

Гіра Орлиця Марічка Денис

ВЕЛЕСОВЕ ВНУЧА

БІБЛІОТЕКА В. О. Р. ч. 33

РІВНЕ

2000

ФІЛЯДЕЛЬФІЯ

КОНФЕРЕНЦІЯ Українських Пластових Організацій

Австралія — Аргентина — Велика Британія — ЗСА — Канада — Німеччина

Польща - УКРАЇНА - Словаччина

ГОЛОВНА ПЛАСТОВА БУЛАВА

ОРЛИНИЙ КРУГ

БІБЛІОТЕКА „ВОГНЮ ОРЛИНОЇ РАДИ”

Випуск ч. 33:

Сіра Орлиця Марічка Денис: ВЕЛЕСОВЕ ВНУЧА.

Відбито рівночасно в Рівному накладом 200 прим. і в Філядєльфії - 200 прим.

**Всі права застережені.
Copyright by Plast Conference, Inc.
Printed in U. S. A.**

**АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:
Olha N. Kulynycz
P. O. Box 2281
Astoria, NY 11102
U. S. A.**

**АДРЕСА АДМІНІСТРАЦІЇ:
Denys Bednarsky
35 Marsac Pl.
Newark, NJ 07106
U. S. A.**

Технічне оформлення: Сірий Орел Орест

BB

ФУНДАТОРИ "ВОГНЮ ОРЛИНОЇ РАДИ":

Родина і приятелі св.п.бр. Славка Кравса
Сірі Орли Людмила і Петро Дармограї
2-ий Курінь УПС "Ті, що Греблі Рвуть"
Великий Пл. Курінь "Хмельниченки"
Крайова Пластова Старшина З. С. А.
20-ий Курінь УСП "Лісові Мавки"
10-ий Курінь УПС "Чорноморці"
Сіра Орлиця Стаха Гойдиш
Сірі Орли Орест і Аня Гаврилюки
101-ша РОВ "Квітка Щастя", 1991
Пластова Станиця Філядєльфія
Пластове Видавництво, Торонто
20-ий Курінь УПС "Орден Хрестоносців"

Ватага Бурлаків
Пл. сен. В. і Д. Гойдиші
Загін "Червона Калина"
Пластова Станиця Чікаго
28-ий К. УПС "Верховинки"
Крайова Пл. Старшина Канада
3-ий Курінь УПС "Лісові Чорти"
Пластова Станиця Нью-Йорк
Головна Пластова Булава
Пластова Станиця Торонто
Сірий Орел Тарас Когут
КМП "Сокіл"
31-ий Курінь УПС "Вовкулаки"

ХТО ЧЕРГОВИЙ?

В И М О Г И

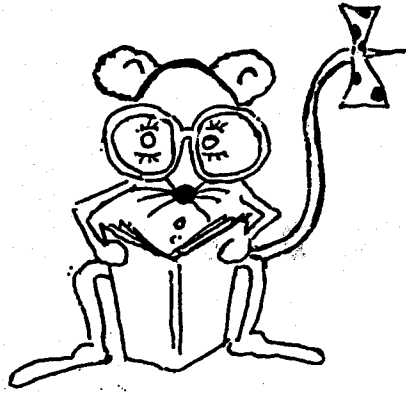
НОВАЦЬКОЇ ВМІЛОСТІ „ВЕЛЕСОВЕ ВНУЧА”

Мета: Пізнання звірів і зацікавлення ними.

Підготовка: Самостійне або збірне.

1. Слідкує за одним звірем і провадить денничок спостережень над ним.
2. Огляне звіриниць.
3. Має книжечку з кольоровими образками або альбом з наклеєними образками звірів.
4. Пояснить, що це гризуні, копитні, хижаки, морські ссавці й торбуні.
5. Назве й опише 20 звірів.
6. Скаже, котрі з названих звірів живуть в Україні, а котрі в країні, де мешкає (якщо поза Україною).
7. Розкаже дещо цікавого з природи: як мамі піклуються дітьми, хто комусь є ворогом і інші цікаві речі.
8. Розкаже про давно-минулих звірів роду динозаврів.
9. Перечитає й перекаже І. Франка „Коли ще звірі говорили”.
10. Пояснить своєму ровесі, що треба робити, щоб бути приятелем звірів (не нищити їх).-

РОЗПОВІДІ

<i>Про Велеса – Сірий Орел Орест.....</i>	<i>4</i>
<i>Переміна світу.....</i>	<i>5</i>
<i>Свійський тюлень - Борис Грінченко.....</i>	<i>7</i>
<i>Мати-ведмедиха – Борис Грінченко.....</i>	<i>8</i>
<i>Собака рятує хазяїна – Борис Грінченко.....</i>	<i>9</i>
<i>Добрий учинок – С. О. Марічка Денис.....</i>	<i>9</i>
<i>Казка про білочку-мандрівницю - Оксана Іваненко.....</i>	<i>11</i>
<i>Вивірка.....</i>	<i>13</i>
<i>Чому зайці сірі? .....</i>	<i>13</i>
<i>Вовк в овечій шкурі.....</i>	<i>14</i>
<i>Прогулянка в лісі – Владислав Ширяєв.....</i>	<i>15</i>
<i>Чому у зайця маленький хвіст.....</i>	<i>16</i>
<i>Як ослик голосу позбувся.....</i>	<i>16</i>
<i>Кіт і пес.....</i>	<i>17</i>
<i>З кого песик приклад бере.....</i>	<i>17</i>
<i>Вдячність Марії.....</i>	<i>18</i>
<i>Мишача рада – Олена Пчілка.....</i>	<i>19</i>
<i>Злодій – Олена Пчілка.....</i>	<i>20</i>
<i>Ведмідь чхнув – Олександр Лук'яненко.....</i>	<i>21</i>
<i>Насмішливе слово – Микола Колюняк.....</i>	<i>22</i>
<i>Хитрець.....</i>	<i>23</i>
<i>Як Бог ділив літа.....</i>	<i>23</i>
<i>Для кого голки в їжака – В. Росін.....</i>	<i>26</i>
<i>Була собі осінь - Владислав Ширяєв.....</i>	<i>26</i>
<i>Чому кіт умивається тільки після обіду.....</i>	<i>28</i>
<i>Рукавичка.....</i>	<i>28</i>
<i>Дудочка – Зінаїда Грієва.....</i>	<i>31</i>
<i>Пан Коцький.....</i>	<i>32</i>
<i>Лисичка-сестричка та вовк-панібрат.....</i>	<i>35</i>

Сірий Орел Орест

ПРО ВЕЛЕСА

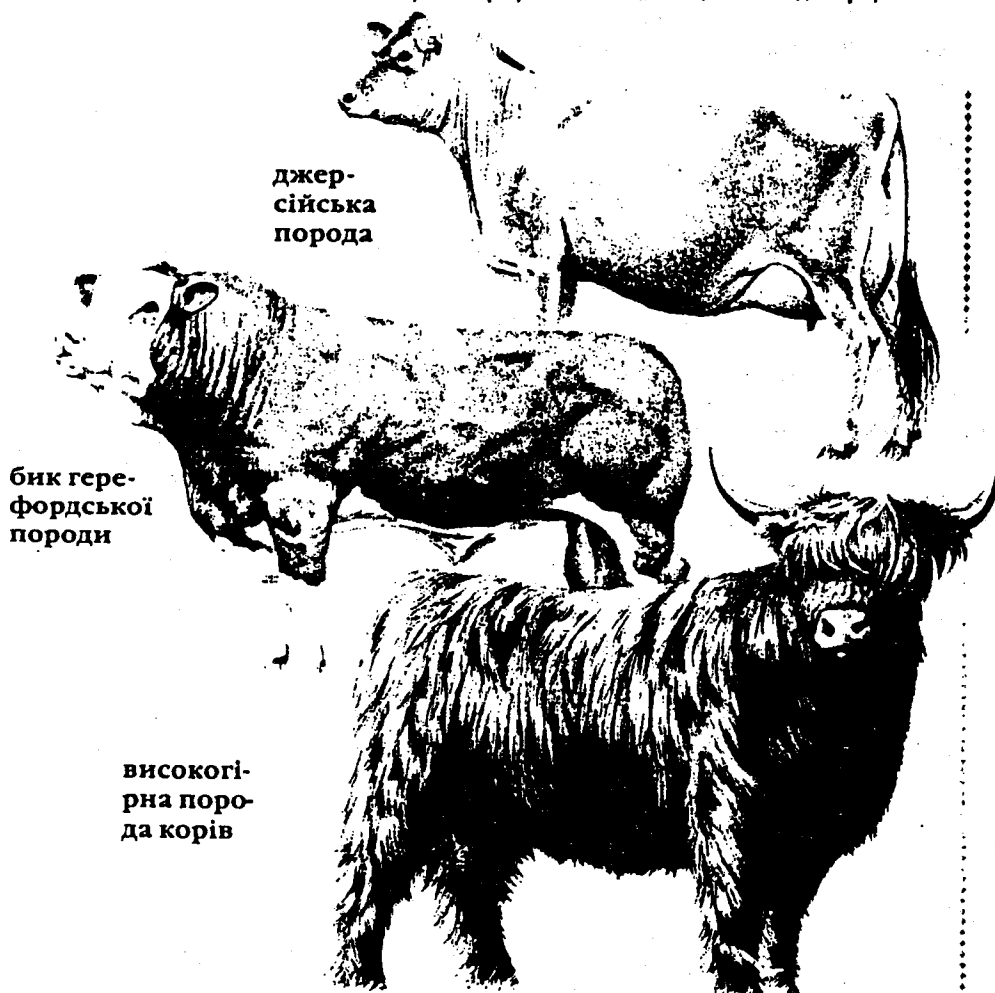
Давно, ще поки Україна-Русь прийняла християнську віру, народ на нашій батьківщині був поганами. Вони вірили в різних богів. Мабуть найважливішим із їхніх богів був Перун – бог блискавки й грому. А другим після нього був Велес. Коли русичі укладали договори з греками, то клялися Перуном і Велесом.

Велес уважався богом достатку, худоби й торгівлі. Він опікувався всіма тваринами. Оскільки кількість худоби в господаря була мірилом його заможности, то й не диво, що один бог – Велес міг своєю опікою над тваринами послати господареві добробут. Худоба була теж одним із найважливіших товарів обміну, тим то Велес був і богом торгівлі. Ще в XI столітті в Ростові стояв ідол бога Велеса.

Після прийняття християнства, опікуном тварин стали вважати св. Власія. Його день припадає в церковному календарі на 24-го лютого.

Велесові внучата – це ті, які продовжують традицію опіки над тваринами. Це сьогоднішні приятелі звірів.

(За „Великою історією України" й „Енциклопедію українознавства")

ПЕРЕМІНА СВІТУ

Послухайте, діточки, дивну історію. Був собі дуже нечемний і звиточний хлопчик Пилипко. Він і людям коїв усіякі псоти. Але найбільше давався взнаки звір'яттам. Передусім страшенно мучив псів і котів. Найкращою для нього забавою було прив'язати Буркові бляшанку до хвоста і так слати його, відного, вулицями й полями. А котові часто закидав він якусь шматку на голову й гнав його по плотах та перелазах. Та все на світі має свій кінець.

Одного разу пішла чутка, що світ зовсім переміниться. Рибки почнуть літати, а горобці й ластівки будуть плавати. Звірі лазитимуть на двох ногах, а такі нечемні Пилипки – на чотирьох.

Пилипко у те не вірив, але скоро переконався, що це таки правда. Одного ранку прокидається він і очам своїм не повірив: перед ним стояв Бурко на двох задніх лапах і кричав:

-Вставай, ліноху! Іди мені вичисти черевки!- Пилипко здивувався і думав, що то сон, та почав протирати очі. Але Бурко дав йому два штовханці, подібно як колась Пилипко Буркові, стягнув хлопця з ліжка, а сам ліг собі на його місце і вкрився ковдрою.

Пилипко опинився на землі й зараз відчув, що він не може стояти на двох ногах, а мусить ходити на руках і ногах. Коли ж пробував щось говорити, кликати помічі, то з його уст вихопилося гавкання! Пилипко зівсім перемінився в песика, хоча ніби мав людську подову.

Тепер він добре налякався і почав служити Буркові, бо подумав собі: може бути ще гірше. Він вичистив Буркові черевки, мов якомусь панові і пригадав собі з жалем, що колась своїй мамусі не хотів чистити черевки, а тепер мусів псові! Коли увійшов до кухні, то повачив, що кіт варить молоко, а мами десь нема.

-Що то за диво? - хотів крикнути Пилипко, але знову тільки загавкав. Кіт дав йому молока в мисочку й поставив на підлозі. А коли Пилипко почав хлестати, кіт вхопив йому мисчину з-під носа й почав сміятися:

А що, Пилипку, приємно? А не робив ти мені так не раз і не два? Але пожди, то ще не кінець покути!

Кіт узяв якусь ганчірку, закинув Пилипкові на очі й почав його ганяти по кухні, по кімнаті, по подвір'ю, але Пилипко зімлів.

-Отак!- сказав кіт. Тепер будеш знати, як ти нас мучиш!

Коли Пилипко опритомнів, він уже боявся йти до хати й поскакав на руках і ногах на вулицю. А там нова мұка!

З другого кінця містечка надбігла череда псів, малих і великих, узяла Пилипка поміж себе. Найбільший зв'язав йому сорочку ззаду в хвіст, а до того хвоста прив'язав бляшанку і давай ганяти Пилипка вулицями та приказувати:

-Ще тобі покута за те, що ти нам, бідним собакам, не раз так само робив!

А тут іще з-за паркану сусідів осел сміється:

-Отак! Отак! Ти пам'ятаєш, як мене не раз мучив та тягав за вуха? ..

Нарешті загнали Пилипка десь у бур'яни і він там упав без сил. Чи довго пролежав, чи ні – не знати. Але чуже, летить птах. А то горобець! Він узяв Пилипка у свої кігті (де сила в нього взялася!), підніс його високо на дерево і сказав:

-Пам'ятаєш, Пилипцю, як ти мої молоді гороб'ята кидав з гнізда на землю?

-І гоп! Пилипком згорн на діл. Хлопчик летів-летів, зі страху закричав і – пробудився. Оглянувся, а то він упав зі свого ліжка! Те все було тільки страшним сном!

-Чому ти кричиш, Пилипку? - запитала мати, вбігаючи до кімнати.

Пилипко розповів матері свій страшний сон і заплакав, а вона каже:

-Дякуй Богові, сину, що то був тільки сон. Але нехай той сон буде тобі наурою, щоб ти не мучив бідних звір'ят!

Від того дня Пилипко зовсім перемінився. Він добре відчув у тім сні, як то болить, коли так мучити звір'ят і став великим їх приятелем. Не тільки сам опікувався ними, а й інших повчав, щоб обходилися зі звір'ятками по-людяному.

(„Світ дитини“)

СВІЙСЬКИЙ ТЮЛЕНЬ

Один чоловік, живучи над морем, піймав собі малого тюленя і став його держати в себе. Тюлень був тихий і ласкавий і любив свого хазяїна. І от сталося колись так, що хліб у тому краї не вродив і почався голод. Темні люди подумали, що то через тюленя хліб не вродив і почали вимагати, щоб тюленів хазяїн убив тюленя. Але той не схотів. Тоді люди вхопили відолашного тюленя, кинули в човен, відплили від берега і кинули тюленя в море. Трохи згодом тюлень виплив з моря і приплив до свого хазяїна.

Тоді його знову вхопили, кинули в човен і повезли кидати в море; а везучи, повиколоювали відній звірині очі і сказали: - Тепер уже не вернеться.

І справді тюленя довго не було. Але одного разу, в той час, як на дворі лютувала буря, хазяїн тюленів почув, що ніби стогне хтось під дверима. Він одчинив двері і побачив свого тюленя. Бідна сліпа звірина таки долізла до тієї хати, де їй гарно жилося, таки знайшла ту людину, що була до неї добра. Але на це відолаха - тюлень так багато сили потратив, що вже не міг жити і вмер на порозі в свого дорого хазяїна.

Борис Грінченко

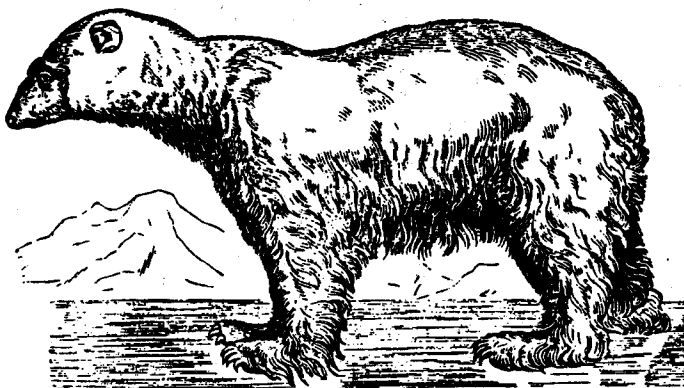

МАТИ - ВЕДМЕДИХА

Це було в північних краях. З корабля на кригу зійшло кілька матросів. Побачили вони білу ведмедицю з двома ведмежатами і хотіли їх повбивати, бо ведменина дуже смачна. І ведмедиця їх побачила і кинулася втікати. Бідь вона сама, то втекла б швидко, бо ведмеді добре бігають. Але з нею були діти, а вони ще були малі і не могли швидко бігти. Не могла ж мати кинути своїх дітей. Вона підганяла їх, підштовхувала, кусала навіть; але діти не могли швидше бігти. Бачивши тоді ведмедицю, що матроси наздоганяють її, добрала іншого способу; вона хопала ведмежат лапами і якось дуже зручно кидала наперед то того, то того – по черзі. І кидала якось так, що ведмежатам не було дуже боляче: упаде ведмежа та зараз схопиться і ще само трохи пробіжить, поки мати кине друге і знову приходить до першого. І таким чином ведмедиця обрятувалася сама і дітей обрятувала.

А іншій ведмедисі не пощастило дітей своїх обрятувати. Один корабель зазимував у північному морі серед криги. Матроси нудьгували і вже не знали, що й робити з нудьги. Одного разу вбили вони моржа і захопилися пекти його на вогні. Ведмедиця почула, що пахне печеною моржатиною і пішла зі своїми дітьми туди, відкіля пахне. Матроси побачили ведмедицю з дітьми і почали кидати їй печену моржатиною. Ведмедиця брала їжу і односила своїм дітям, а ті їли. Матроси стрельнули з ружниць і повбивали обох ведмежат, а стару ведмедицю тяжко поранили. То вона ніби й не почула, що її поранено; а кинулася до своїх дітей, обнімала їх, пестила і все намагалася заврати їх, щоб однести геть, заховати від небезпеки, та вже не мала сили. Тоді бідна мати повернулася до корабля і завила так сумно і жалібно, наче докоряла злим морякам за те, що повбивали її любих дітей. Матроси знову стрельнули і ведмедиця впала біля своїх дітей. Але і вмираючи, вона їх не покинула жалувати і вмерла, залізуючи їм рани.

Борис Грінченко

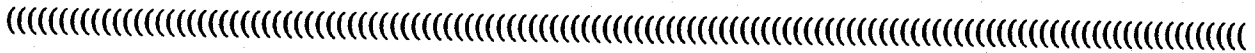

СОБАКА РЯТУЄ ХАЗЯЇНА

Один чоловік взимку пішов через річку навпростець по кризі. І собака за ним бігла. Коли це серед річки крига проломилася і чоловік шубовствє у воду. А річка була глибока, дна ногами чоловік не достав. Він мерщій положив рґшницю через ополонку і сѣк-так держався на воді, сподіваючись, що може, хтось тим часом надійде та й поряттє його. Собака покруглилася коло хазяїна, погавкала, але повачила, що нічого з того не виходить. Тоді повігла до села і першого ж чоловіка, якого зустрїла, почала тягти за одежу, щоб ішов із нею. Чоловік спершґ здивувався, а потім догадався, що недурно собака його тягне, пішов за нею і прийшов саме вчасно, щоб врятувати чоловіка.-

Борис Грінченко

ДОБРИЙ УЧИНОК

Одного разу у лісі був переполох: здалека лунали крики й постріли. "Ге-е-ей! Бух-бух!" Звірі зараз же догадалися: почалося полювання. А мислиство – звір'ятам смерть...

Утікав ведмідь, утікав кабан, утікала лисичка рятуючи життя. Тільки Оленятко не могло втікати. Серед метушні воно не тільки загубило свою маму, а ще й стрибаючи через потік звихнуло ніжку. Ніжка болить, а бідне серденько б'ється, мало з грудей не вискочить.

"Отут мені і пропадати!" – подумало Оленя, впавши під ялицею. "Ніхто мене більше не порятує." Аж ось біжить Ведмідь.

-Дядечку,- просить Оленя. –Порятуйте! Мене ніжка болить!

-Мені ніколи!- відповів на бігу Ведмідь. –Тепер кожний сам собі помагає.- І почвалав, тільки куці тріщать.

Біжить Лисичка, перескакує пеньки.

-Тіточко,- просить Оленя. –Змилуйтесь, допоможіть! Я ніжку скрутив.

-Рятуйся само, як знаєш!- відказала Лисичка. -Чуєш? Ловці недалеко!- І побігла, тільки листя шелестить.

Аж ось біжить Зайчик. У нього на голівці капелюх, торбинка через плече, палиця у лапках. Так і скажеш: лісовий пластун.

-Зайчику-братіку!- заголосило Оленя. -Не лишай! Я на ногу калічка. Порадь, як урятуватись!..

А постріли все ближче і ближче: бух-бух! Бух-бух! Пожальів Зайчик Оленя, на тривогу не зважає. Оглянув ніжку, узяв лапками, потягнув-потиснув і направив. Потім каже:

-Іди за мною! Звичайно, сам я утік би у темний ліс, а з тобою далеко не забіжиш! Недалеко є дуплава липа – може там і переховаємося.

І: стриб-стриб, - Зайчик ліщиною. А за ним Оленя: скік-скік. Зліва крик. Зправа гук!

Насилу добігли до дуплавої липи. Сховалися тут. А кучерява папороть, що росла біля самої липи широким листям заслонила вхід до схованки.

Аж до самого вечора гриміли постріли по лісі. А коли все стихло, поклонилось Оленя Зайчику і подякувало йому за порятунок.

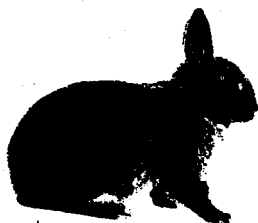
-Нема за що!- махнув лапкою скромно Зайчик. -Я виконував свій обов'язок: „Помагай іншим”.- А коли вони знайшли маму Оленицю, яка з тривогою також шукала Оленя, вона щиро подякувала Зайчику за його героїчний учинок.

Ж Ж Ж

А той Зайчик попав у наш гурт і він є серед нас і замаскувався. Але зараз ми його знайдемо лічилкою: Біжить Зайчик слобідкою,
За ним дітки черідкою.
Біжить Зайчик, не втече,
Пустив вушка через плече.
Втікай, Зайчику, до гаю,
А то спіймаю.

Той, кого спіймали і буде Зайчиком. Новаки творять круг та беруться за руки. А „Зайчик” у середині...

Зайчик проривається, де б вискочити. А ті, що в крузі, не дають: перепиняють, міцно зчепивши руками, стають щільніше, заступаючи дорогу. А коли „Зайчик” прорветься, то всі кидаються його ловити. Хто спіймає, стає зайчиком.-

С. О. Марічка Денис

КАЗКА ПРО БІЛОЧКУ-МАНДРІВНИЦЮ

Маленька білочка народилася наприкінці літа. Вона була зовсім голенька і сліпа.

-Це нічого,- сказала мати-білка її старшим братам і сестрам, що народилися раніше, - ви теж були колись такі, а тепер – бачите – які у вас пухнасті хвостики і вушка з китичками.

І, справді, маленька білочка за деякий час вкрилася м'якою пухнастою шерсткою, а потім відкрила й свої горіхові очі. Коли вона їх відкрила – навколо було дуже цікаво і хотілося все швидше побачити. Вона висунула гостру, цікаву мордочку з гнізда, повела вушками і спитала матір:

-А що це таке?

-То стара ялина, ми будемо там жити взимку. То хороша стара ялина, на ній багато смачних шишок і велике дупло для нашої хатки.

-А то що?

-То пташки. Вони, правда, дуже балакучі, але шкоди нам не роблять. А он, бачиш, крадеться поміж деревами? Отого звіра бережись; то стара лисиця, вона хитріша за всіх у лісі і може тебе з'їсти. Та тільки ти підростеш, я навчу тебе стрибати по верхах дерев і тебе ніхто не спіймає.

Та от і в неї зміцніли лапки, хвостик став пухнастий, а над вушками з'явилися маленькі китички. Мати почала вчити її лазити і стрибати.

-Це добре, що піросла маленька білочка- сказала мати-більчиха, -у нас тепер багато роботи, нам треба за гарної погоди зробити запаси на зиму і ти теж допомагатимеш. Тільки ти, білочко, не забігай далеко. Далі дуба та ялини не ходи.

Щодня всі білки розбігалися по лісі на розшуки горішків, грибів, шишок. Коли вперше вирушила маленька білочка, був чудовий ранок. Були перші осінні дні.

"Я пострибаю далеко,- подумала білочка. -Хіба цікаво стрибати навколо старої ялини та дуба?" От і пострибала білочка. -Ой, яке гарне місце!- скрикнула вона, побачивши зелену галявину і багато-багато різних грибів. Вона кинулася збирати їх.

-С-ш-ш-ш,- раптом чує вона страшне сичання і бачить, як до неї повзе довга, покручена й слизька гілка – тільки без листя. То була гадюка. Білочка не знала і злякалася. Вона прожогом кинулася вгору.

"Краще додому побігти!"- подумала білочка і пострибала назад, але перед нею відкривалися все нові й нові, незнайомі місця. Вона переплутала верхи дерев... і заблукала.

Вже звечоріло. Внизу шмигнув сполоханий зайчик.

-Зайчику!- гукнула вона. -Чи ти не знаєш, як пройти до старої ялини?

-До старої ялини? Хіба тут мало старих ялин у лісі? Ні, не знаю і ти краще сиди нагорі, бо зараз тут бігає хитра руда лисиця і одноокий вовк вийшов на прогулянку.

Лисиця і вовк – це було дуже страшно. Білочка вирішила переночувати і побачила на гілці гніздо, вместилася спати. Але зранку хазяйка гнізда, буркотухасова повернулася з нічного полювання додому і прогнала білочку. Вона кинулася з гнізда на друге дерево. Там чекало нове лихо: хитрі очі куниці стежили за нею. Білочка стрибнула вниз і опинилася на березі ставка. Куниця погнала за нею. На ставку плавало латаття, та воно не могло втримати білочку. Вона поглянула – пливе великий шматок березової кори. Вона вміть стрибнула на нього і переправилася на другий берег.

Білочка примостилася в дуплі осики, але дупло було маленьке і часто вночі дощ мочив її до кісток. Білочка дуже сумувала і розпитувала всіх, як їй переправитися на той бік ставка і знайти стару ялину.

-Я перенесла б тебе на крилах,- сказала якась лагідна пташка, але боюся, що ти зломши мені їх.

-Я повів би тебе околицями,- сказав розважливий кріт, -але мені ніколи: я поспішаю збудувати нове помешкання на зиму під землею.

Їжачок їй порадив, щоб вона собі влаштувала помешкання, як у нього. Але коли вони прийшли під дерево, де нападало багато листя, їжачок почав качатися у ньому і листя понасідало йому на голки. Та білочка як не качалася, листя до неї не приставало. Їжак розсердився і прогнав її.

Білочка боялася відходити від своєї осики. Вирішила тут зазимувати і трохи запастихся хоть чимнебудь на зиму. Вона принесла горіхів, шишок, сухих ягід.

Дні минали. Стало холодно і випав сніг.

Маленька білочка лежала, зіщулувшись, у дуплі. Вона зовсім замерзла. Несподівано вона побачила під деревом чюсь білу вухасту мордочку.

-Вітай, білочко! А я таки знайшов твою стару ялину. Там твої батьки плачуть за тобою. Підемо до них.

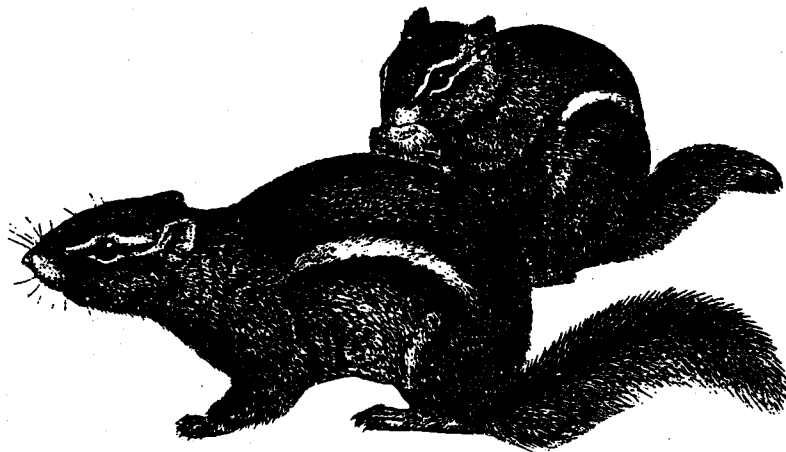
Це був той заєць, з яким вона колись розмовляла. Маленька білочка так зраділа! Ви ї не уявляєте, як!

-Я хочу понести їм ті горішки та ягідки, що я припасла,- сказала вона. Зайчик подумав трохи.

-Добре, ми зробимо ось що: ти сідай мені на спину і бери в лапки гостинці, а я одним духом домчу тебе до дому.

Вони так і зробили. Заєць як пострибає по лісу! А білочка сиділа на спині і міцно тримала горішки та ягоди в лапках, а коло старої ялини її вже чекали і тато і мама і брати і сестри й усі білчині родичі.-

Оксана Іваненко

-Ой, тяжко жити,- каже найстарший заєць. –Кожний ворог нас тепер бачить, а їх у нас багато. Скоро вигублять вони весь заячий рід. Ходімо до всемогутнього, щоб повернув нам нашу одіж.

Як сказали, так і зробили. Вислухав їх володар і каже:

-Знав я, що ви знову прийдете до мене. Сіру одіж дав я вам на те, щоб ваші вороги не могли вас так скоро побачити і вас так скоро вбивати. Бачите тепер, що це було для вашого добра. Та хай буде по вашій волі. Дістанете знову сірий кошушок, але на вічну пам'ятку вашої немудрої забаганки деякі з вашого роду залишаться в різнокольоровій одежі та будуть жити коло людських хат як свійські зайці – кролики.-

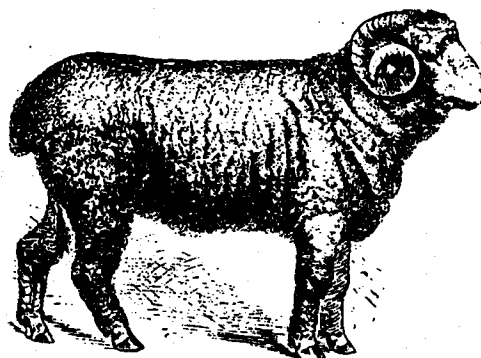

ВОВК В ОВЕЧІЙ ШКУРІ

Вовк убрався раз в овечу шкуру і в такій одежі пожирав довго вівці. А пастух, зловивши вовка, забив його і повісив високо на стовпі. Сусіди дивувалися, для чого він так вівцю повісив.

-Ви помиляєтеся,- сказав вівчар, -хоча то овеча шкура, то під нею скривається вовче тіло!

З того є така наука: не суди чоловіка по його поверхності, тільки по його поступках, по його ділах.

ПРОГУЛЯНКА В ЛІСІ

Теплого літнього ранку вивела ведмедиця на прогулянку своє ведмежатко. Скільки всього треба йому показати, багато чого навчити – аби не з'їв якоїсь нечисті, аби не потрапив у якусь небезпеку.

-Оце, синочку, малина. Найсмачніша, найдухмяніша ягода в нашому лісі.

Раптом у кущах щось як зашуркотить, та як вислочить! Малий – шість до матері.

-Не бійся, дитино! То – заєць, найполохливіший звір у лісі. Його не треба боятися. Він сам усіх боїться, від усіх тікає.

-А це – вівірки, найвеселіші, найлагідніші звір'ята в лісі! З ними можна поважитися, погомоніти.

-А ось із цією смугастою красунею бавитися – зась! Це – гадюка – найотруйніша істота в лісі.

-Ой! А це що за колюча шишка повзе?

-Це, синку, їжачок, найколючіше звір'ятко у лісі. Але і найхоробріше. Геть нікого не боїться! Згорнеться в клубок – що ти з ним зробиш?

-А ондечки сорока-тріскотуха. Найбалакучіша пташка у лісі. Бач, якого галасу наробила!

На той галас висунув із кущів свою сердиту пикку дукний кабан: чи не наближається хто до лігва?

-Дивись, синку, це вепр – найпохмурніший звір у нашому лісі. Його краще не чіпати – бач, які в нього ікла!

-А що то таке за деревами блищить?

-То лісова річка. В ній прохолодна водиця. А прохолодна водиця – то єдине місце, де можна сховатися від спеки.

-Ну просто чудово! Чудово-пречудово!- хлюпаючись у воді мовить ведмедиця.

-Ой, мамо! Мені страшно! Глянь, ще один хижий звір з величезними зубишками!

-Не бійся, дурненький. Це ж вовер – найсумірніший звір. А які вовери працюють, які майстри-будівельники на всенький ліс! Бач, які хороми собі будують!

Отак цілісінський день гуляв з мамою ведмедик. Багато чого узнав про рідний ліс, багато чого навчився.

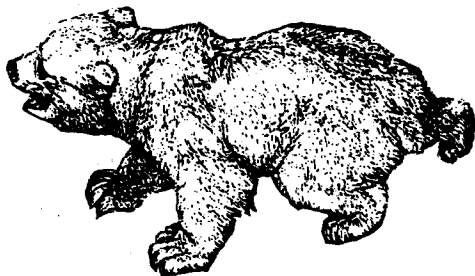
Лише надвечір повернулися вони додому. І вже у своєму ліжечку, долаючи сон, ведмежатко спиталося у мамі:

-Ти от про всіх казала: той найлагідніший, той – найспритніший... А я? Я який?

-Ти у мене, синку, найлюбіше, найгарніше, найрозумніше малятко. Ось виростеш – і станеш великим ведмедем. А ведмідь – най... най...

Але синок уже нічого не чув. Він спав. Надто вже натомився за цей день – перший день у лісі. Отже, не дослухав ведмедик, що розповіла йому мати. А ви, любі дітки, що знаєте про ведмедя? А чому він най... най...?

Владислав Ширяєв

КІТ І ПЕС

(УКРАЇНСЬКА НАРОДНА КАЗКА)

Було це чи не було, а зустрілися якось кіт і пес. Пес цілий день гасав лугами, допомагав пастухові череду пасти, а ввечері гарно вечеряв, що там давав йому хазяїн і міцно засинав.

От кіт і питає у пса:

-Скажи-но мені, як це так: життя твоє таке клопітне, а їси ти смак і спиш добре. Тим часом я живу в теплі, без турбот, а проте не маю ні спокійного сну, ні смаку до їжі.

Пес і каже котові:

Потрудись, повігай, а тоді вже обідай. Поробиш усю роботу, то й поспиш в охоту.-

---

З КОГО ПЕСИК ПРИКЛАД БЕРЕ

Хто це просто зі слоїка варення їв і на скатертину наляпав? - запитала бабуса.

-Це не я!- ніяково кліпнув Олесь, -це песик Пушок!

-Дивись-но мені!- насварилася на Пушка бабуса...

А за кілька днів нова пригода.

-Хто це мої тапці пошматував? - зарюмсав Олесь.

А Пушок з-під лавки „Гав-гав!“ на Олесеву сестричку Віру.

-Неправда!- закричав Олесь. -Віри півдня вдома не було. Вона зі школи недавно вернулася.

-І з кого наш песик приклад бере? - докірливо похитала головою бабуса.

-І справді - з кого?

ВДЯЧНІСТЬ МАРІЇ

(ЛЕГЕНДА)

У місячну і зоряну різдвяну ніч народився Син Божий. Звістка ця миттю облетіла світ. Люди доброї волі раділи появі Ісуса Христа, поспішали поклін віддати. Але було немало людей лихих, що жадібно дивилися на світ Божий і всього мало було їм. І не бажали вони нічим ділитися з ближнім своїм, а тільки німої покори та вірного послуху вимагали від людей.

До таких захланних і злих людей належав цар юдейський Ірод. Вважаючи себе володарем Юдеї, він кохався у владі і багатстві. Цей самолюбивий і лихий цар потопав у розкошах, тішився владою, але цього йому видавалося замало. І тут він дізнається, що у Вифлеємі народився хлопчик, якого всі величають Царем Юдейським.

Ірод боявся за владу свою, за статки свої матеріальні. Він наказав своїм посіпакам знайти маленького Ісуса й убити. Довго нишпорили слуги Ірода, але не змогли знайти Дитятка Божого.

Сердитий Ірод придумав нелюдський спосіб: він наказав усіх дволітніх дітей убити і нікого не щадити. Матері ховали своїх немовлят, добрі люди один одного попереджували про небезпеку: „Через усі дороги всім даєм перестороги, щоб дітей в опіці мати, перед Іродом ховати. Бо цар Ірод розсердився, що Син Божий народився. Він боїться, що Син Божий в нього царство взяти може.“

Воїни царя Ірода на угоду своєму володареві знаходили маленьких діточок і вбивали їх. Марія разом із Дитятком також змушена була втікати від переслідувачів. Не кожен готовий був дати притулок жінці з дворічним немовлям, бо всім, хто допоможе виховатись Ісусові, загрожувала жорстока розправа царя Ірода.

Часто Марії з Ісусом допомагали прості люди, але в палатах і кам'яницях їм часто відмовляли. Так було і цього разу. Мати Божа несла на руках Сина і прагнула якнайскорше вийти з цього міського кварталу, де жили багатії. Знала вона, що від воїнів Ірода легше і простіше врятуватися серед простолюду.

Гурт молодих вгодованих Іродових слуг скоріше був схожий на зграю вовків, ніж людей. Вони нишпорили по всіх закутках, шукючи Сина Божого і Матір Його, бо добре знали, що втомлена жінка з Дитиною на руках не могла далеко втекти від того місця, де її недавно бачили.

Відчуваючи вороже дихання за власною спиною, Марія зайшла в найближчу будівлю з надією знайти водай тимчасовий захист від переслідувачів і порятунком для власного Сина. Тут вона побачила двійку волів, четверо коней, отару овечок, тавун гусей, з півсотні качок, майже стільки ж курей. Відчуваючи материнським серцем наближення віди для Дитини, Марія почала просити волів про допомогу, але поважні воли, ніби нічого не чуючи, почали жувати залишки їжі. Не дало нічого і звернення до коней, які, ніби оглухі, кинулися до роботи. Гуси і качки, почувши прохання Марії, спочатку в задумі переминалися з ноги на ногу, а потім почали сперечатися між собою і такий зняли лемент, що привернули увагу переслідувачів.

Вийшов віл зажурений. Та чоловік до нього:

-Скільки тобі дав?

-Тридцять! Для мене багато, а зняти хоч пару літ не хоче.

-Мовчи! Твої роки від тебе я куплю! Ще й заробиш!

Поторгувалися-порахувалися й чоловік собі купив рівно двадцять літ. Волів залишилися ще десять, а в чоловіка вже п'ятдесят.

Після вола зайшов до Бога пес. Дістав і він свою тридцятку. Пес гавкає, сердиться:

-Тридцять мені багато. Дай десять! Тридцять літ гавкати й держати прив'язь на шії?!

-Як сказано, так буде!- пригрозив Бог, бо не любив таких, що не погоджувалися з Ним.

Чекає чоловік коло шатра далі. Вийшов пес, сказав яке діло, а чоловік не довго думав, купив собі й від пса двадцять літ. Тепер уже має цілих сімдесят. Радий неборак! Як не як, сімдесят літ – не тридцять.

Після того до Бога зайшла мавпа. Викручується, чекає, що їй Бог присудить. А Бог подивився на неї і відразу:

-І тобі тридцять!

-Як тридцять! Тридцять літ смішити людей? Боже, Ти маєш розум?

-Мовчи, сяка-така, я тобі покажу!- крикнув на мавпу Бог і показав двері.

А чоловік не може дочекатися, коли вийде мавпа. Та покрутилася, покрутилася, думала, що Бог ще змилостивиться і вийшла.

-Тобі скільки?

-Тридцять!- каже зі смутком мавпа.

-Продай мені двадцять!

-Купуй!

Вдарили по долонях чоловік із мавпою. Мавпа собі залишила десять літ, а відпустила двадцять. І так у чоловіка зібралось цілих дев'яносто років. Ото радий, що поживе таки на світі!

Зайшов до Бога і смиренний ворон, став коло дверей. Дивиться Бог на ворона і чомусь так шкода його стало. Думає собі: „Цьому дам найбільше! Най живе за всіх!”

-Тобі – триста літ!

Почув ворон цю щедрість і на радості:

-Кра-кра, кра-кра, кра-кра...

-Що ти кракаєш? Мало?

-Кра-кра!- кракнув ворон і вже був за дверима.

“Отут я поторгуюся! Куплю відразу сто!”- подумав собі чоловік. Тільки почав ярмаркувати, як ворон своє: „Кра-кра!” Почув Господь галас і відразу вийшов із шатра.

-Що ж, чоловіче, ярмаркуєш? Ану, забирайся звідси так, щоб тут і твого духу не було!

Пішов чоловік засмучений, що торг не вдався. Бог постояв і ще вслід йому кинув: -Як собі постелив, так будеш і спати!

І слово додержав. Залишив волів таки десять, собакі – десять, мавпі – десять. Ворон своїх не встиг продати, так і живе по триста літ. А чоловік? Тридцять літ здоровий, молодий, красний, дужий! Не має великої жури й не ходить по лікарях. Оце і є його людські літа. Після них приходять волячі, куплені. Тут чоловік мусить тягти, як віл. Бо немало лягає на його голову жури – родина, діти, заробіток! Так тягнеться до п'ятдесяти. Після п'ятдесяти до нього приходять собачі літа: чоловік уже немолодий і сили нема. Діти мають його за сторожу коло хати. І так він тягне до сімдесяти. Після сімох десятків приходять до чоловіка літа мавп'ячі: бавиться з онуками, розум у нього слабкий-слабкий. І так до дев'яноста... А тут уже немає і літ.

Ось як Бог посміявся з чоловіка.

ЧОМУ КІТ УМИВАЄТЬСЯ ТІЛЬКИ ПІСЛЯ ОБІДУ (КАЗКА НАРОДІВ АФРИКИ)

Зловив якийсь кіт необережного горобця та й збирається його з'їсти. А горобець і каже:

-Вихований кіт ніколи не обідатиме невмиваний.

-Твоя правда,- погодився кіт.

Кинув він горобця і почав умиватися. А горобець тим часом утік, сів на високій гілці та глузує з дурного kota. Обурився кіт:

-Наступного разу,- каже, -я спочатку пообідаю, а вже потім вмиватимусь!

От із того часу коти вмиваються завжди після обіду.-

////////////////////////////////////

РУКАВИЧКА

Ішов дід лісом, а за ним бігла собачка, та й загубив дід рукавичку. От біжить мишка, улізла в ту рукавичку та й каже:

— Тут я буду жити!

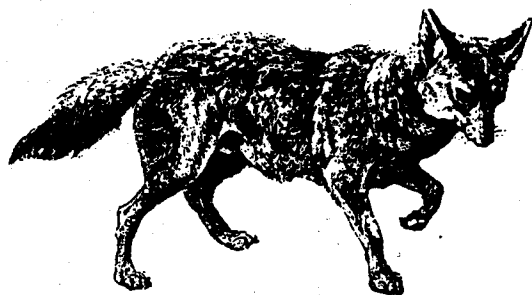
Коли це жаба плигає та й питає:

— А хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка. А ти хто?

— Жабка-скрекотушка. Пусти й мене!

— Іди!

От уже їх двоє. Коли біжить зайчик, прибіг до рукавички та й питає:

— А хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка. А ти хто?

— А я зайчик-побігайчик. Пустить і мене!

— Іди!

От уже їх троє. Коли це біжить лисичка та до рукавички:

— А хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка та зайчик-побігайчик. А ти хто?

— А я лисичка-сестричка. Пустить і мене!

— Та йди!

Ото вже їх четверо сидить. Аж суне вовчик, та й собі до рукавички, питається:

— А хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик та лисичка-сестричка. А ти хто?

— Та я вовчик-братик. Пустить і мене!

— Та вже йди!

Уліз і той,— уже їх п'ятеро. Де не взявся,— біжить кабан:

— Хро-хро-хро! А хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик, лисичка-сестричка та вовчик-братик. А ти хто?

— Хро-хро-хро! А я кабан-іклан. Пустить і мене!

— Оце лихо! Хто не набреде, та все в рукавичку! Куди ж ти тут улізеш?

— Та вже влізу,— пустіть!

— Та що вже з тобою робити,— йди!

Уліз і той. Уже їх шестеро, уже так їм тісно, що й нікуди. Коли це тріщать куці, вилазить ведмідь та й собі до рукавички, реве й питається:

— А хто, хто в цій рукавичці?

— Мишка-шкряботушка, жабка-скрекотушка, зайчик-побігайчик, лисичка-сестричка, вовчик-братик та кабан-іклан. А ти хто?

— Гу-гу-гу! Як вас багато! А я ведмідь-набрідь Пустіть і мене!

— Куди ми тебе пустимо, коли й так тісно?

— Та якось будемо.

— Та вже йди, тільки скраєчку!

Уліз і ведмідь — семеро стало. Та так же тісно, що рукавичка ось-ось розірветься.

Коли це дід оглядівся,— нема рукавички. Він тоді назад — шукати її, а собачка попереду побігла. Бігла, бігла, бачить — лежить рукавичка і ворушиться. Собачка тоді: «Гав-гав-гав!»

Вони як злякаються, як вирвуться з рукавички,— так усі і порозбігалися лісом.

Прийшов дід та й забрав рукавичку.

ДУДОЧКА

Зустрів якось Зайчик на стежині Лисенятко та й каже:

— Давай дружити, а то одному су-у-умно.

Лисеня одразу погодилося, бо хоч було воно ще мале, але вже хитрюще. На те воно й Лисеня!

Идуть вони лісом, сміються, перекидаються. Весело удвох. Лисеня показує Зайчикові дудочку й хвалиться:

— Глянь, яка дудочка, це мені татко подарував!

— А в мене... в мене ремінець є, ось... — також похвалився Зайчик.

— Ха, ремінець! З ремінця яка користь? — насмішувато сказало Лисеня й заграло на дудочці.

У Зайчика ноги самі в танок пішли. Ото весела дудочка!

Натанцювавсь Зайчик, тоді став просити Лисеня:

— А тепер дай мені дудочку, я пограю, а ти потанцюєш.

— Е, ні-і-і,— проказало Лисеня й сховало дудочку за спину.— Що як ти її поламаєш?

І знову заграло. Грає й само пританцюває, а Зайчик мовчки йде поруч, і танцювати йому вже не хочеться.

Дійшли до річки. Бачать, по воді корч пливе, а на ньому сидить Білочка й плаче. А хвилі штовхають того корча далі й далі від берега. Шкода стало Зайчикові маленьку Білочку, і вирішив він їй допо-

могти. Підбіг до кущика й став гілку ламати. Та сил в нього замало. Ото якби удвох... А Лисеня стоїть поруч і мовчить.

І раптом Зайчик згадав про дудочку.

— Лисенятко, — просить він, — дай дудочку, я простягну її Білочці, вона вхопиться лапками, а ми удвох підтягнемо корч до берега і врятуємо Білочку.

— Що ти! Що ти! — злякано вигукнуло Лисеня. — Зрониш її у воду, а це ж татків подарунок!

І тут Зайчик пригадав про подарунок свого татка. Він хутенько відстебнув червоний, з блискучою пряжкою, ремінець і кинув його Білочці.

Бона вхопилася за пряжку тремтливими лапками, Зайчик підтягнув корча до берега, й Білочка стрибнула на траву.

— Спасибі тобі, Зайчику,— сказала вона. — Хочеш, будемо друзями?

Зайчик з радістю погодився, а Лисеняті сказав:

— Ти казав, рудохвостику, що з ремінця користі немає! А бач, як вийшло!

Лисеня нахнюпилось:

— Я теж хочу з вами дружити!

Але слів тих Зайчик з Білочкою вже не чули. Вони зникли у високій траві.

ПАН КОЦЬКИЙ

В одного чоловіка був кіт, та такий старий, що вже не здужав і мишей ловити.

От хазяїн його взяв та й вивіз у ліс, думає: «Нащо він мені здався, тільки дурно буду годувати,— нехай лучче в лісі ходить».

Покинув його, а сам поїхав. Коли це приходить до kota лисичка та й питає його:

— Що ти таке?

А він каже:

— Я пан Коцький.

Лисичка каже:

— Будь ти мені за чоловіка, а я тобі за жінку буду.

Він і згодився. Веде його лисичка до своєї хати,— так уже йому годить: уловить де курочку, то сама не їсть, а йому принесе.

От якось зайчик побачив лисичку та й каже їй:

— Лисичко-сестричко, прийду я до тебе на досвітки.

А вона йому:

— Є у мене тепер пан Коцький, то він тебе розірве.

Заєць розказав за пана Коцького вовкові, ведмедеві, дикому кабанові.

Зійшлись вони докупи, стали думати, як би побачити пана Коцького,— та й кажуть:

— А зготуймо обід!

І взялися міркувати, кому по що йти.

Вовк каже:

— Я піду по м'ясо, щоб було що в борщ.

Дикий кабан каже:

— А я піду по буряки і картоплю.

Ведмідь:

— А я меду принесу на закуску.

Заєць:

— А я капусти.

От роздобули всього, почали обід варити. Як зварили, стали радитись: кому йти кликати на обід пана Коцького.

Ведмідь каже:

— Я не підбіжу, як доведеться тікати.

Кабан:

— А я теж неповороткий.

Вовк:

— Я старий уже і трохи недобачаю.

Тільки зайчикові й приходитьсья.

Прибіг заєць до лисиччиної нори; коли це лисичка вибігає, дивиться, що зайчик стоїть на двох лапках біля хати, та й питає його:

— А чого ти прийшов?

Він і каже:

— Просили вовк, ведмідь, дикий кабан, і я прошу, щоб ти прийшла з своїм паном Коцьким до нас на обід!

А вона йому:

— Я з ним прийду, але ви поховайтесь, бо він вас розірве.

Прибігає зайчик назад та й хвалиться:

— Ховайтесь, казала лисичка, бо він як прийде, то розірве нас.

Вони й почали ховатися: ведмідь лізе на дерево, вовк сідає за кущем, кабан заривається у хмиз, а зайчик лізе в куц.

Коли це веде лисичка свого пана Коцького. Доводить до стола, а він побачив, що на столі м'яса багато, та й каже:

— Ма-у!.. Ма-у!.. Ма-у!..

А ті думають:

«От вражого батька син, ще йому мало! Це він і нас поїсть!»

Виліз пан Коцький на стіл та й почав їсти, аж за вухами лящить. А як наївсь, то так і простягсь на столі.

А кабан лежав близько стола у хмизі, та якось його комар і вкусив за хвіст, а він так хвостом і крутнув; кіт же думав, що то миша, та туди, та кабана за хвіст. Кабан як схопиться, та навітки.

Пан Коцький злякався кабана, скочив на дерево та й подерся туди, де ведмідь сидів. Ведмідь як побачив, що кіт лізе до нього, почав вище лізти по дереву, та до такого доліз, що й дерево не здержало, — так він додолу впав — гуп! — та просто на вовка, — мало не роздавив сердешного. Як схопляться вони, як дременуть, то тільки видко; заєць і собі за ними — забіг не знать куди... А потім посходились та й кажуть:

— От який малий, а тільки-тільки нас усіх не поїв!

Були собі дід та баба.

От раз у неділю баба спекла пиріжків з маком, по-вибирала їх, поскладала в миску та й поставила на віконці, щоб прохололи. А лисичка бігла повз хатку та так нюхає носом; коли чує — пиріжки пахнуть. Підкрась до вікна тихенько, вхопила пиріжок моторненько та й подалась. Вибігла на поле, сіла, виїла мачок із пиріжка, а туди напхала сміттячка, стулила його та й біжить.

От біжить, а хлопці череду женуть.

— Здорові були, хлопці!

— Здорова, лисичко-сестричко!

— Проміняйте мені бичка-третячка за маковий пиріжок!

— Де ж таки, бичка за пиріжок!

— Та він такий солодкий, що аж-аж-аж!

Таки найшла одного, — проміняв.

— Глядіть же, — каже, — хлопці, не їжте пиріжка, аж поки я зайду в ліс!

Та й побігла і бичка гоном погнала. Ті подождали, поки вона сховалась у лісі, тоді до пиріжка, — аж там сміттячко...

А лисичка тим часом пригнала бичка у ліс, прив'язала його до дуба, а сама пішла рубати дерево на саночки. Рубає та й приказує:

— Рубайся, деревце, криве й праве! Рубайся, деревце, криве й праве!

Нарубала дерева, зробила саночки, запрягла бичка, сіла та й їде. Аж біжить вовк-панібрат.

— Здорова була, лисичко-сестричко!

— Здоров, вовчику-братику!

— А де ж це ти взяла бичка-третячка та саночки?

— От, де ж там? Бичка заробила, саночки зробила та й оце їду!

— Ну, то підвези ж і мене!

— Куди я тебе візьму? Ти мені й саночки поламаєш!

— Ні, не поламаю, я тільки одну лапку покладу.

— Та клади вже, ніде тебе діти.

От вовк і поклав лапку. Від'їхали трохи, вовк і каже:

— Покладу я, лисичко-сестричко, і другу лапку.

— Е, вовчику-братику, ти мені санки поламаєш!

— Ні, не поламаю.

— Ну, клади!

Вовк і поклав. Їдуть, їдуть, коли це — трісь!

— Ой, лишечко, — каже лисичка, — санки тріщать!

— Та ні, лисичко-сестричко, то в мене кісточка хруснула.

Ну, дарма, — їдуть... А вовчик знову:

— Покладу я, лисичко-сестричко, і третю лапку.

— Та де ти її кластимеш? Та ти мені зовсім санки поламаєш!

— Та ні, чого б вони ламалися?

— Та вже клади!

Тільки поклав, а саночки знову — трісь-трісь!

— Ей, вовчику, чуєш, саночки тріщать! Злазь, бо поламаєш!

— Та де там вони тріщать! Що ж бо ти, лисичко-сестричко, вигадуєш? То я горішок розкусив.

— Дай же й мені!

— Так останній.

Проїхали ще трохи.

— Ой лисичко-сестричко, сяду я й увесь!

— Та куди ти сядеш? Тут ніде тобі й сідати!

— Та я зібгаюсь так, що поміщусь.

— Та ти мені санки зовсім поламаєш! Чим же я тоді дровець привезу?

— От-таки, чого я поламаю? Я легенький. Сяду я, лисичко-сестричко, бо притомивсь. Я помаленьку.

— Та вже сідай, нема де тебе діти.

От він вліз зовсім у саночки, та тільки сів, а санки — трісь-трісь-трісь! Так і розсипались.

Давай тоді його лисичка лаяти.

Лаяла його, лаяла, а тоді:

— Іди ж тепер та рубай дерево на санчата!

— Як же його рубати, лисичко-сестричко, коли я не вмюю і не знаю, якого треба дерева?

— А, капосний вовцюгане! Як санчата ламати, так знав, а як дерево рубати, то й ні! Кажі: «Рубайся, деревце, криве й праве! Рубайся, деревце, криве й праве!»

Пішов вовк. От увійшов він у ліс та й почав:

— Рубайся, дерево, криве й криве! Рубайся, дерево, криве й криве!

Нарубав, тягне до лисички. Глянула та, аж воно таке корячкувате, що й на полицю в плуг не вибереш, не то на полозок. Давай вона його знову лаяти:

— Нащо ж ти такого нарубав?

— Коли воно таке рубається!

— А чом же ти не казав так, як я тобі веліла?

— Ні, я так саме й казав: «Рубайся, дерево, криве й криве!»

— Ну і дурний же ти який і до того недотепний! Сиди ж тут, бичка погляди, а я сама піду нарубаю!

Пішла вона.

А вовк сидить сам собі та так йому хочеться їсти! Почав він перекидати, що було в саночках, — ні, нема ніде нічого. Думав, думав та й надумав: «З'їм бичка та й утечу!..»

Приходить лисичка:

— Ну стривай же ти, вовцюгане! Я ж тобі це згадаю!

Та й побігла шляхом.

Біжить, коли це їде валка запізнілих чумаків з рибою. Вона впала серед шляху і ноги відкинула — причаїлась, мов нежива. Чумаки зараз її й побачили:

— Дивіться, хлопці, яка здорова лисиця лежить!

Обступили її, перевертають.

— Треба взяти — дітям шапочки будуть. — Кинули її на задній віз і знову рушили.

Ідуть попереду, а лисичка-сестричка бачить, що вони не дивляться, і давай кидати рибу з воза. Кидає та й кидає по рибі на шлях, усе кидає... Накидала багато та

нишком і зіскочила з воза. Чумаки поїхали собі далі, а вона позбирала ту рибку, сіла та й їсть.

Зирк — аж і вовк-панібрат біжить.

— Здорова була, лисичко-сестричко!

— Здоров!

— А що це ти робиш, лисичко-сестричко!

— Рибку їм.

— Дай же й мені!

— Отак! Я скільки морочилась, ловила та й віддай йому! Піди сам собі налови!

— Та як же я наловлю, коли не вмію? Хоч навчи, як її ловити!

— Та як же ловити? Піди до ополонки, встроми хвоста в ополонку і сиди тихенько та й приказуй: «Ловися, рибко, велика й маленька!» То вона й наловиться.

— Спасибі за науку!

Побіг вовк мерщій на річку, та до ополонки, та хвіст в ополонку...

— Ловись,— каже,— рибко, велика та все велика! Ловись, рибко, велика та все велика!

Не хочеться йому малої. А мороз надворі такий, що аж шкварчить! Лисичка ж бігає по березі та все привмляє:

— Мерзни, мерзни, вовчий хвосте! Мерзни, мерзни, вовчий хвосте!

А вовк:

— Що ти, лисичко-сестричко, кажеш?

— Та то ж і я кажу: ловися, рибко, велика й мала!

— Ану й я так: ловися, рибко, велика та все велика!

Ворухнув вовк хвостом — важко вже. А лисичка:

— Ото вже рибка почала чіплятися.

Трохи згодом:

— Ану, вовчику, тягни!

Вовк як потяг, а хвіст уже прикипів до ополонки, — не витягне. А вона його ще й лає:

— А, капосний вовцюгане, що ти наробив?! Бач, ка-

зав: «Ловися, рибко, велика та все велика»,— от велика начіплялася, тепер і не витягнеш. Треба ж тобі помочі дати,— побіжу покличу людей.

Та й майнула на село. Біжить селом та гукає:

— Ідїть, люди, вовка бить! Ідїть, люди, вовка бить!

Як назбігалося людей!.. Хто з сокирою, хто з вилами, з ціпами, а баби з рогачами, з кочергами! Як почали вони того бідолаху вовка періщити!

А сама тим часом ускочила в одну хату,— нікого нема, хазяйка побігла на річку вовка бити і діжу немішену покинула. Вона взяла вимазала голову в тісто — та в поле... Коли дивиться — вовк насилу лізе,— добре дали йому, сердешному. Вона зараз-таки прикинулась хворою, тільки стогне...

А вовк побачив її:

— А,— каже,— така ти!

А вона:

— Ой вовчику-братуку,— хіба ж то я? Хіба ж ти не бачиш, що з мене й мозок тече,— так мене побили, що й голову провалили мені. Вовчику-братуку, підвези мене!

— Та я й сам нездужаю!..

— Та в тебе ж тільки півхвоста нема, а мені й голову провалили. Ой-ой-ой, не дійду додому!..

— То сідай уже, що з тобою робити...

От вона вилазить йому на спину, вмощується та так стогне.

Повіз її вовк.

От вона їде та все приказує:

— Битий небиту везе! Битий небиту везе!

— Що ти там, лисичко-сестричко, кажеш?

— Та то я кажу: битий биту везе.

А сама знов нищечком:

— Битий небиту везе!

От довіз він її до хатки:

— Уставай, лисичко, доїхали!

Вона тоді плиг з вовка та:

— Битий небиту привіз! Битий небиту привіз!
Вовк до неї, хотів її зубами, а вона в хатку та й за-
чинилася. Не влізе вовк. А вона ще визирає у вікно та
й дражнить:

— Битий небиту привіз!

Тупцявся вовк, тупцявся коло лисиччиної хатки —
не влізе.

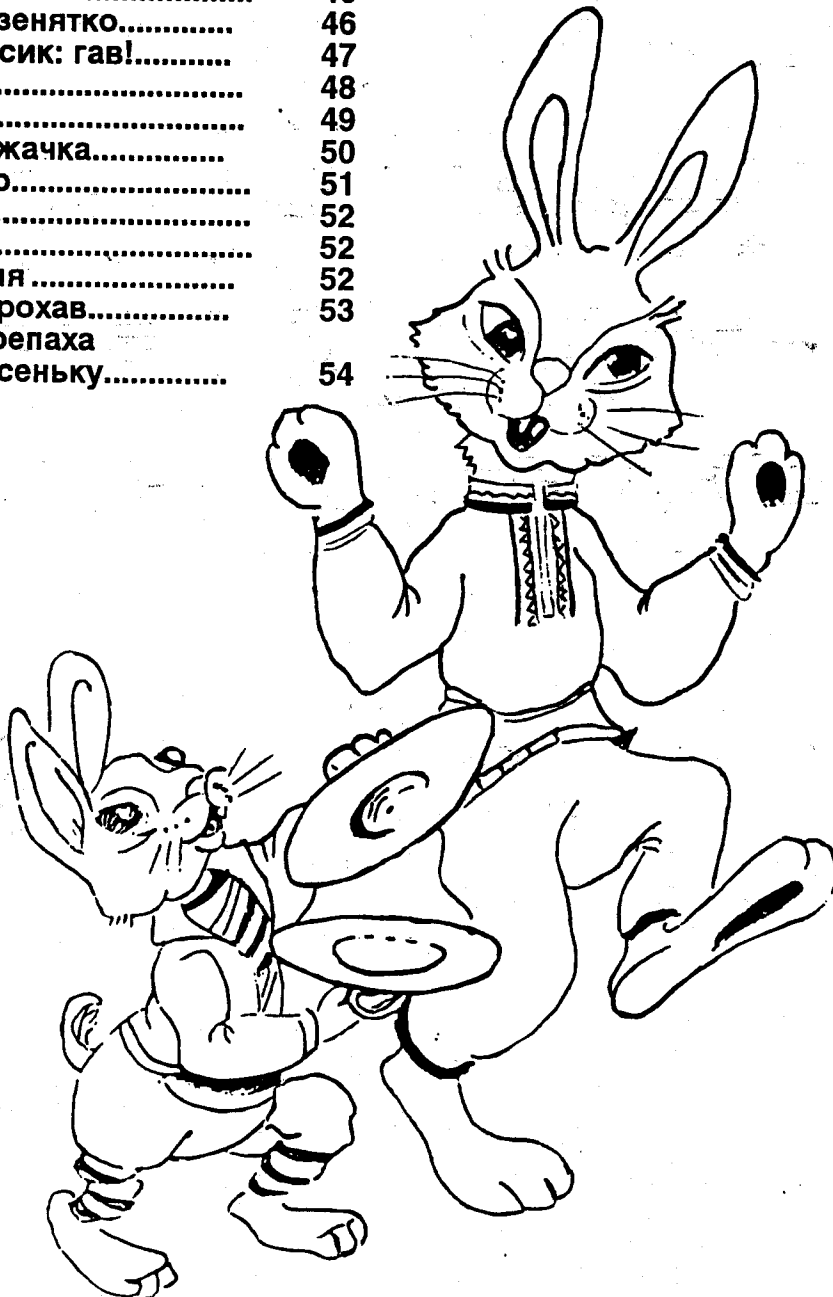
— Не клята ж лисичка?.. Отак піддурила!
Та й потяг додому.

А лисичка живе та курей ловить.

Лісні Танки

Білочка.....	42
Котяче весілля.....	43
Пісня про ведмедя.....	44
Лисичка.....	45
Кіт і мишка.....	46
Бігло, бігло козенятко.....	46
Котик: няв! Песик: гав!.....	47
Танок мишей.....	48
Два півники.....	49
Пісенька про їжачка.....	50
Ой, у полі жито.....	51
От є у нас.....	52
Зайчик.....	52
Заколисна пісня.....	52
Їжак маму попрохав.....	53
Як левеня і черепаха співали пісеньку.....	54

42
Білогка.

Музика Т. Сказуького.
Слова Т. Демченко.

зваво mf

Де ти, бі-лог-ко, жи-веш?

Що ти, бі-лог-ко, гри-зеш?

- У зе-ле-но-му ліс-ку, у дуп-лі, у
сос-ніз-ку а гри-зу го-рін-ки,
і гри-би, і шиш-ки.

- Де ти, білогко, живеш?
Що ти, білогко, гризеш?
- У зеленому ліску,
у дуплі, у соснізку.
Я гризу горішки,
і гриби, і шишки.

А в морози лоті, злі
Ті не мерзнеш у дуплі?
- Не лека мене зима:
Ліса м'яка хутренка,
і тому зимові дні
Мені зовсім не страшені.

КОТЯЧЕ ВЕСІЛЛЯ

Vivace.

Що за гамір, що за шум бубни грають бум, бум, бум,
скрипка грає тра-ля-ля, ля, це котяче весілля.

Що за гамір, що за шум,
Бубни грають: бум, бум, бум.
Скрипка грає: тра-ля-ля, /2/
Це котяче весілля.

Всі танцюють гопака
За здоровля котика,
Хай живе здоров наш кіт, /2/
Любий Мурцьо ще сто літ.

Білі киці-в бартушках
Закривають по столах,
Сиві котики старі /2/
Грають карти при столі.

А старенькі їх мами
Посідали за столи,
І тихенько гомонять, /2/
Дивлячись на молодят.

А вся молодь, що там є,
Холодненьки танцює,
Що аж хвостики дрижать,
Білі капчики мигтять.

Як цікаво перевести

Новачки/новачки можуть пригравати на "весільних" інструментах, яких легко зорганізувати, нпр. дзвіночки, бубни (плястикові збанки), деревляні ложки, металеві тарелі, словом, що небудь на чому можна вибивати ритм.

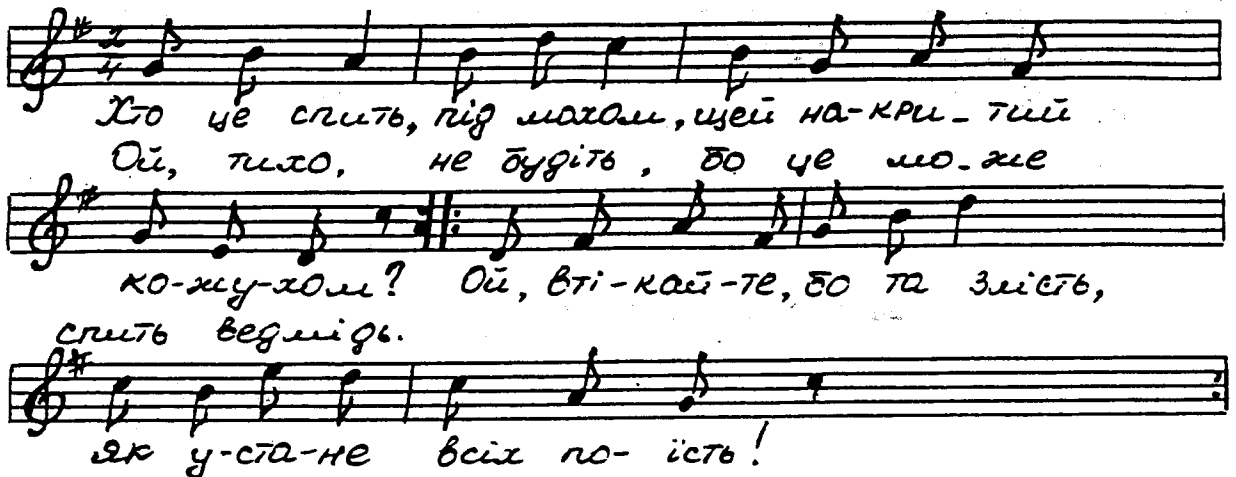

Пісня про ведмедя.

Легким ходом

Слова: В. В.

Муз.: М. Тайворокський

Хто це спить, під мохом, ще й накри-тий
 Ой, тихо, не будить, бо це може
 ко-жу-хом? Ой, вті-кай-те, бо та злість,
 спить ведмідь.
 як у-ста-не всіх по-їсть!

Хто це спить під мохом,
 Ще й накритий кожухом?
 Ой, тихо – не будить,
 Бо це може, спить ведмідь.
 Ой, втікайте, бо та злість,
 Як устане, всіх поїсть.

Ой, то певно спить бурмило,
 Йому спиться гарно, мило.
 Хоч довкола сніг і лід,
 Йому сниться любий мід.
 Ой, втікайте...

Аж під теплу вже весну
 Він пробудиться зо сну. –
 І тоді не зачіпайте
 І йому не приглядайтесь.
 Ой, втікайте...

Мисирка

[Старор - забавна дие ритми]

Музика на Мисирка

Allegro
mf

Я мисирка, а се стрижка
Не суму без дима, а цу-се-та
пас-ла, по-м-ва-ть ка-ди-ла, // ди-ла.

Я мисирка, а се стрижка
Не суму без дима -
А цу-се-та пасла,
Пам-ва-ть ка-ди-ла.

А теперь уже в криво
Треба виопозити,
Свою хатку гарнеливо
Треба прикрасити.

А щоб краца, а щоб краца
Тулля моя хатка,
Тіти треба у сарогог
Парвати в віторог.

Кіт і мишка

Слова В. Щурата

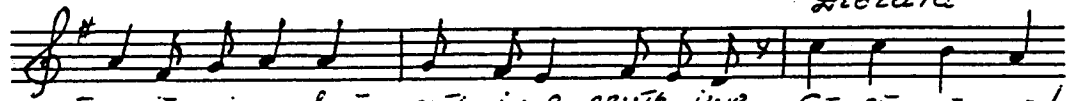
Музика Т. Вахнішина

Діти, уставлені до забави в „Кіта і мишку“, співають:

жваво

До кори, мишко, до кори, до золото-ї

по-морі. Як скоро мишка, то біже, то біже,
дівзата

бо кіт з мишкою спить іще, спить іще. Ой, ой, ой, ой!

Неб, неб, неб, неб! Мишку любите кіт, мишку любите кіт!

Мишка бігла, Кіт ловить її.

Бігло, бігло розенатко

швидко

К. Вериківський.

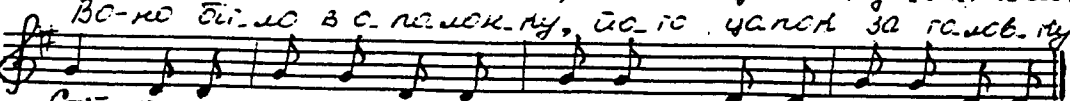
Біг-ло, біг-ло по-се-нат-ко мого-гома,

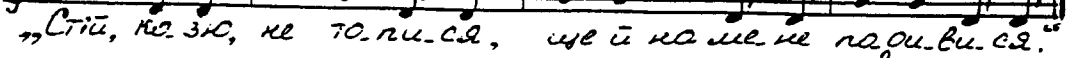
за ним, за ним ча-лок свід-гома.

Во-но бігло то-пи-ти-ся, за ним чапок. ди-ви-ти-ся.

Во-но бігло в с-палок-ку, іс-іс чапок за гал-ов-ку.

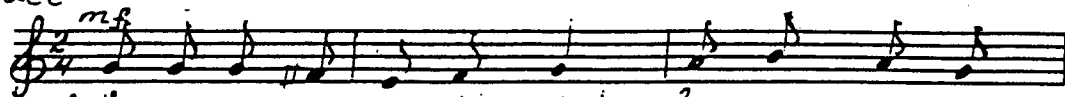

„Стій, ко-зю, не то-пи-ся, ще й на мене по-ди-ви-ся.“

Нотик: няв! Песик: гав!

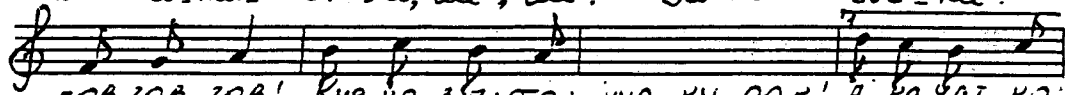
слівця В. Гейдурата
мєває

музик. Б. Вахмєшєва. 47

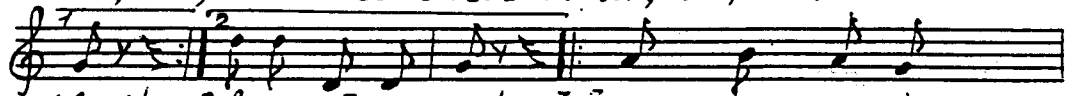
1. Но-тик з хати ви-біг: няв! За ним пе-сик:

2. А яг-нят-ко: ме, ме, ме! За ним гус-ка:

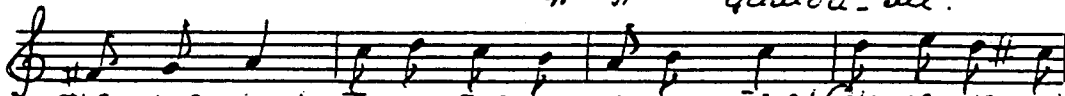
гав, гав, гав! Кур-ка з пюта: кур-ку-дзак! А ка-шат-ко:

зе, зе, зе! Со-ло-вей-ко: тьох, тьох, тьох!

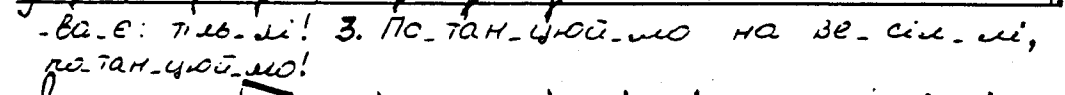
квас! 2. А па-цят-ко: рок! 3. Триць на ду-ді:

4. А цимба-ли:

фю, фю, фю! Тило дурь-те, а то б'ю! Скри-пожка спі-

дзень, дзень, дзень! Потан-цюймо, то нам день! Потан-цюймо,

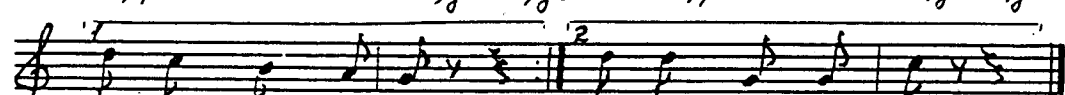

-ва-є: тиль-лі! 3. Потан-цюймо на ве-сє-лє-лє,

потан-цюймо! 4. То нам день! 5. Фю, фю! Тиль-лі! Дзень, дзень, дзень!

Фю, фю! Тиль-лі! Дзень, дзень, дзень! Фю, фю! Тиль-лі! Дзень, дзень, дзень!

Фю, фю! Тиль-лі! Дзень фюфю! Тиль-лі! Дзень!

Нотик з хати вибіг: няв!
За ним песик: гав, гав, гав!
Курка з пюта: кур-ку-дзак!
А кашатко: квас!

Триць на дурі: фю, фю, фю!
Тило дурьте, а то б'ю!
Скрипожка співає: тиль-лі!
Потанцюймо на весєлє!

А ягнятко: ме, ме, ме!
За ним гуска: зе, зе, зе!
Соловейко: тьох, тьох, тьох!
А пацятко: рок!

А цимбали: дзень, дзень, дзень!
Потанцюймо, то нам день!
Потанцюймо, потанцюймо!
То нам день!

Фю, фю! Тиль-лі! Дзень, дзень, дзень! (3)

Фю, фю! Тиль-лі! Дзень! (2)

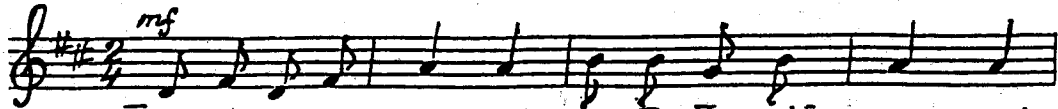
/Слівцями, ритм наслідують руками зру на названих інструм./

Таночі мисі

Сива народні

Мелодія Г. Новосад.

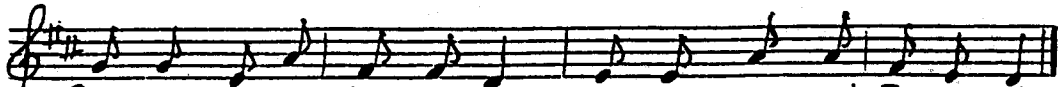
Allegro

Танцювали мисі по бабичій хаті.

Стало бабі за танець: з'їли мисі суханець.

Стало бабі за танець: з'їли мисі суханець.

Танцювали мисі

по бабичій хаті.

Стало бабі за танець

з'їли мисі суханець } *Аві-аі*

Ой ви, мисі, мисі,

Сиві чорні шурки,

Нащо бабу зграбували } *Аві-аі*

Назе тіі шурки.

Ви ж суханчик з'їли,

Тоточили шурки

Тмаківки всі погризли } *Аві-аі*

Пабучи-шурки.

Ой мамується, мисі,

Та сядіть тихо,

Аб бабуса бота пустить, } *Аві-аі*

Що буде вам миса.

Аллего-мъаво **Два півники** 3 „Дзвіночка“ 49

mf

1. Два півники, два півники го-рох мо-ло-
 2. А го-род-ник, а ма-ло-д-ник на скри-пач-ці
 -ти-ме, три ку-рог-ки, три ку-рог-ки
 гра-є, го-рб-миг-ка, гар-на пів-ка,
 го-го-му ко-си-ме. // -си-ме.
 хат-ку за-мі-та-є. // -та-є.

Два півники, два півники
 Горох молотили,
 Три курочки, три курочки до млина носили.
 А городник, а малодник на скрипачці грає,
 Горбмигка, гарна півка,
 Хатку замитає.
 А сорочка-білобока пішла танцювати.
 А мишка, ремесмигка пішла перебігати.
 А ова із рунна та омина муп-муп.
 Хом і мми нефітзки, а пішла би туп-туп.
 А мишка та танцює, хвостом замитає.
 А вермір, старий сиф, на рурочку грає.

Діти держатся за руки і співають. Тівень, вербенець,
 Лисича, сова і Вермір виступають з круга і розіять те,
 про що співається в пісні. Можуть виступити на себе
 сцени або маски, придумані ретелі або мушкетери.

Пісенька про їжака.

С. Леонид Галтава

Муз. Л. Федорова і інші

Allegretto.

Жив у на-шій ха-ті сла-вний ї-жа-чок,
 Ми-лиі та при-віт-ний, хоч із ко-лю-чок
 Жив, жив, жив, жив таї не тужив, жив у на-шій ха-ті
 Сла-вний ї-жа-чок

Жив у нашої хаті
 Славний їжачок,
 Милий та привітний,
 Хоч і з колючок —

Як настала осінь,
 Рай побіг у сад,
 Написав у ширку
 Яблук чимий плаг —

Жив, жив, жив,
 Жив таї не тужив,
 Жив у нашої хаті,
 Славний їжачок.

Рад, рад, рад,
 Усе великий сад,
 Це на збірках яблук
 Величезний плаг!

Їжачок у ширці
 Яблук припас,
 Слав собі, аж прийде
 Провеснений час —

Слав — не слав,
 Яблук зогледав —
 Старо ними буде
 Частувати нас.

„Веселка“

Ой у полі хито

3., Веснянки "

51

Томірно швидко

3., Веснянки "

mf

Ой у полі хи-то; сидить зай-чик;
він ніс-ка-ми ге-де-ря-є, ком-б-та-кі
ніс-ки ма-ла, то я б ні-ми ге-де-ря-ла,
як той зай-чик, як той зай-чик.

1. Ой у полі хито; сидить зайчик,
він ніскаами геберяє;
комб такі ніски маля,
то я б німи геберяла,
як той зайчик. (2)

2. Ой у полі просо; сидить зайчик,
він ніскаами геберяє;
комб такі ніски маля,
то я б німи геберяла,
як той зайчик. (2)

3. Ой у полі гречка; сидить зайчик,
він ніскаами геберяє;
комб такі ніски маля,
то я б німи геберяла,
як той зайчик. (2)

Ої є у нас...

Мотив народної пісні

mf
Ої є у нас пелюк, пелюк, горний восток має,
які загреме на лаві-рі, кожний чти-кає.

Зайчик

Граймиво

сл. М. Підгірякки.

1. Скочив зайчик в тернину і роз-сер кожну-шмуче м-
сичку просити кожну-шмучу зашити, а мисляка ре-
гоже зашивати не зможе. Де ти був, нащо сер? Коси
граней тепер! Біжить:...

2. Біжить зайчик усміхнувшись
Займи оця словами:
- Мамко любко не смійте
Кожнушмучу зашивайте!

Мамко сміє не сміє
Кожнушмучу зашиває
Зайчик оця біжить
І знов скаже тепер.

Закошана пісня

Поліркванто

Народна мелодія з Тюділья

tr
А... А... Зі-ми вов-ки ба-ра-на,
а зинь-ку зі-ми пси, ти, дитин-ко, спи, спи!

Іжак маму попрохав

І-ЖАК МА-МУ ПО-ПРО-ХАВ, ПО-ПРО-ХАВ, ПО-ПРО-ХАВ,
 ЦО-БН НО-ВА-КОМ ВІН СТАВ, ГЕЙ, ВІН СТАВ, ГЕЙ! ХО-ЧЕ
 МА-ТИ ОД-НО-СТРІЙ, ОД-НО-СТРІЙ, ОД-НО-СТРІЙ,
 -СТРІЙ, І-ЖА-ЧНІ СЛАВ-НИЙ РІЙ, СЛАВ-НИЙ РІЙ, ГЕЙ!

Іжак маму попрохав, попрохав, попрохав,
Щоби новаком він став, гей, він став, гей!

Хоче мати однострій, однострій, однострій,
І іжацький славний рій, славний рій, гей!

Суше листя притащить, притащить, притащить,
Вогник жваво запалить, запалить, гей!

А на стійці буде так, буде так, буде так,
Коли стане там іжак, там іжак, гей!

Всі злякаються ввійти, гей, ввійти, гей, ввійти,
Бо він має колючки, колючки, гей!

А на тереновій грі, гей на грі, гей на грі,
В кулю скрутиться тоді, гей тоді, гей!

Щоб хтось тільки покотив, покотив, покотив,
Перший прийде до мети, до мети, гей!

Як левеня і черепаха співали пісеньку

(З МУЛЬТФІЛЬМУ)

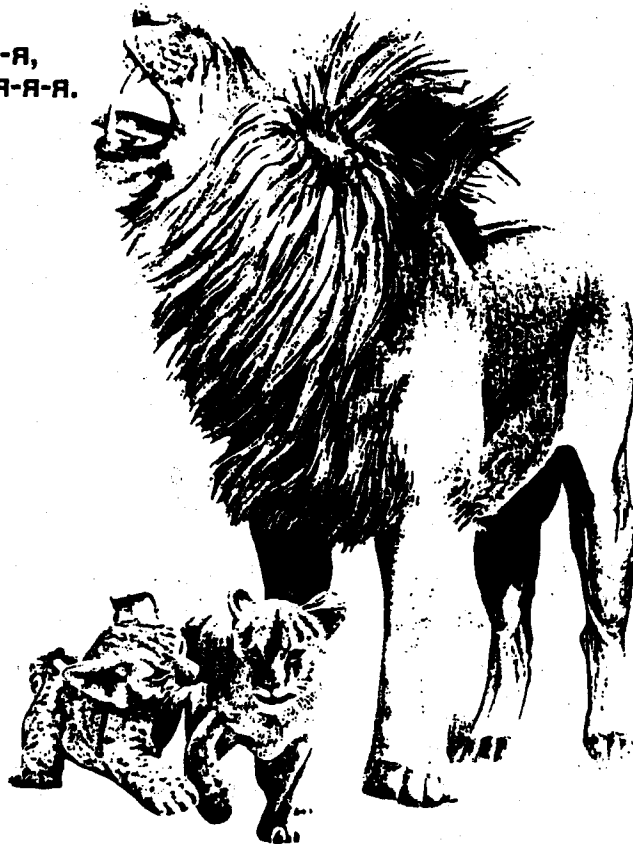
Слова О. Козлова
Музика Г. Гладков

Я на сонечку лежу,
Бо із сонечком дружу.
Все лежу, все лежу,
Бо із сонечком дружу.

Крокодил-дил-дил пливе,
Носоріг-ріг-ріг реве.
Тільки я все лежу,
Бо із сонечком дружу.

Левеня рядком лягло,
Тихо вушком повело.
Тільки я все лежу,
Бо із сонечком дружу.

Па-рам-па-рам-пам, па-ю-я,
Па-рам-па-рам, пара, па-я-я-я.

Узру

МИШІ

Діти стоять у широкому крузі з руками на бедрах. Декілька новачок (мишей) ходять через середину круга, міняючи свої місця. Діти говорять:

Як ті миші надоїли
Розвелось багато їх,
Все погризли, все поїли,
Як би виловити їх?

Стережіться, мишенята.
Доберемося до вас.
Мишоловки скрізь поставим
Всіх ми виловимо вас.

На слова „всіх ми виловимо вас“ новаки, які стоять у крузі, беруться за руки і замикають круг. „Миші“, що залишились у замкненім крузі, виходять із гри. Гра повторюється.

ВМІЛІСТЬ КОТА

Участь: Рій.

Виряд: Тарілочка з молоком для кожного новака.

Кожен новак дістає тарілочку з молоком, яку впорядник ставить перед ним на столі. Завдання: держати руки назад, випити молоко. Всі на знак починають разом. Хто перший скінчить і м'явкне, як котик – виграє.

ІДИ ЗА СЛІДОМ

Участь: Рій.

Кожен новак по черзі йде за слідами людини чи тварини і старається в'яснити її дію (йти не по слідах, а біля слідів).

ЗВІРІ

Участь: Два рої.

Вибирають дві рівні сторони, кожна з провідником. Один провідник починає гру назвою якогось звіра, що починається буквою „А“ напр. „АНТИЛОПА“. Тоді числить до 10 якнайшвидше, доки другий не клікне назву іншого звіра на букву „А“ напр. „АРМАДИЛ“ згл. іншу назву тварини чи птиці, що починається з букви „А“. Якщо не встигне відповісти на час, його противник забирає одного новака з його сторони. Якщо відповідь правильно, тоді наступає його черга викликати назву іншого звіра, що може починатися якою небудь буквою і перший провідник мусить назвати іншого звіра з тої самої букви, доки той дочислить до 10. Усі члени рою можуть шептати назви провідникові, але лише роювий має право викликати. По означеному часі більша сторона виграє.

ЗООЛОГ

Участь: Рій.

Виряд: Два роди карточок (двох кольорів) з назвами тварин на картках одного кольору, та написами звуків тих звірів на картках другого кольору.

Учасників поділити на дві групи. Новаки приходять по черзі й кожний вибирає дві карточки – по одній двох кольорів. Виграє група, яка швидше добуде найбільше число дібраних пар карточок (пара – назва тварини на одній карточці, а її звук на другій).

Я - ЗВІРЯТКО

Вибраний новак виходить на середину. Братчик на вухо називає йому звірятко, яким він буде. Новак іде по крузі. Тоді хтось із решти учасників зупиняє його: „Стій!“ Новак зупиняється. „Ти хто?“ „Я звірятко“. Тоді, наприклад, запитує його: „У тебе довгі вуха?“ (Чи ти маєш гострі зуби, Чи в тебе довгий хвіст та ін.) На запитання потрібно давати відповідь: „Так“ або „Ні“. Той, хто відгадає, що це за звірятко, стає на його місце. Можна задавати лиш одне запитання. Потім звірятко рухається далі по колу.

БЕЗПРИТУЛЬНИЙ ЗАЙЧИК

Участь: Гніздо.

Новаки діляться на трійки та уставляються на майдані. Два з кожної трійки творять куц, взявшись за руки, а третій, присівши в середині, є зайчиком. Крім того є два окремі новаки – зайчик і собака, які починають гру. Собака ловить зайчика. Зайчик тікає і вбігає в якийсь куц. Тоді той зайчик, що сидів у куці, тікає. Собака ловить усе того зайчика, який тікає (тзн. зайчики міняються). Коли собака зловить зайчика (ударом долоні), тоді вони міняються ролями. Не вільно ловити в куці. Коли зайчик вбіг у куц, то міняється один із тих новаків, які творять куц, щоб усі мали нагоду бігати.

КІТ І ПТАШКИ

Участь: Довільне число грачів.

Усі новаки за винятком одного є птахи, а тому можуть лише підскакувати з руками опертими на бедра. Один новак є котом і намагається зловити пташку ходячи рачки. Зловлена пташка стає котом і гра продовжується.

БОРОТЬБА ЦАПІВ

Участь: Рій – гніздо.

Двоє учасників присідають і скачучи в цій поставі стараються збити з ніг один одного ударами об долоні. Котрому це вдасться, той одержує точку.

ВОВК І ЯГНЯ

Участь: Рій.

Виряд: Стіл, годинник.

По середині кімнати стоїть стіл. По протилежних сторонах стола стоять вовк і ягня (двоє новаків). Вовк ловить ягня, при чому обидва мусять весь час торкатися стола. Якщо на протязі трьох хвилин ягня не дасть себе вхопити, то виграє.

КІТ І МИШ

Грачі творять круг і беруться за руки. Двох залишається окремо. Один з них – кіт, другий – миш. Миш утікає, просмикнувшись між тими, що творять круг. Поставити можна такі правила: 1/ кіт і миш мають усюди вільний просмик, а тоді кіт мусить свою добычу зловити доторкнувшись тричі долонею, або: 2/ миш може всюди без перешкоди вбігати і вибігати, а котів перешкоджають грачі у пробізі, знизуючи роки на половину до землі. Миш є зловлена, якщо дістане один легкий удар долонею, або: 3/ Миші можна всюди пробігати, а для kota лишається одне або двоє воріт, назначених хустинкою, яку держать два сусідні грачі. В інших місцях знижується перед котом руки, щоб трудніше було йому ловити. Миш уважається зовленою одним дотиком долоні. Не вільно вибігати від круга. Якщо миш зловлена, або якщо кіт не може її догнати, продовжує гру двоє інших грачів.

ВАРІЯНТИ:

1. Дві миші й один кіт. Кіт ловить одним ударом.
2. Дві або три пари, коли є великий круг. Кожен кіт ловить лиш одну миш. Миші можуть мати якусь відзначку, щоб їх можна було легко запримітити.
3. Два коти. Грачі творять два круги, один усередині другого. Миш перебуває в середньому крузі, де є безпечна, а коти на зовні обох кругів. У віддалі п'ятьох кроків від зовнішнього круга нарисована на землі лінія, поза яку має дістатися миш. Вона може виходити куди хоче між грачами, однак коли вийде з внутрішнього круга, один кіт може бігти до середини, щоб відтяти їй дорогу назад, а другий може старатися зловити її, поки вона перейде зовнішню лінію. Якщо їй вдалося це зробити, вона виграла і стає котом та має право вибрати миш і другого kota. Якщо кіт зловив миш – він виграв; вибирає двох нових котів і сам стає мишею.
4. Миш, кіт і пес. Трьох грачів доганяє один одного. Кіт доганяє миш, але сам одночасно тікає від пса. Інші правила такі ж, як у звичайному варіанті.

ЗАЄЦЬ У КАПУСТІ

Участь: Рій – гніздо.

У середині круга утвореного грачами, що держаться попід лікті, присів заєць. Новаки питаються: „Зайче, зайче, хочеш листя об'їдати?" На відповідь: „Я лиш хочу оглядати!" – грозять: „Тепер вже тобі кінець, вже кінець!" Заєць відповідає: „Я утечу навпростець!" і старається підступом, або силою видістатися за пліт. Грачі, що стоять у крузі, стараються, щоб йому в тому перешкодити. Якщо зайцеві вдасться видістатися з круга, він стає в круг. Зайцем є по черзі кожний із грачів, що творять круг. Якщо заєць не потрафить видістатися, вибирає свого наслідника, а сам вступає в круг.

ЗВІРИНЕЦЬ

Участь: Рій – гніздо.

Виряд: Хустка для кожного новака.

Новаки парами умовляються наслідувати голос якось звіра або птиці та зголошують це виховникові. Після того зав'язують собі очі та розходяться по майдані. На знак починають наслідувати голоси вибраних тварин. Керуючися звуками, кожний має найти свою пару.

КОНЦЕРТ

Участь: Рій – гніздо

Виряд: Папір і олівець для кожного.

Виховник дає кожному новакові назву якогось звіра чи птаха, якого голос новак повинен наслідувати. На знак виховника, новаки дяють концерт, наслідуючи голоси даних звірят. На черговий знак усі стараються записати звірят, яких вони пізнали. Вислід точкується: виграє новак, що добув найбільше точок.

ВОВЧИЙ НЮХ

Участь: Рій.

Виряд: Хустинка насичена рідиною, що має сильний запах.

Хто з новаків найскорше знайде хустинку, заховану на визначеній площі (невеликий терен); у домівці – зі зав'язаними очима.

ПОЖИВА

Участь: Рій.

Новаки мають записати найменше вісім диких птиць, що живуть у країні, де мешкає, а яких м'ясо можна їсти.

ВАРІЯНТИ: Можна записувати дикі тварини, або рослини, що ростуть дико.

ЩУР

Участь: Рій – гніздо – табір.

Виряд: До довгого шнурка прив'язаний мішечок з піском.

Новаки стоять у крузі. Виховник стоїть у середині круга і крутить мішечком на шнурку довкола себе так, щоб мішечок летів над самою землею там, де стоять новаки, які підскакують, щоб мішечок не зачепив їх. Вдарений мішечком новак виходить із гри. Останній виграє і займає місце виховника всередині круга.

ПЕРЕГОНИ СЛІПИХ КОНЕЙ

Участь: Гніздо – табір.

Виряд: Кілька кусків мотузки.

Участь у грі беруть кілька груп новаків, по шість у кожній. Перших п'ять із кожної групи мають заслонені очі і є сліпими кіньми, а шостий – візником. До рук першого в ряді прив'язується два шнурки, що переходять з-зовні по обох боках ряду. Їх кінці тримає візник. Шлях перегонів мусить бути визначений, може закручувати кілька разів і може мати дуже легкі перешкоди. Грачі кожного ряду тримають один одного за бедра. На знак усі групи підбігають і прямують до мети, кермовані візником за шнурки. Виграє група, що перша правильним шляхом дійшла до мети.

МИСЛИВЕЦЬ І ПСИ

Участь: Гніздо.

Виряд: Хустка.

Дві хати є зазначені по двох боках великої площі. Зайці є в одній із них. Мисливець і один, два чи три пси, мають хустки на головах. Зайці біжать крізь площу до другої хати на протилежному боці. Мисливець і пси ловлять їх. Якщо пес зловить зайця, мусить держати його, доки мисливець не заб'є його, доторкнувшись три рази. Останній живий зайчик стає мисливцем, а два-три передостанні – псами. Зайці стараються бігти через площу так часто, як лише можливо.

СОБАКА

Участь: Рій – гніздо.

До галузки, на висоті голови новака, прив'язується коржик, цукерку або яблуко. Йдеться про те, щоб підскачавши схопити повішений присмак зубами. Руки держиться свobodно.

ТИГРИ НА ЛОВАХ

Участь: Рій – гніздо – табір.

Новаки поділені на дві групи: тигри й коні. Коні пасуться в колі розміром 3-4 метри і їх стереже один пастух. Тигри стоять попід стінами кіннати (на краях майдану). На знак виховника тигри наступають на коней і стараються їх зловити ззаду за пояс. Зловлений кінь вважається забитим. Пастух старається не допустити до цього, намагаючися доторкнутися тигрів і так вилучити їх із гри. Виграє група, яка після визначеного часу матиме більше грачів.

ЗВІРІ

На 10-ох картках є образки 10-ох звірів. Виховник витягає, по одній, усіх 10 карток і показує їх новакам. Новаки мають відгадати назву звіра, запам'ятати її і записати.

БОРОТЬБА З БИКОМ

Участь: 1 бик, 1 матадор, 4 торреадорів і 6 людей зі стрічками (хустками – платками).

Виряд: 6 стрічок, 5 кусків паперу довжиною 8 см.

I. рунда: Бик виходить на арену із 5 кусками паперу на плечах. Торреадори стараються ті папірці зірвати. Якщо когось із них бик доторкнеться, той „умирає”. Люди зі стрічками стараються відвернути увагу бика від торреадорів, котрі мають право тричі вибігати з арени. За кожним разом можна зірвати бикові лиш один пасочок паперу.

II. рунда: Коли всі паски зірвані, або всі торреадори вбиті, тоді бик сліпне (зав'язують йому очі), а повище пояса зав'язують йому стрічку. Матадор старається ту стрічку зірвати так, щоб бик його не торкнув.

ВЕРБЛЮД

Участь: Рій – гніздо.

Новаки стають трійками. Перший із кожної трійки сплітає руки ззаду, другий схиляється й кладе голову на руки першого, а третій сідає на плечі другого і їде.

ВЕРХОМ

Участь: Рій – гніздо.

Всі стають у круг двійками. Праві є кіньми, ліві - їздцями. Їздці сідають коням на плечі і їдуть вкруг. Обійшовши, або оббігши три рази довкруги, стають коні їздцями, а їздці кіньми.

ВІДІРВАТИ ХВІСТ

Участь: Рій – гніздо.

Виряд: Хустка для кожного новака.

Новаків ділимо на дві групи. Учасники одної мають на головах шапки, другої – ні. Кожний новак має ззаду за пояс заткнену хустку, втрата якої виключає його з дальшої гри. Групи нападають на себе і кожний старається здобути якнайбільше хусток. Не вільно хусток прив'язувати до пояса, або тримати руками. Виграє група, що матиме найбільше хусток на закінчення гри.

ЛОВИ

Участь: Гніздо – табір.

Виряд: Кілька хусток.

Для гри потрібний горбкуватий, порослий кущами терен, приблизно 200 квадрат. метрів, якого границі є докладно позначені. На одному кінці грища знаходиться загорода, де збирається дичина. Один новак, який скоро бігає, стає ловцем і добирає собі двох товаришів за псів. Пси мусять мати на шиї або на руці зав'язані хустки. Всі звірі відходять до лісу, а за ними за 10 хвилин, видаючи ловецький оклик, їде ловець із псами. Пси можуть притримувати звірів, а ловець їх має три рази діткнути рукою. Як довго звір не дістав трьох діткнень, він може вирватися. Кожний зловлений стає псом. Звірі стараються крадькома вернутися до загороди, де вони безпечні. Коли ловець не може в лісі найти вже жодної дичини, він повертається до загороди, виганяє всіх звірів, що там схоронилися, назад до лісу і гра продовжується. Якщо ловець зловить усіх звірів, виганяє їх із загороди не більше трьох разів, він виграв. Якщо ні, виграли звірі.

ЛОВИ ВНОЧІ

Участь: Два новаки.

Виряд: Хустка для кожного учасника.

Два новаки стоять на протилежних сторонах стола зі зав'язаними очима. Перший старається зловити другого, при чому обидва мусять весь час дотикатися стола. Важливим є затримати цілковиту тишу, щоб можна було чути, де є противник.

КУТОЧКИ

Участь: Гніздо.

Діти стають біля дерев, або в накреслених на землі колах. Один із грачів, що лишається без дерева чи кола, підходить до того, що стоїть у колі і каже: „Мишко, мишко, продай мені свій куточок!" – „Не продам!" – відповідає мишка й у цей час діти перебігають і міняються колами, а той, хто був без кола, намагається вскочити в порожнє коло. Якщо це йому вдасться, то той, хто лишився без кола, сам починає питатися: „Мишко, мишко..." і гра продовжується, як із початку.

Коли тому, що стоїть посередині, довший час ніяк не вдається захопити собі вільне коло, тоді впорядник вигукує: „Хата горить!" і тоді всі мусять помінятися колами; в цей час уже легко зайняти одне зі звільнених кіл. Гра триває не довше, як 10 хвилин.

Правила гри „Куточки":

а) Мінятися колами тим, що стоять поруч або через одно коло, не вільно.

Можна перебігати не ближче, як через два кола.

б) Не затримуватися в своєму куточку більше, як один раз.

Ця гра добре проходить на великій площі, де багато дерев, що є розташовані недалеко одне від одного. Спочатку куточки (дерева чи кола) треба розміщувати ближче і поступово збільшувати віддаль між куточками.

ЗАЙЦІ

Участь: Гніздо.

Новаки вибирають з-поміж себе одну або дві собаки і 6 – 12 зайців. Інші беруться за руки і творять круг. У середині круга є город, в якому сидять собаки. Ланцюг новаків у двох або трьох місцях розривається і творяться ворота на п'ять кроків завширшки. Через ворота можуть зайці вбігати і вибігати. Мета „зайців" – вбігти в город (по капусту) й утекти від собак-сторожів. Мета „собак" – не впустити зайців до городу й упіймати тих, що втікають. Гра кінчається, коли всіх зайців переловлено або коли пройшов умовлений час. Гра продовжується, коли новаки, що творять круг, стають „зайцями" і „собаками", а ті, що були зайцями і собаками, творять круг.

Правила гри:

1. Діткнений засць є зловлений.

2. Зайці мають право втікати через ворота, бігти попід руки та навіть розривати ланцюг із розгону.

3. Ті, що стоять у крузі, допомагають собакам не випускати зайців із круга.

САМОДІЯЛЬНІ ГРИ

Казка про котика та півника.....	64
Ріпка – І. Франко.....	66
Колобок.....	67

Методичні вказівки: Самодіяльна гра – це інсценізація якоїсь казки чи розповіді. Проводимо так: Виховник розповідає казку. Тоді вибирають акторів – кожному дієву особу казки представлятиме один новак. Даємо їм 5 хвилин, щоб себе відповідно схарактеризували тим, що є під рукою, на пр. олень чіпає галузки на голову тобто роги; лисичка – хустку за пояс, що відображує хвіст; кедмідь - кожушок, вивернений хутром назовні і т.д. Коли готові – братчик розповідає або читає вдруге, а дані актори відтворюють дію. При тому вони виголошують ті слова, які в розповіді мають дієві особи.

22

КАЗКА ПРО КОТИКА ТА ПІВНИКА

Був собі котик та півник, і були вони у великій приязні. Котик було у скрипочку грає, а півник тільки співає. Котик було йде їсти добувати, а півник вдома сидить та хати глядить. То котик було, йдучи, наказує:

— Ти ж тут нікого не пускай та й сам не виходь, хоч би хто й кликав.

— Добре, добре,— каже півник; засуне хату та й сидить, аж поки котик вернеться.

Навідала півника лисиця та й надумала його підманити. Підійде під віконце, як котика нема вдома, та й промовляє:

— Ходи, ходи, півнику, до мене, що у мене золота пшениця, медяна водиця.

А півник їй:

— То-ток, то-ток, не велів коток!

Бачить лисиця, що так не бере, прийшла раз уночі, насипала півникові попід вікном золотої пшениці, а сама засіла за кущем. Тільки що котик вийшов по здобич, а півник одсунув кватирку та й виглядає. Бачить: нікого нема, тільки пшеничка попід вікном розсипана. Понадився півник:

— Піду-но я трошки поклюю, нікого нема, ніхто мене не побачить, то й котикові не скаже.

Тільки півник за поріг, а лисичка за нього та й помчала до своєї хати. А він кричить:

Котику-братику,
Несе мене лиска
По каменю-мосту
На своєму хвосту.
Порятуй мене!

Котик поки почув, поки завернув (далеко був), то вже й опізнився лиску догнати. Біг-біг, не здогнав, вернувся додому та й плаче, а далі надумався, узяв скрипку та писану торбину та й пішов до лисиччиної хатки.

А в лисиці було чотири дочки та один син. То стара лисиця на влови пішла, а дітям наказала півника глядіти та окріп гріти, щоб ото вже як вернеться, зарізати його та обпатрати.

— Глядіть же, — наказала, — нікого не пускайте.
Та й пішла.

А котик підійшов під вікно та й заграв, ще й приспівує:

Ой у лиски, в лиски
Новий двір
Та чотири дочки на вибір,
П'ятий синко,
Ще й Пилипко.
Вийди, лисе, подивися,
Чи хороше граю!

От найстарша лисичівна не стерпіла й каже до менших:

— Ви тут посидьте, а я піду подивлюся, що воно там так хороше грає.

Тільки що вийшла, а котик її — цок у лобок, та в писану торбину!
А сам знов грає:

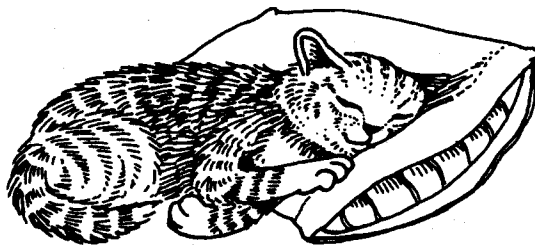
Ой у лиски, в лиски
Новий двір
Та чотири дочки на вибір,
П'ятий синко,
Ще й Пилипко.
Вийди, лисе, подивися,
Чи хороше граю!

Не втерпіла й друга лисичівна та й собі вийшла, а він і ту — цок у лобок та в писану торбину! Так усіх чотирьох виманив. А синко Пилипко жде-пожде сестричок — не вертаються.

— Піду, — каже, — позаганяю, а то мати прийде, битиме.

Та й пішов з хати. От котик і його — цок у лобок та в писану торбину! А потім почепив торбину на сухій вербі, сам у хату, знайшов півника, розв'язав; взяли вони удвох усю лисиччину страву, поїли, горщики з окропом вивернули, а самі втекли додому.

Та вже потім півник довіку слухав котика.

I. Франко

Р І П К А

/до інсценізації/

Був собі дід Андрушка, а в нього баба Марушка, а в баби донечка Мінка, а в дочки собачка Хвінка, а в собачки товаришка киця Варварка, а в киці вихованка мишка Сіроманка.

Раз весною взяв дід лопату та мотуку, скопав в городі грядку невелику, гною троха наносив, грабельками підпушив, зробив пальцем дірку та посадив ріпку.

Працював дід не марно, зійшла ріпка гарно. Щодень ішов дід в город, набравши води повен рот. Свою ріпку поливив, їй до життя охоти додавав.

Росла ріпка дідова, росла. Зразу така, як мишка була, потім як два, а на кінці стала така, як дідова голова.

Тішить дід, аж не знає де стати.

— "Час, каже, нашу ріпку рвати!"

Пішов дід на город — гуп! гуп! узяв дід ріпку за зелений чуб, тягне руками, уперся ногами, мучився потім увесь день, а ріпка сидить в землі, як пень.

Кличе дід бабу Марушку:

"Ходи бабусю, не лежи, мені ріпку вирвати поможи!"

Пішли вони в город — гуп! гуп! Взяв дід ріпку за чуб, баба діда за плече, тягнуть аж піт тече! смикає дід ріпку за гичку, баба діда за сорочку, працюють руками, упираються ногами, промучились цілий день, а ріпка сидить в землі, як пень.

Кличе баба дочку Мінку:

"Ходи, доню, не лежи, нам ріпку вирвати поможи!"

Пішли вони в город — гуп! гуп! Взяв дід ріпку за чуб, баба діда за сорочку, донька бабу за торочку, тягнуть руками, упираються ногами, промучились увесь день, а ріпка сидить в землі, як пень.

Кличе дочка собачку Хвінку:

"Ходи, Хвіночку, не лежи, нам ріпку вирвати поможи!"

Пішли вони в город — гуп! гуп! Взяв дід ріпку за чуб, баба діда за сорочку, донька бабу за торочку, собачка дочку за спідничку, тянуть руками і зубами, упираються ногами, промучились цілий день, а ріпка сидить в землі, як пень.

Кличе собачка кицю Варварку:

"Ходи, Варварочко, не лежи, нам ріпку вирвати поможи!"

Пішли вони в город — гуп! гуп, Взяв дід ріпку за чуб, баба діда за сорочку, дочка бабу за торочку, собачка дочку за спідничку, киця собачку за лапку, тягнуть руками і зубами, упираються ногами, промучились цілий день, а ріпка сидить в землі, як пень.

Кличе киця мишку Сіроманку:

"Ходи, Сіроманко, не лежи, нам ріпку вирвати поможи!"

Пішли вони в город — гуп! гуп! Взяв дід ріпку за чуб, баба діда за сорочку, дочка бабу за торочку, собачка дочку за спідничку, киця собачку за лапку, мишка кицю за хвостик — як потягли, так і покотились. Впала ріпка на діда Андрушку, дід Андрушка на бабу Марушку, баба Марушка на дочку Мінку, дочка Мінка на собачку Хвінку, собачка Хвінка на кицю Варварку, а мишка шусть в шпарку.

КОЛОБОК

Були собі дід та баба та дожились уже до того, що й хліба нема.
Дід і просить:

- Бабусю! Спекла б ти колобок!
- Та з чого ж я спечу, як і борошна нема?
- От, бабусю, піди в хижку та назмітай у засіку борошенця, то й буде колобок.

Послухалась баба, пішла в хижку, назмітала в засіку борошенця, витопила в печі, замісила гарненько борошно, спекла колобок та й поклатла на вікні, щоб протигав. А він лежав, лежав на вікні, а тоді з вікна на призьбу, а з призьби на землю в двір, а з двору за ворота та й побіг-покотився дорогою.

Біжить та й біжить дорогою, коли це назустріч йому зайчик.

- Колобок, колобок, я тебе з'їм!
- Не їж мене, зайчику-лапанчику, я тобі пісеньки заспіваю:
- Ану заспівай!

Я по засіку метений,
Я із борошна спечений,—
Я від баби втік,
Я від діда втік,
То й від тебе втечу!

Та й побіг знову. Біжить та й біжить... Перестриває його вовк:

- Колобок, колобок, я тебе з'їм!
- Не їж мене, вовчику-братуку, я тобі пісеньки заспіваю.
- Ану заспівай!

Я по засіку метений,
Я із борошна спечений,—
Я від баби втік,
Я від діда втік,
Я від зайця втік,
То й від тебе втечу!

Та й побіг... Аж іде ведмідь.

- Колобок, колобок, я тебе з'їм!
- Не їж мене, ведмедику, я тобі пісеньки заспіваю.
- Ану заспівай!

Я по засіку метений,
Я із борошна спечений,—
Я від баби втік,
Я від діда втік,
Я від зайця втік,
Я від вовка втік,
То й від тебе втечу!

Та й побіг. Біжить та й біжить дорогою... Стрічається з лисичкою:
— Колобок, колобок, я тебе з'їм!

— Не їж мене, лисичко-сестричко, я тобі пісеньки заспіваю.
— Ану заспівай!

Я по засіку метений,
Я із борошна спечений,—
Я від баби втік,
Я від діда втік,
Я від зайця втік,
Я від вовка втік,
Від ведмедя втік,
То й від тебе втечу!

— Ну й пісня ж гарна! — каже лисичка. — От тільки я недочуваю трохи. Заспівай-бо ще раз та сідай до мене на язик, щоб чутише було.

Колобок скочив їй на язик та й почав співати:

Я по засіку метений...

А лисичка — гам його! Та й з'їла!

ВІРШІ

Найвірніше серце.....	70
Їжачок-хитрячок – П. Воронько.....	70
Кіт.....	70
Зайчик-стривайчик – Іван Гущак.....	70
Сірий кіт – М. Рильський.....	70
Сліди – В. Скомаровський.....	71
Хвостиком вітає - Олександр Богемський.....	71
Ой, журився їжачок – Петро Рєвро.....	71
Три лисички – Григорій Храпач.....	71
Білочка – Г. Демченко.....	71
Киця – Марія Пономаренко.....	71
Їжачок і грибок – Михайло Стельмах.....	72
Мудра кицька – Олена Пчілка.....	72
Котик і козлик – В. Жуковський.....	72
Коли киця любить - М. Познанська.....	72
Про що говорили звірі – Микола Сингаївський....	72
Кіт-воркіт – Андрій Малишко.....	73
Коник гривкою трясє – Анатолій Камінчук.....	73
Безвілетний пасажир.....	73
Котик.....	73
Гостинець - Г. Бойко.....	73
Засмутилось кошеня – Павло Воронько.....	73
Казка про розумне мишеня – О. Маршак.....	74
Лисичка – К. Перелісна.....	74
Кроти – Юхим Чеповецький.....	74
Як малошчо не втопилась коза – Василь Шевчук..	75
Хороврий заєць - Леонід Галалай.....	75
Лев у перукарні – Павло Марцинковський.....	76
А ви вілку бачили – Т. Харламп'єв.....	76
Йшов баран понад водою - Володимир Ладигець	76
Чому Тимко подряпаний – Грицько Бойко.....	76
Корова – М. Познанська.....	76
Два і два – Олександр Пархоменко.....	77
Ніколи не хвались - Платон Воронько.....	77
В лісі є зелена хата – П. Воронько.....	77
Колобок – Вадим Скомаровський.....	78

СЛІДИ

На поляні серед гаю
Де в снігу пеньки старі,
Я сліди щодня читаю,
Як слова у букварі.

Тут ось ямочок мережка:
Дві, одна і знову дві...
Так і знай: це зайця стежка
Через хащі лісові.

А он там пройшла лисиця
Обережно, крадькома.
Слід її ледь-ледь іскриться,
Бо лисиця – витівниця
Замела його сама.

Поруч мишка сіроспинка
Від нори шмигнула вбік.
В неї слід, як павутинка,
Непомітний віддалік.

А в кущах ямки глибокі.
Видно лосі йшли гуртом.
Біля них прудка сорока
Розпсалася хвостом.
(В. Скоморовський)

Ж Ж Ж

ХВОСТИКОМ ВІТАЄ

Цуценятко
Ще малятко,
Та наслідує вже
Татка.
Кого добре знає -
Хвостиком вітає.
(Олександр Богемський)

Ж Ж Ж

ОЙ, ЖУРИВСЯ ІЖАЧОК

Ой, журився їжачок,
Що багато колючок
В нього на свитині.

Не було б тих колючок –
Він возив би діточок
День і ніч на спині!
(Петро Ребро)

Ж Ж Ж

ТРИ ЛИСИЧКИ

Три лисички, три сестрички
Миють лапки, миють личка.
Не виводить тато – лис
Їх невмитими у ліс.
(Григорій Храпач)

Ж Ж Ж

БІЛОЧКА

-Де ти, білочко, живеш?
Що ти, білочко, гризеш?
-У зеленому ліску,
У дуплі, у сосняку
Я гризу горішки
І гриби і шишки.
(Г. Демченко)

Ж Ж Ж

КИЦЯ

-Люба кицю. мила кицю,
Муркай пісеньку для биця.
-Няв! Не хочу для бичка –
Не дає він молочка!
(Марія Пономаренко)

Ж Ж Ж

ЇЖАЧОК І ГРИБОК

Під березу їжачок
Наносив сінця стіжок.
Хоч і знає їжачок,
Що під сіном спить грибок.

От, прокинувся грибок,
А на нім лежить стіжок.
-Ой, їжаче, їжачок,
Забери кудись стіжок!

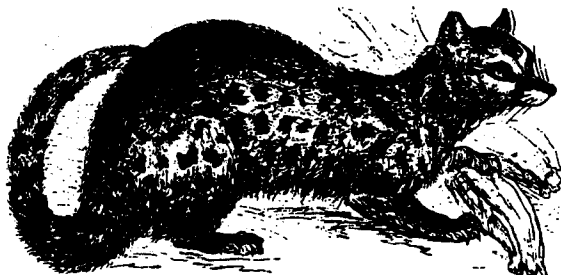
Не послухався їжак:
Проживеш ти, грибе, й так!
І розсердився грибок,
Вперся в землю - і стіжок

Розлетівся, наче пух!
Їжаку забило дух.
Сів і хлипає їжак:
-Я ж не знав, що буде так!
(Михайло Стельмах))

Ж Ж Ж

МУДРА КИЦЬКА

У збаночку молоко,-
Ох, то штука ловка!
Та як його скуштувать?
Не влізе головка!..
Наша киця дуже мудра –
Способу добрала:
У той кухличок вузенький
Хвостика вмочала.
Отже кухлик не звалила,
Зробила обачно.
Тепер хвостик витягає,
Облизує смачно!
(Олена Пчілка)

КОТИК І КОЗЛИК

Ось котик вусатий
В садку собі бродить,
А козлик рогатий
За котиком ходить.

І лапкою котик
Вмиває свій ротик.
А козлик рудою
Трясе бородою.
(В. Жуковський)

Ж Ж Ж

КОЛИ КИЦЯ ЛЮБИТЬ

Киця любить, як по спинці
Гладжу киценьку свою,
Як дарую їй гостинці,
Кашку, молочко даю.

Киця сердиться на мене,
Як смикну її за хвіст:
Очі зробляться зелені
І не п'є тоді й не їсть.
(М. Познанська)

Ж Ж Ж

ПРО ЩО ГОВОРИЛИ

Слон говорить слоненятку:
-Мій маленький.
Заєць каже зайченяті:
-Мій хвостатий.
Гуска каже гусеняті:
-Мій крилатий.
Лев говорить левенятку:
-Мій ласкавий.
Лис говорить лисенятку:
-Мій лукавий.

Як почув я ті розмови –
Звірів,
Ні зайчиську, ні слоневі
Не повірив.
(Микола Сингаївський)

КІТ-ВОРКІТ

Кіт-воркіт біля воріт
Чеше лапкою живіт.
З'ївши мишку-побіганку,
Що робити по сніданку?

Чи погнати біля хати
Вслід за голубом-гінцем?
А чи вуси – довгоруסי
Почесати гребінцем?

Що робити, кіт не знає
За ворітьми у куці.
А над ним веселка грає,
Золоті несе дощі.
(Андрій Малишко)

Ж Ж Ж

КОНИК ГРИВКОЮ ТРЯСЕ

Ходить коник по лужку
По зеленім бережку.
Коник сам себе пасе,
Коник гривкою трясє.
Золота вуздечка – брень!
Золота підківка – дзень!
(Анатолій Камінчук)

Ж Ж Ж

БЕЗБІЛЕТНИЙ ПАСАЖИР

Їде зайчик у трамваї
І довкола позирає.
Тут підходить їжачок
І говорить: -Ваш квиток!
Червоніє зайчик густо
І дає листок капусти.
Пожував їжак листок
-Це,- говорить, -не квиток.
Доведеться вам зійти
І додому пішки йти!
(„Комарик”)

Ж Ж Ж

КОТИК

А-А-А,
Котика нема.
Е-Е-Е,
Де наш котик, де??
У-у-у,
Мишку з'їв малу.
І-І-І,
Він спить на печі.
И-И-И,
Має гарні сні.
О-О-О,
Не будить його.
І-І-І,
Тихо, мишки, всі!

Ж Ж Ж

ГОСТИНЕЦЬ

Зайчик мовить: -Зайченята!
Будем рік новий стрічати!
Ось гостинець вам смачний.
Соковитий, морквяний.
Я відгриз і вам приніс
Снігової баби ніс!
(Г. Бойко)

Ж Ж Ж

Засмутилось кошеня -
Треба в школу йти щодня.
І прикинулося вмиць,
Що у нього хвіст болить.
Довго думав баранець
І промовив на кінець:
-Це хвороба не проста,
Треба різати хвоста.-
Кошеня кричить: -Ніколи!
Краще я піду до школи!
(Павло Воронько)

Ж Ж Ж

ЯК МАЛОЩО НЕ ВТОПИЛАСЬ КОЗА

Сива кізка скік та скік-
Через річку на той бік.
А цапок кричить услід:
-Не-е міцний на річці лід!

Кізка мекнула і – шурх
В ополонку: - Ух-ух-ух!
Визволь, кізлику, мене,
Бо вода під лід же-е-не!

Взяв цапок козу на різки
Та й на берег виніс з річки.
Отаке було з дурною
Неслухняною козою.
(Василь Шевчук)

ВОВКИ

-Чого, брате, так збілів?
Що з тобою сталось?
-Ах, за мною через став
Аж сто вовків гналось!
-Бог з тобою!.. Сто вовків!
Та б село почуло...
-Та воно пак і не сто,
А п'ятдесят було.
-Та й п'ятдесят диво в нас...
Де б їх стільки взялось?
-Ну, Іванцю, нехай так,
Але десять гналось.
-Та і десять не було!
Знаць, один, усього?
-А як один? Аби вовк!
Страшно і одного...
-А може, то і не вовк?
-А що ж то ходило?
Таке сиве та мале,
А хвостик, як шило?
(Степан Руданський)

ХОРОБРИЙ ЗАЄЦЬ

Може, чули ви про зайця,
Що у полі народивсь,
Що нікого не боявся
І ніколи не трусивсь?!
Ну, боявся він лисиці,
Та у темряві копиці,
Та з рушницями людей,
Та мелесеньких дітей...
Ну, а більше він нічого
Ну, а більше він нікого
І ніколи не боявсь!
Ну, боявся він хрущів,
Та шипшинових кущів,
Та корови, та сови,
Та високої трави...
Ну, а більше він нічого,
Ну а більше він нікого
І ніколи не боявсь!
Ну, бувало, що тікав
Від зубатого Сірка,
Від комарика, від миші
Та від шелесту у тиші,
Від сороки, від кота,
І від власного хвоста...
Ну, а більше він нічого,
Ну, а більше він нікого
І ніколи не боявсь...
(Леонід Галалай)

ЛЕВ У ПЕРУКАРНІ

В лева – грива.
В лева - чуб.
Вже постригтися
Йому б...

В перукарню
Лев забіг-
Перукар
Злиняв, як сніг.

Крізь віконце
Пурхнув з хати.
Залишився лев
Патлатий.

(Павло Марцинковський)

Ж Ж Ж

А ВИ БІЛКУ БАЧИЛИ

Скаче білка по ялиці.
Хвіст у неї, як в лисиці.
Хатка білчина в дуплі-
Височенько від землі.

Втоми білочка не знає
І на зиму ще з весни
Шишки день у день збирає
І з ялинки і з сосни.

А іще вона грибки
Запасає залюбки.
Набере їх і на віти
Понастромлює - сушити.

(Т. Харламп'єв)

Ж Ж Ж

ЙШОВ БАРАН ПОНАД ВОДОЮ

Йшов баран понад водою
Милувався сам собою:
-Ой, який я кучерявий!
Тонке вухо, ріг крутий!
Гляну вліво, гляну вправо-

Тут хитнувся камінець,
Бульк у воду баранець!

(Володимир Ладижець)

Ні, такого не знайти!
Сів на камінь, взявся в боки,
Ще й примружив праве око:
-А який у мене стан,
От баран я, так баран!

ЧОМУ ТИМКО ПОДРЯПЯНИЙ

-Чому це ти подряпаний? -
Юрко Тимка пита.
Тимко йому відказує:
-Та я ж купав kota!

-А я от не подряпаний,
Хоч теж купав свого...
-Еге, ти ж не викручував
І не сушив його!
(Грицько Бойко)

КОРОВА

Ти, корівонько, чому
Все говориш: „му" та „му"?
Певне, їсти хочеш, Лиско?

На лужок піди, він близько.
Та гляди, не забувай:
Молочка, корівко, дай!
(М. Познанська)

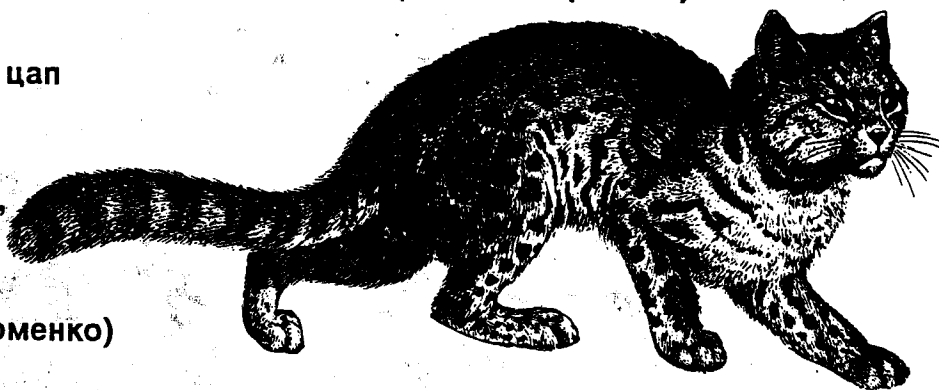
ДВА І ДВА

Бородатий цап півдня
 Вчив лічити цапеня:
 -Ну-бо, мудра голова,
 Скільки буде два і два?
 Цапеня немов німе,-
 Думати не хочеться.
 Цапеня ні бе ні ме,
 А татусь морочиться.
 Взяв морквинки, дві і дві,
 Розкладає по траві.
 -Подивись, моє дитя,
 Та подумай до пуття.
 Одвернувся на хвилю цап
 Що тут довго думати?
 Цапеня морквицю: хап!
 І скоріше хруммати.
 Цап вернувся: -Ох, біда,
 Що ж це ти, лебедику?
 І нема тобі стида,
 Схрумав аритметику!
 (Олександр Пархоменко)

НІКОЛИ НЕ ХВАЛИСЬ

Хвалився кіт,
 Що він убрід
 Дніпро перебрєде.
 Та як пішов-
 І не прийшов.
 Нема kota ніде.

І ти ніколи не хвались,
 Коли не можеш – не берись.
 (Платон Воронько)

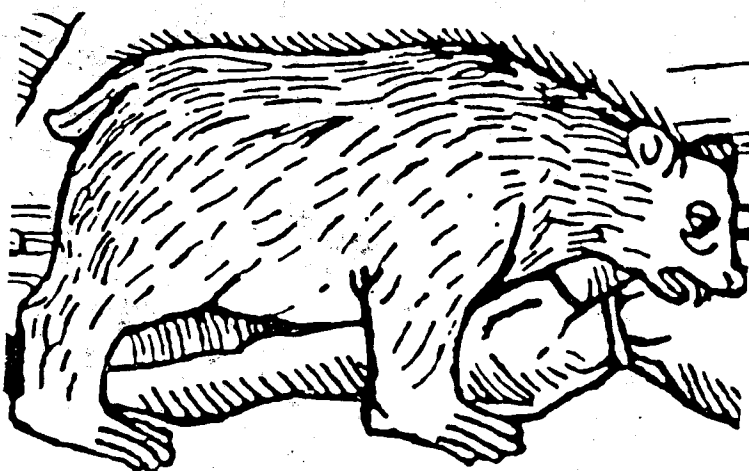

В ЛІСІ Є ЗЕЛЕНА ХАТА

В лісі є зелена хата.
 Там послули ведмежата.
 А найменший – вереда,
 Своїй мамінабрида.

-Каже: „Я не хочу спати.
 Утечу вночі із хати,
 Коли меду не даси,
 Риби, сала, ковбаси.“

“Люлі-люлі, треба спати,-
 Над синком шепоче мати,
 -Як заснеш – тобі усе
 Сон в корзині принесе.
 (П. Воронько)

КОЛОБОК

М'ячик – не м'ячик,
Клубок – не клубок.
Підстрибом скаче,
Немов колобок.

Раптом вовчисько,
Гієни лютіш,
Іклами блиска:
-Я з'їм тебе!
-їж!

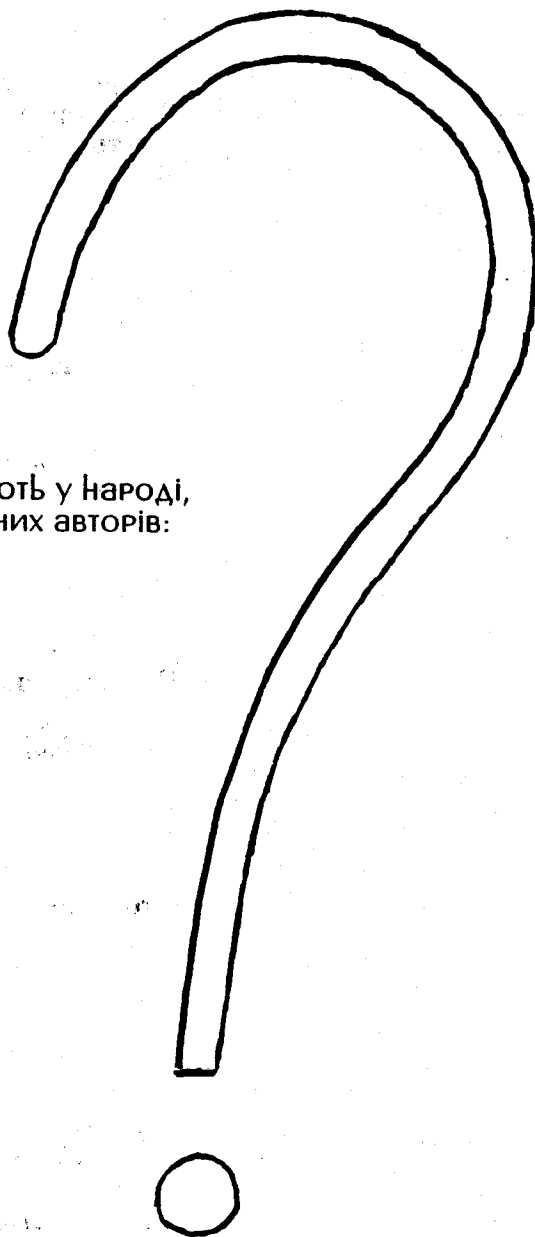
М'ячик – не м'ячик,
Пустун-витівник
Стриб, наче зайчик
На вовчий язик.

В того очиська
Полізли з орбіт.
Миттю вовчиську
Затьмарився світ.

Виє, голосить
Од болю хижак.
-Ще? Чи вже досить? -
Глузує... їжак.

(Вадим Скомаровський)

Окрім загадок, що побутують у народі,
використано праці наступних авторів:

Г. Бойко
Нія Гілевич
Г. Демченко
С. О. Марічка Денис
С. О. Любомир Дячок
Е. Макшанцева
Олег Орач
Володимир Панченко
М. Підгір'янка
Марія Пономаренко

ВІДГАДАЙ

ЗАГАДКИ

Це робітник невеликий,
Скрізь копає без мотики.
В землі ходи вигрібає,
Всякі черви поїдає.
(Кріт)

Стоїть в стайні,
Вівса просить;
І на собі
Хлопців носить.
(Кінь)

Ой, великий упертюх
Цей сіренький клаповух.
Кличе „І-я" до ясел,
Називається.....
(Осел)

І мала і кучерява,
І тихенька і ласкава.
Песик її стереже,
Баба доїть і стриже.
Мас брата баранця,
Називається.....
(Вівця)

Гострі кігті має -
В подушки ховає.
Лазить все на плотик,
А зоветься.....
(Котик)

Хоч не шию я ніколи,
А голок завжди доволі.
(Іжак)

Пухнастий клубочок
Під столом воркоче.
(Кіт)

Хвіст кордюком, а ніс п'ятаком,
Ще й два ряди гудзиків.
(Свиня)

З бородою, а не старик,
З рогами, а не бик,
Доять, а не корова,
Лико дере, а на личаки не бере.
(Коза)

Чотири чотирки,
Дві розтопирки,
Сьомий вертун.
(Корова)

Під ялицями і під соснами
Клубок лежить з гострими голками.
(Іжак)

Два буцяли,
Один махай,
Чотири дригаї.
(Корова)

Хто народився з вусами
І на вусату полює?
(Кіт)

Умивається часто,
Але рушником не витирається.
(Кіт)

Хто з хвостиком і вушками?
В кого лапки з подушками?
Як іде, ніхто не чує,
Тихо, крадучись, полює.
(Котик)

Не балакає, не співає,
А коли хто йде,
То господаря сповіщає.
(Пес)

Прийшла кума із довгим віником
 На бесіду із нашим півником.
 Схопила півня на обід
 Та й замела мітлою слід.
 (Лисиця)

Коли напасеться,
 В коморі знайдеться
 Молока коновка.
 А хто дасть?
 (Коровка)

Чи дощ іде, чи спека -
 У праці все вони:
 Стругають із смереки
 То греблі, то човни.
 Всі збуджені, змокрілі -
 У заводах ріки.
 Вони будують вміло
 Хатини і млинки.
 Працюють знову й знову
 До пізньої пори
 Оці майстри чудові -
 Невтомливі.....
 (Бобри)

У моїм садку буває
 Дуже-дуже дивний гість:
 Слив дозрілих не зриває,
 А малину їсть та їсть.
 Слід тягнувся за горбочок,
 Де лиш пасіка стоїть.
 Хто ж занадився в садочок?
 Угадайте!.. Хто?
 (Ведмідь)

Звірок маленький,
 Зимою біленький,
 По полю стриб-стриб,
 По снігу тик-тик.
 (Зайчик)

Бігли діти повз ялинку
 І побачили хатинку,
 Лісова пустунка там
 Оселилась - і діткам
 Чемно лапку подавала,
 Ківш грибів подарувала,
 А тоді - себе назвала.
 (Білка)

Звірята рогаті,
 Та ще й бородаті.
 Ходять пасти в лози.
 Хто? Вгадайте!..
 (Кози)

Як звинеться у клубок -
 Ні голівки, ні лапок.
 На нім повно колючок,
 Він зоветься.....
 (Їжачок)

Пара довгих вушок
 Сіренький кожушок,
 Скорий побігайчик,
 А зоветься.....
 (Зайчик)

Хто влітку гуляє,
 А зимою спочиває?
 (Ведмідь)

Пролетіло на хвості
 Та й сховалось в хворості.
 (Білка)

Хто без ложки їсть?
 (Тварина)

Хто спить,
А очей не зажмурює?
(Кінь)

Велика є в мене сімейка,
Як весна прийде,
Вся в поле піде.
(Баран та вівці)

Штири тики, два патики,
Сьоме помахайло.
(Віл)

По землі скаче,
А в воді пливе.
(Жаба)

Сімсот свистить, чотири лопотить,
Два нюха, два слуха,
Два дивиться.
(Кінь біжить)

Сірий, та не вовк,
Довговухий, та не заєць,
З копитами, та не кінь.
(Осел)

Ходить скрізь, тут і там,
І кожух і жупан.
(Баран)

Маленьке, сіреньке,
А хвостик, як шило.
(Мишка)

Дуже товсті ноги маю,
Ледве їх переставляю,
Сам високий я на зріст,
Замість рота в мене хвіст.
(Слон)

Одяг багатий, сам сліпуватий,
Живе без віконця, не бачить сонця.
(Кріт)

Гостроносий і малий,
Сірий, тихий і не злий.
(Їжак)

По полю гасас,
Овечок хватас
І нас лякас.
(Вовк)

Вік свій ходить із клунками
Та ще сідають на нього з мішками.
(Верблюди)

У зеленому жакеті галасує в очереті.
Хоч і плавати мастак,
А не риба і не рак.
(Жаба)

Один усю роботу робить,
Другий господаря молоком поїть,
Третій хату стереже.
(Кінь, корова, собака)

Іде в поле - як дощечка,
А з поля - як бочечка.
(Корова)

Два серпи на голові,
Під шиєю мітла,
Женить неробу скоріш,
Бо з'їсть квіти до тла.
(Коза)

Тварина рогата
І рогів багато.
(Олень)

Очі на рогах,
А дім на спині.
(Слимак)

Хто на своїй голові ліс носить?
(Олень/Лось)

Він такий смугастий,
Він такий ікластий,
Найстрашніший у тайзі,
Перед ним тремтять усі.
Як роззявить пащу: - игрр!
Називають звіра.....
(Тигр)

Вирлоока дівка Мотря
Пострибуха вічно мокра.
Доки ж співу не почне -
Кожен просто обмине,
А як піаню заведе -
Нема радоньки ніде:
Хоч ти вуха затуляй,
Чи за три версти втікай.
(Жаба)

Між листям і гілками
По лісових доріжках
Біжить клубок із голками
На коротеньких ніжках.
(Іжак)

Вночі руда дівчина
Залізла тихо в двір.
Курей перелічила
Та й понесла у бір.
(Лисиця)

Нароився бородатим,
Та не зміг нас здивувати.
Одбирає з стовбурів
Лико не для личаків.
Вкритий пухом з головою,
Бродить лугом між травою.
(Козел)

Сірий звір,
Гострий зір,
Він чатує коло нір.
Хижий та ледачий, -
Спить -
І здобич бачить.
(Кіт)

Хоч вона не хвора, ні,
Але ж стогне день при дні.
Хоч нічого не згубила -
Увесь час чогось шука,
Все довкола перерила.
Угадайте, хто така?
(Свиня)

Влітку - сірий,
Взимку - білий,
Полохливий, несміливий.
Попсує в городі грядку -
Утікає без оглядки.
А собачий гавкіт вчує,
Так душа - відразу в п'ятки.
(Засць)

Чотири ходуні -
Щоб чобітки топтати.
Чотири чвиркуні -
Щоб дітям втіху дати.
А вила - над собою
Несе усім на страх.
А ззаду - мухобоєм
Хлясь-мах! Хлясь-мах! Хлясь-мах!
(Корова)

Кулька маленька
Шастає під лавку,
Крихти підбирає,
Од kota втікає.
(Миша)

Звір, а тишить ласкою
 В козушку атласному.
 Оксамитні лапоньки
 Ходять попід лавоньки.
 Вушка хоч малесенькі -
 Чуйні та гостресенькі.
 Оченята – віченьки
 Світяться щоніченьки.
 На лежанці гріється,
 Без водиці мється.
 А як розгуляється,
 Часом помиляється:
 Злиже ненарочком
 Не із черепочка,
 А із того дзбанка,
 Де смачна сметанка.ї
 (Кіт)

Хто в підлозі вигриз ніші?
 Хто хлібець на кухні крише?
 Хто від кішки розумніший?
 Не тхори це, тільки.....
 (Миші)

Невсипущий, хитрий, сірий.
 Голоднючий – ікла шкирить.
 До травиці припадає,
 Пасовисько оглядає:
 Чи не ходить там телятко,
 Не телятко, так ягнятко,
 Не ягнятко, хоч би гуска -
 Хоч би що, аби закуска!
 (Вовк)

Серед двору стоїть копа.
 Спереду вила, а ззаду мітла.
 (Корова)

В полі, в лісі, навкруги -
 Скрізь у мене вороги.
 Часом лізу я у шкоду,
 Їм капусту на городах.
 Моркву, ріпу, буряки.
 Відгадай, хто я такий?
 (Засць)

В дуплі її домівка –
 Живе, як вільна пташка.
 Із гілки та на гілку
 Шугати їй не важко.
 Грибків собі насушить,
 Горішків назбирає.
 Зима снігів натрусить,
 А їй біди немає!
 (Білка)

Чотири біжать,
 Двоє стирчать,
 Двоє бачать -
 Дорогу значать,
 Сімсот поганяє.
 Хто відгадає?
 (Кінь)

Мов порпелер у мене хвіст,
 А домівка моя – ліс.
 Їм гриби я, їм горішки,
 Ще й сушу на зиму трішки.
 Як же зветься те звірятко,
 Любі хлопчики й дівчатка?
 (Білочка)

В мене шубка з колючок,
 В мене сіра спинка.
 Ніс, як чорний п'ятачок,
 Очі – намистинки.
 (Їжак)

Не ходжу я, а скакаю,
 Бо нерівні ноги маю.
 Через поле навмання
 Перегнав би я коня.
 Я страшений боягуз,
 Всіх на світі я боюсь.
 (Засць)

Коло бабусі сидить у кожусі,
Проти печі гріється,
Без водички мисться.
(Котик)

З гілочки на гілочку стрибає, грається,
Спритна і проворна, а не птах.
(Білка)

Живе в лісі, хижий, дикий,
Душить кури та індики.
(Лис)

Хоч у нього й шуба є,
Та, як холод настає,
Він тоді не їсть, не п'є
І не ходить, не гуляє,
А у лігво спать лягає.
(Ведмідь)

Добре в лісі, в глушині
Мати хатоньку мені:
Затишненьку, тиху, просту,
Без віконця, без помосту.
Застелив сухеньким листом -
І в хатинці тепло й чисто.
Вдень я сплю, а зайде ніч,
Я виходжу полювати -
Стережись, мишва хвостата!
Не злічу вже, скільки штук
За життя я з'їв гадюк.
Я - колючий, мов будяк,
Здавна звать мене.....
(Іжак)

Я великий, важкий,
Мов ракета, стрімкий.
В океані живу -
Випірною, пливу.
(Кит)

Я великий, я красивий.
Як біжу я - в'ється грива.
Копитами - туп-туп-туп,
По камінню - цок-цок-цок.
Хвіст у мене довгий-довгий,
Хвіст у мене, мов шовковий.
(Кінь)

Сіреньке, маленьке,
Хоч якого kota з місця стягне.
(Миша)

Собою не птиця,
Співати - не співа,
А хто до хазяїна йде,
Знати дає.
(Собака)

Буркотливий, вайлуватий,
Ходить лісом дід кудлатий.
Одягнувся в кожушину,
Мед шукає і ожину.
Літом любить полювати,
А зимою - в лігві спати.
Як зачує він весну -
Прокидається від сну.
(Ведмідь)

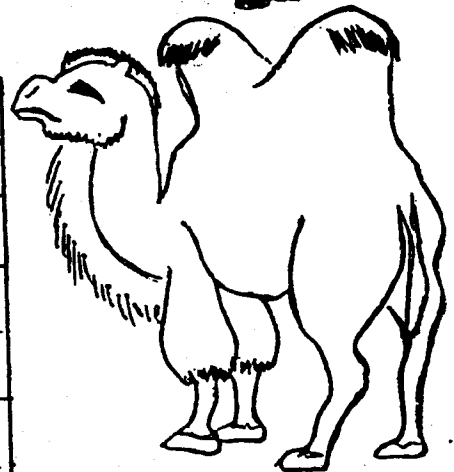
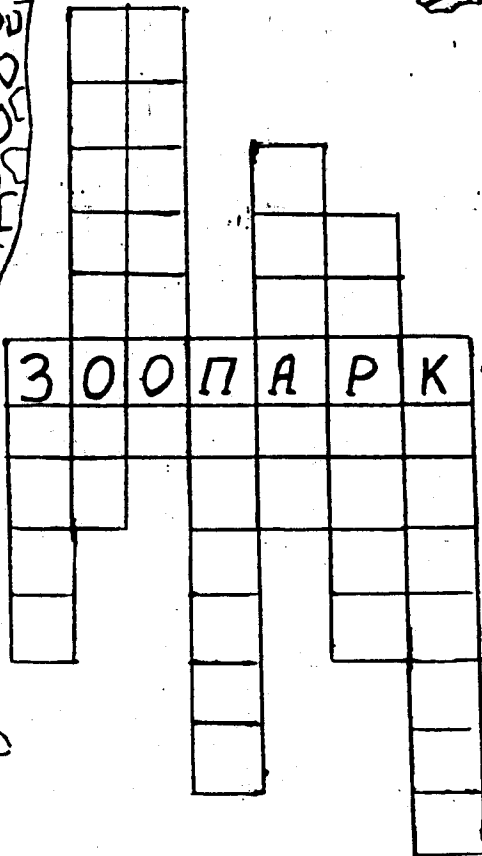
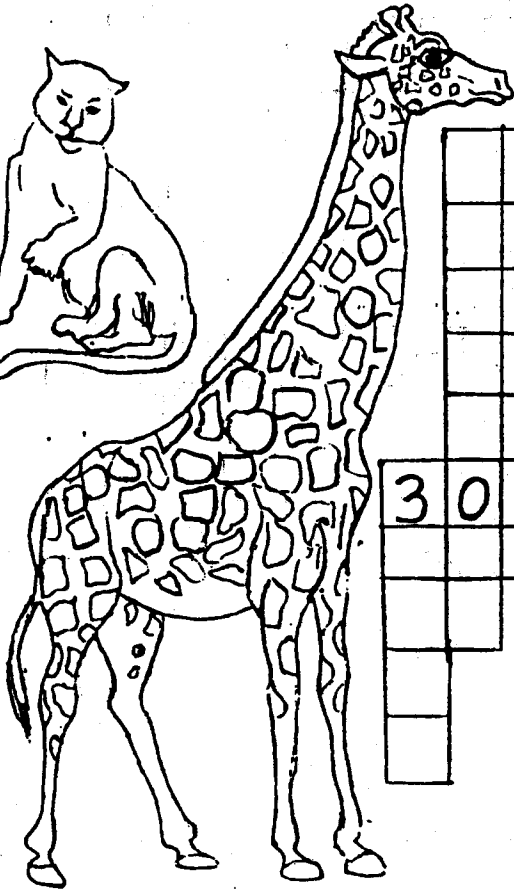
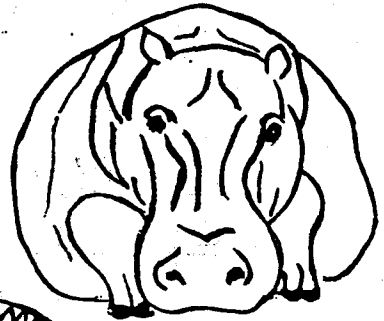
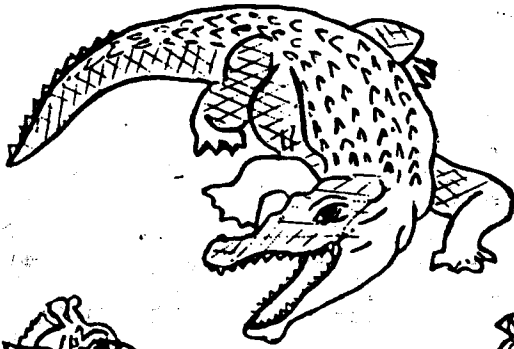
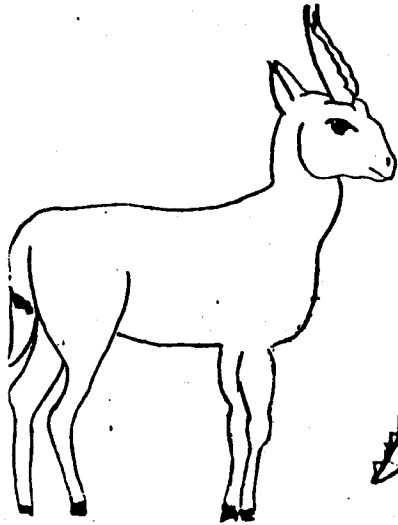
Живу я там, де вічний лід
Люблю я рибу на обід.
В кожусі білому завжди
Виходжу часто я з води.
Умію плавати й пірнати.
А як мене, малята, звати?
(Білий ведмідь)

На дереві все грається,
Угору піднімається.
Кривляється, чіпляється,
На хвостіку гойдається.
І зветься це малятко
Веселе.....
(Мавпенятко)

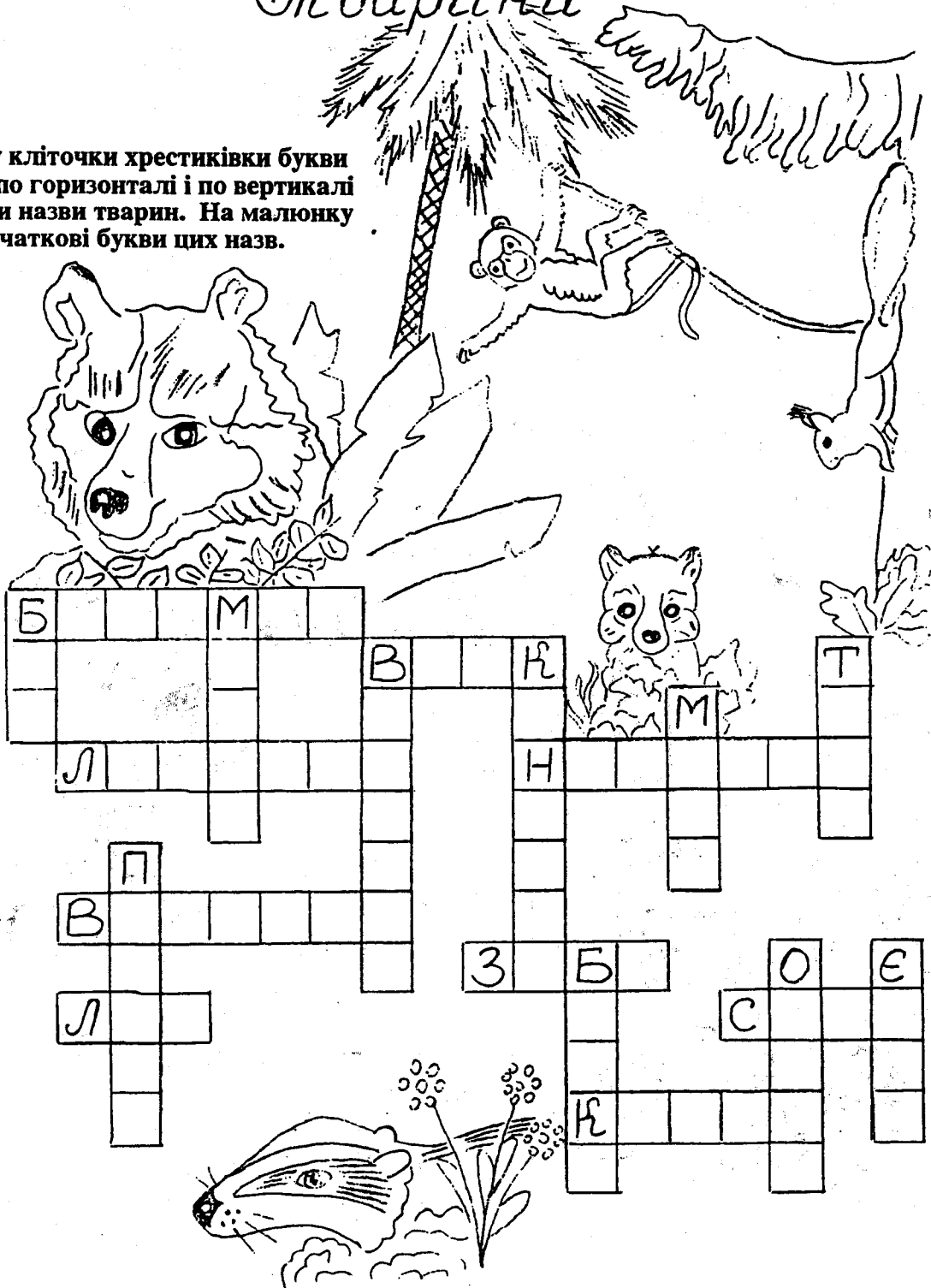
87
Зоопарк

Что поселился
в нашей зоопарку?

Тварини

Впишіть у кліточки хрестиківки букви
Так, щоб по горизонталі і по вертикалі
Прочитати назви тварин. На малюнку
Подані початкові букви цих назв.

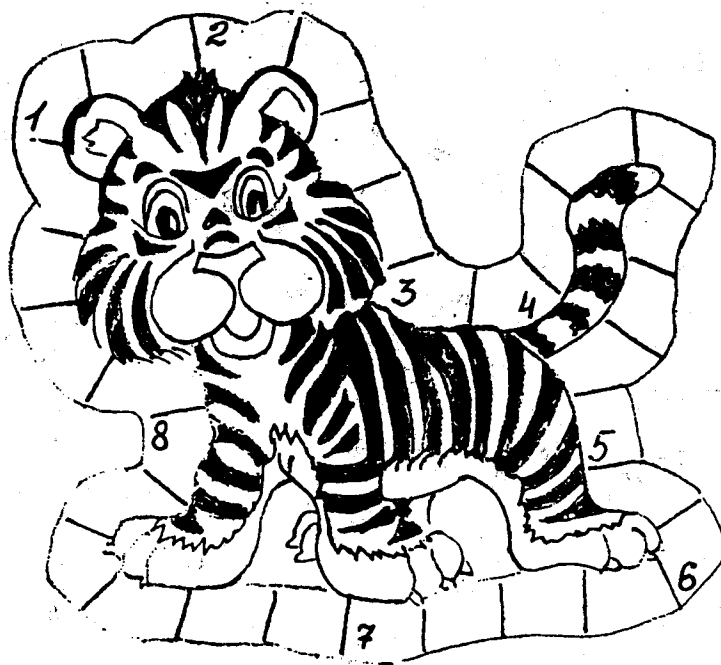

Уклала Сіра Орлиця Марічка Яенис

(Відгадки: По вертикалі: бик, мавпа, ведмідь, кенгуру, тигр, морж, песець, білка, олень, снот.

По горизонталі: бегемот, вовк, леопард, носоріг, верблюд, зубр, лев, слон, кабан.)

Тізнаємо природу

У кліточки цього ланцюжка впишіть слова такого значення:

1. Середовище життя багатьох хижих тварин.
2. Нежуйна свійська тварина.
3. Велика, жуйна рогата тварина. Живе в високогірських районах Центральної Азії. Волосяний покрив густий. Низ тулуба і хвіст вкриті довгим волоссям.
4. Великий, хижий водяний плазун. Живе в водоймах тропічних країн.
5. Велика кішка. Тіло вкрите короткою жовтою шерстю. Житель пустинь і саван. У самців пишна грива.
6. Велика ящірка. Живиться дрібними ящірками, зміями.
7. Дуже велика травоядна тварина з одним або двома рогами на голові. Ноги короткі, масивні.
8. Хижий ссавець, який нагадує вовка. Живиться падлом. Живе в пустинях і напівпустинях.

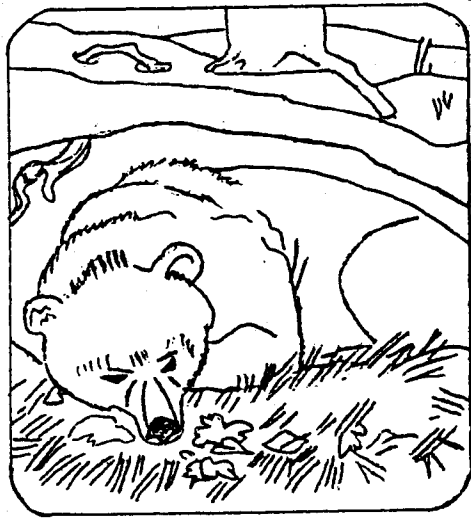
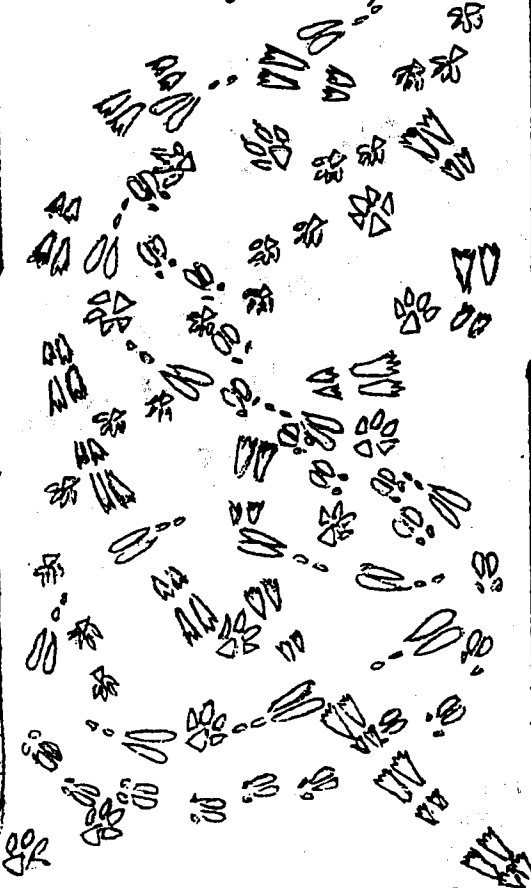
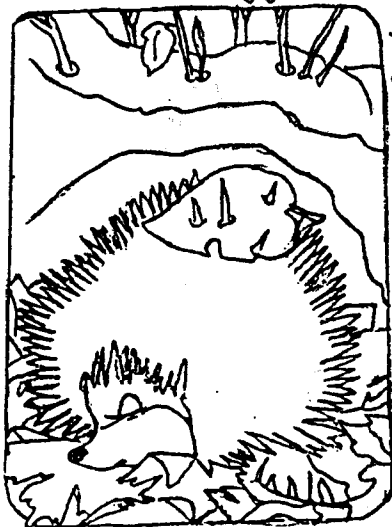
Уклала С. О. Марічка Денис

(Відгадки: Ліс, свиня, як, крокодил, лев, варан, носоріг, гісна).

Чий це слід?

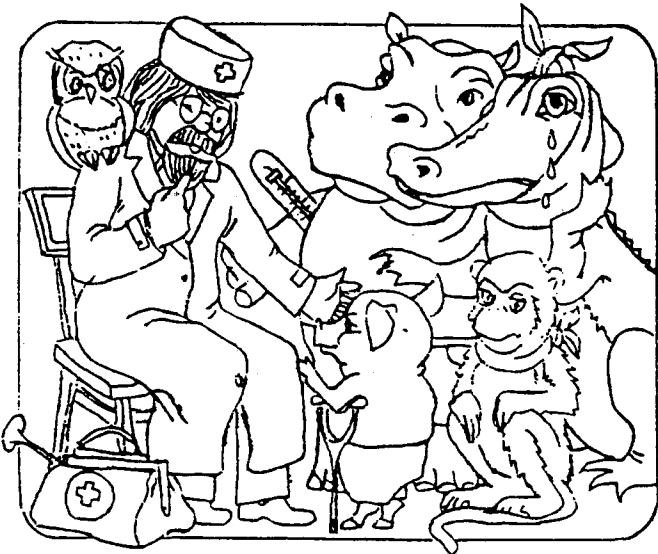
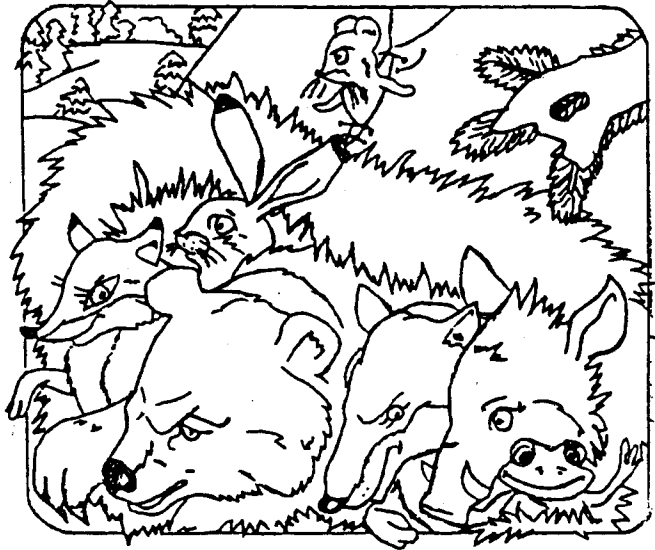
Хто залишив на слігу свої сліди?
Куда вони ведуть? Покажи на малюнку.

Зверни увагу на те, що намальовано біля звірят.
А чий слідів не видно і голу? Як називаються хатки цих звірів?

З яких казок?

91

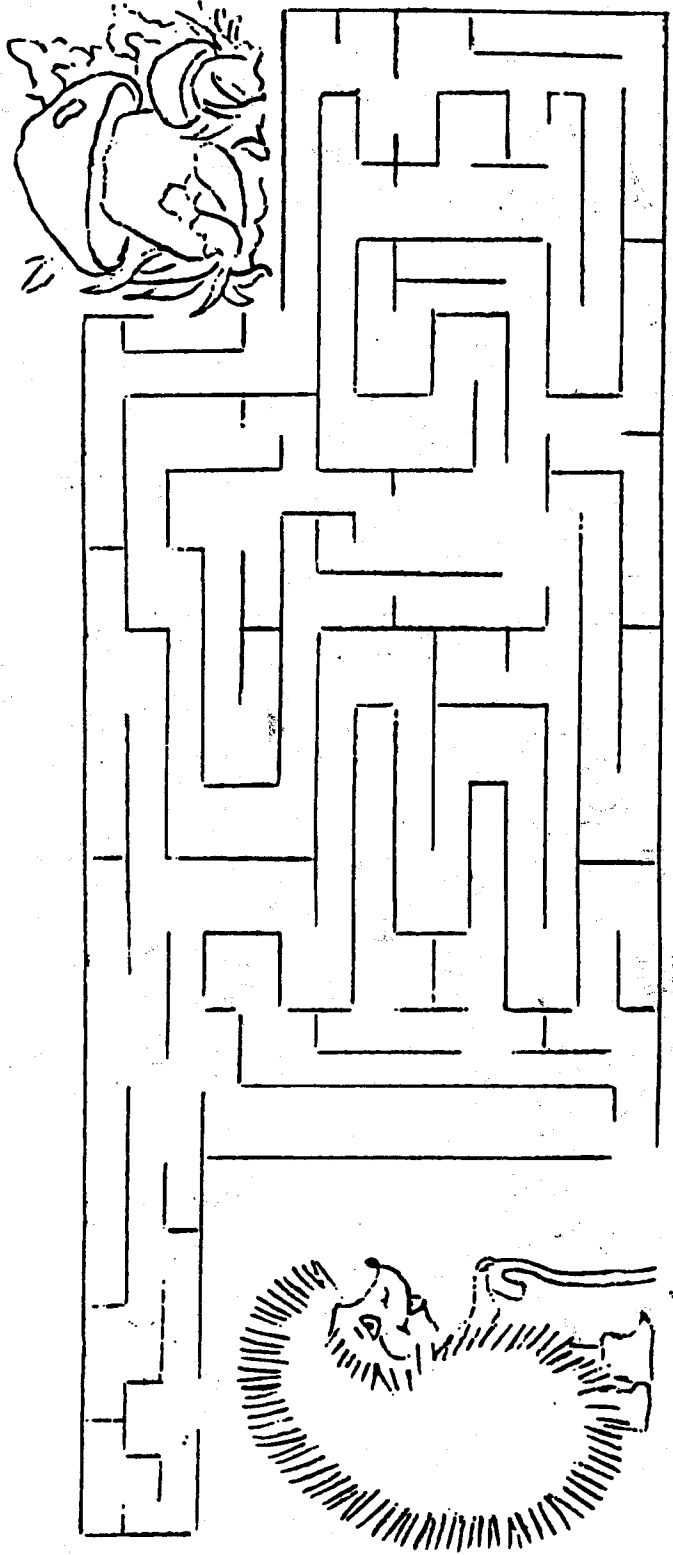

Численні звірі стали персонажами улюблених казок, оповідань і віршів. Оглянь малюнки, розмалюй їх і скажи, з яких творів ці герої.

(Відгадки: Лисичка-сестричка і вовк-панібрат, Рукавичка, Три ведмеді, Колобок, Червона шапочка, Доктор Айболить).

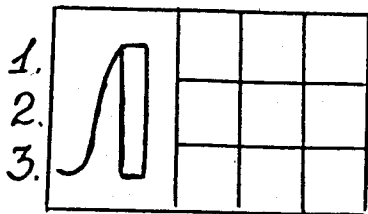

взломъ въ вѣнцѣхъ
Крестъ; мѣсто
Крестъ

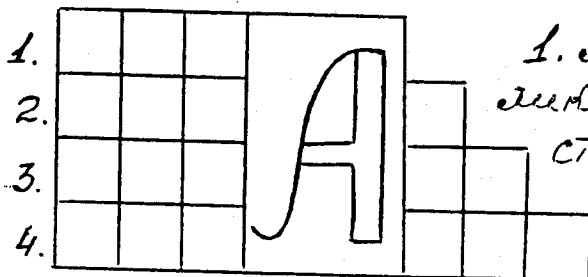
„Л - на початку“

93

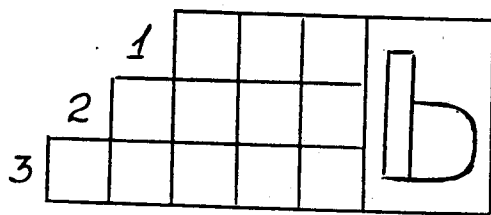
1. Великий олень, самці мають широкі лопатоподібні роги.
2. Тивденно-американська тварина з рогами верблюдів. Не має горба.
3. Мала кобила.

„А - четверта“

1. Мілденський гризун, завдає великої шкоди народному господарству.
2. Велика ацюрка. Живиться дрібними ацюрками, зміями.
3. Службова свіська тварина.
4. Великий морський савець з ряду кітподібних. Має дуже масивну верхню частину голови.

„Б - на кінці“

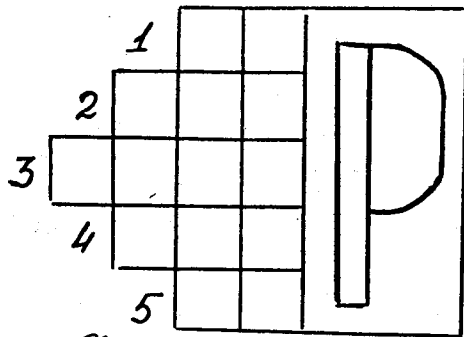

1. Велика свіська тварина.
2. Свіський невеликий, хитрий звірок, подібний до зайця.
3. Самець куриних птахів.

Уклав С. О. Любомир Дячок

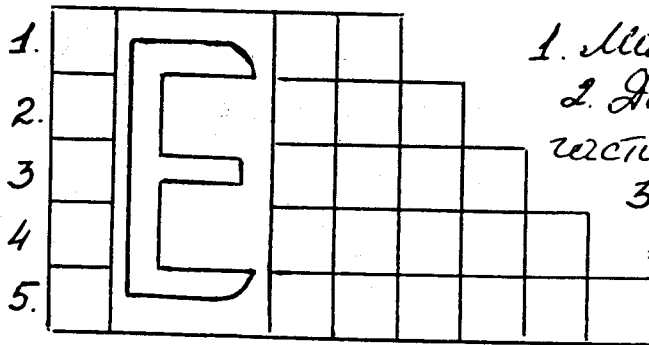
(Відгадки: „Л - на початку“ - лось, ляма, лоша.
 „А - четверте“ - миша, варан, собака, кашалот.
 „Б - на кінці“ - кінь, кріль, півень.

„Р - на кінці.“

1. Виключений людиною дикий бик.
2. Великий ссавець з родини котят.
3. Представник роду гризунів, які ведуть напівводний спосіб життя. Хутро густе, м'яке. Хвіст довгий, широкий. Живує "хатку" з гілля.
4. Тарнокопійна тварина з густим волоссям на покривом у передній частині тіла. Живуть у заростках, зустрічаються також на воли.
5. Інша назва пацюка.

„Е - друга.“

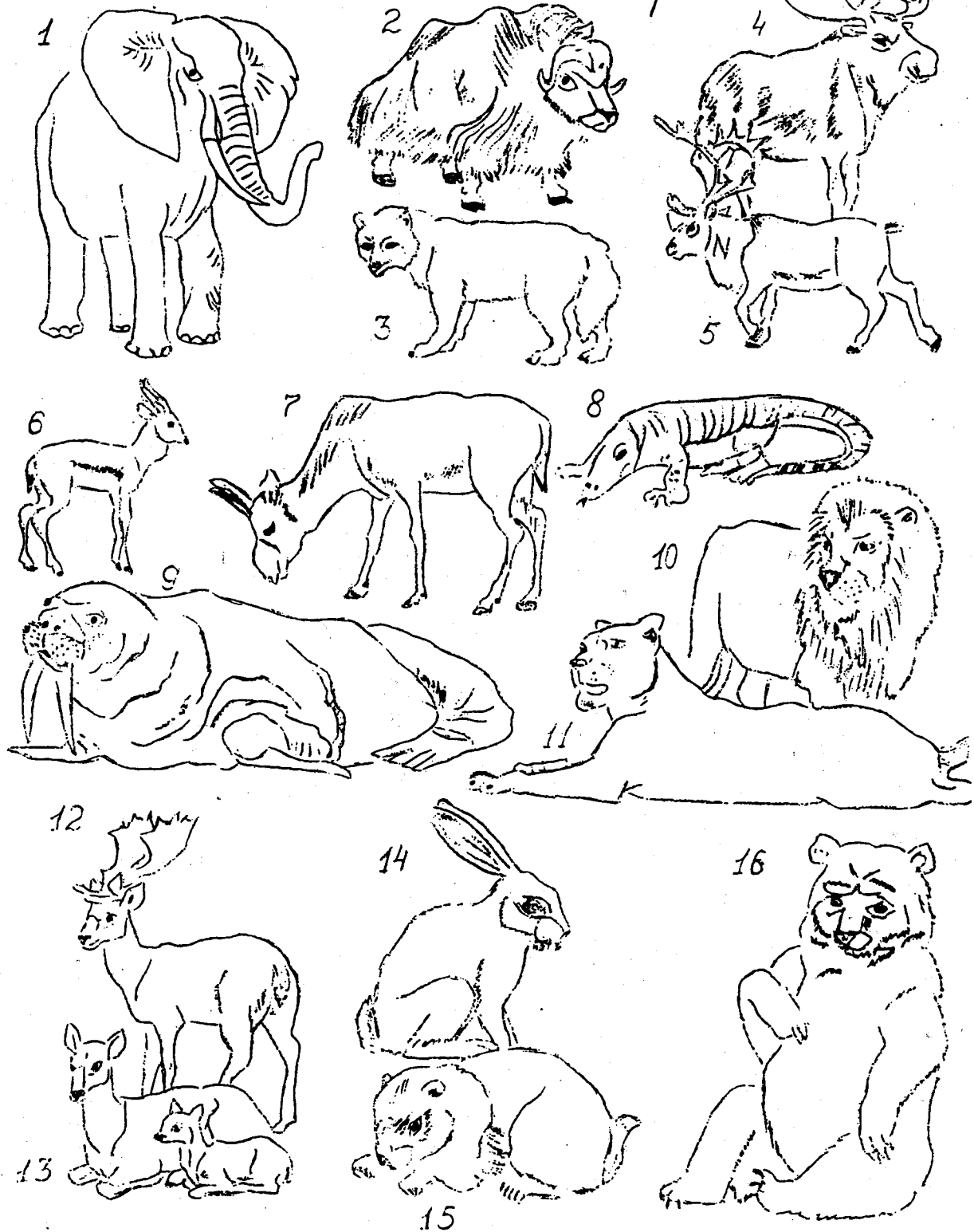
1. Мала жувітня тварина.
2. Довгий африканський суцільний кінь.
3. Великий водоплавний перелітний птах довжиною майже дорівнює довжині тіла або більшою за неї. Не літає.
4. Австралійський сумчастий ссавець.
5. Тварина, тіло якої вкрите панциром.

Уклав С. О. Любомир Дячок

(Відгадки: „Р - на кінці“ – тур, тигр, бобер, зубр, шур.
 „Е - друга“ – телля, зебра, лебідь, кенгуру, черепаха.

Вігадай! Що це за звірі?

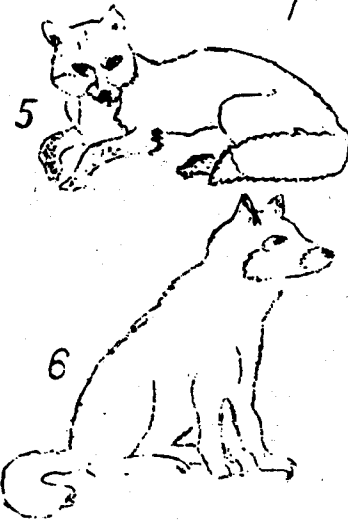
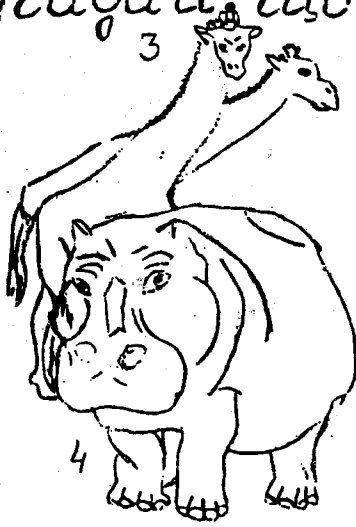
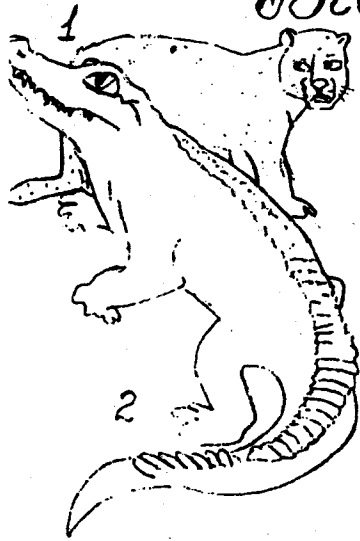
95

(Відадки: 1. Слон, 2. Вівцебик, 3. Песець, 4. Лось, 5. Півн. олень, 6. Газеля,
7. Сайгак, 8. Варан, 9. Морж, 10. Лев, 11. Левиця, 12-13. Сім'я лосів, 14. Засць,
15. Сурок, 16. Бурй ведмідь.

Відгадай! Що це за звірі?

96

(Відгадки: 1. Леопард, 2. Крокодил, 3. Жирафи, 4. Бегемот, 5. Лисиця, 6. Вовк, 7. Антилопа, 8. Кабан, 9. Мавпа, 10. Полоз, 11. Верблюд, 12. Зебра, 13. Джейран, 14. Тюлень, 15. Білий ведмідь, 16. Їжак, 17. Білка.

ЖАРТІВЛИВІ ЗАГАДКИ

1. Між двома однаковими буквами впишіть назву маленького коня, щоб дістати назву держави. (Я-поні-я)
2. Якої копитної тварини назва збігається з назвою міста у Франції? (Тур)
3. Котра тварина має найкоротшу назву? (Як)
4. У назві якої свійської тварини досить замінити тільки одну букву, щоб перетворити її в хижого птаха? (Осел – орел)

555

СВІЙСЬКІ ТВАРИНИ

1. Яку тварину людина приручила першою? (Собаку)
2. Чому собака, коли йому жарко, висуває язик, а кінь ні? (У коня є потові залози, а в собаки немає. Тому в жару собака висуває язик, з поверхні якого випаровується вода, завдяки чому тіло охолоджується.)
3. Які свійські тварини одомашнені ще в доісторичні часи? (Кінь, корова, вівця, свиня, кріль, собака, кури, качки, гуси),
4. Скільки жиру може відкладатись у горбах верблюда? (100 – 120 кг)
5. Крім одногогорбих і двогорбих верблюдів є ще й безгорбі верблюди. Хто їхні предки? (Безгорбі верблюди живуть у Півд. Африці. Це свійські лями, яких використовують, як в'ючні тварини. Їх далекими родичами є гуанако і вікунья).

ССАВЦІ

1. Чому представники родини котячих (дика і свійська кішка, рись та ін.) охайніші, ніж представники собачих (вовк, лисиця, шакал, собака)? (Собачі женуться за своєю здобиччю, а котячі стережуть її в засідці і, щоб не виявити себе, не повинні мати ніякого запаху).
2. Що робить їжак узимку? (Спить, сховавшись у гніздо з трави і сухого листя)
3. В яких оленів і самці і самки мають роги? (У північних оленів)
4. Скільки у верблюда пальців на ногах? (Вісім – по два на кожній нозі)
5. Що станеться з китом, якщо він буде викинутий на міліну? (Він буде розчавлений вагою власного тіла).
6. Як п'є воду слон? (Слон набирає воду – до 10 л. – у хобот і виливає її в рот)

Склала С. О. Марічка Денис

Богуте в народі – стане в пригоді

Лічилки.....	100
Українські народні скоромовки	102
Підказують тварини.....	103
Кінь.....	104
Прислів'я та приказки.....	104
Постійні народні порівняння.....	105
Усміхніся!.....	106
Руханка.....	108

ЛІЧІЛКИ

Перескочив через тин
 Молодий цапок один -
 Там була густа трава.
 Скочив другий. Стало два.
 -Мого сіна не бери,-
 Крикнув інший. Вже їх три.
 А четвертий їм сказав:
 -Та чи ж мало в лузі трав? -
 Підійшов пізніше п'ятий:
 -Не годиться так стрибати! -
 Тут новий знайшовся гість
 І сказав: -Тепер нас шість.
 Досить сіна нам усім,
 Якщо вийде нас і сім,
 Напасемось на узліссі,
 Бо тепер уже нас вісім.
 -Досить вам тут розмовляти,-
 Заперече дев'ятий.
 Всі сказали: -Що ж, ми згодні,
 Бо і зранку ще голодні.
 (Володимир Панченко)

Тікав заєць через міст -
 Довгі вуха, куций хвіст,
 А ти далі не тікай,
 Рахувати починай:
 Раз, два, три – Вийди ти!

Літо, спека, бо жнива
 В житі зайчиків аж два.
 -Де ми будем, брате, жити,
 Як покосять в полі жито?
 -Раз, два – та й тікати -
 Буде нас стіжок ховати!
 Раз, два – та й зима...
 В ліс втечемо – нас нема.
 Раз і два, раз і два.
 (В. Грицько)

Бігли коні під мостами
 З золотими копитами.
 Треба стать, погадать,
 Що тим коням їсти дать.

Ішов кіт
 Через сто воріт,
 До кінця дійшов,
 Кошеня знайшов,
 -Няв!

Котику сіренький,
 Котику біленький,
 Не ходи по хаті.
 Вийди краще
 Нас шукати.

Зайчик сіренький
 Полеми тікав,
 В город попав,
 Сидить і жде,
 Моркву гризе.
 Сірий зайко,
 Вилізай-ко!
 Ось ти!

У зеленому садку
 Сидить котик в холодку,
 Лапкою чеше вус,
 Язичком лиже пуз,
 Хвостиком круть-верть,
 Сіру мишку хап!

Раз, два, три, чотири,
 Мишку грамоти учили.
 Не читати, не писати,
 А від котика тікати.

Раз, два, три, чотири,
 Кицю грамоти учили
 Не читати, не писати,
 А за мишками ганяти.

Їхав лис через ліс
 Поламав п'ять коліс,
 Треба стать, погадать,
 Скільки йому грошей дать.

Бігли коні під мостами
 З золотими копитами.
 Дзень, брязь -
 Вийшов князь!

Раз, два, три, чотири.
 Козі дзвоника вчепили.
 Коза бігає, кричить,
 Просить дзвоник відчепить

Біжить зайчик слобідкою,
За ним дітки черідкою,
Бачить зайчик, що не втече,
Перекинув вушка через плече,
Втікай, зйчику, до гаю,
А то спіймаю!

Біжить півень з присілку,
Нагукує лічилку:
-Раз, два – курчата,
Три, чотири – зайчата,
П'ять, шість - гусаки,
Сім, вісім - їжаки,
Дев'ять, десять - йде лисиця,
Нам ховаться, їм жмуриться.
(Тамара Коломієць)

Стоять коні на припоні.
Перший мій,
Другий твій,
Третнього лови мерщій.

Виліз котик наш на плотик,
Миє лапки, миє ротик.
Аж як вмиється чистенько,
Можна гратись з ним гарненько.
(М. Підгірянка)

Стала кізка рахувать:
-Раз, два, три, чотири, п'ять.
Полічила всю капусту. -
На городі стало пусто.
(Олександр Дзятко)

Раз, два, три, чотири, п'ять!
Вийшов зайчик погулять.
Як нам бути, що робити?
Треба зайчика зловити.
Будем знову рахувати:
Раз, два, три, чотири, п'ять.
Зараз я іду шукать!

П'ять зайчаток вийшли з дому.
Спершу стали по одному,
Потім – в пари, топчуть сніг,
Хто без пари – геть побіг.
(Б. Стельмах)

Іде, коза, брикає,
Бородою хитає.
А борідка хиталась,
За будяки чіплялась.
Копитами цок-цок-цок!
Вибігає і цапок.
Не коліться, будяки –
Бо потопчуть вас цапки.
Туп!

Вовк розсівся на печі
З клоччя крутить калачі,
З віхтя вихопить шматок –
Раз – і сушить пиріжок.
Вовче тісто з рук упало,
А що впало, те пропало.
Чорний пес хопнув пиріг –
І тікати, скільки міг.
Розбігаймося, хто куди, -
Вовк біжить - чекай біди.

*****

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ СКОРОМОВКИ

Скоромовки спочатку читають повільно, старанно вимовляючи звуки і слова, а далі темп пришвидшується. Але намагатися говорити занадто вже швидко не треба.

Був бик тупогуб, тупогубенький бичок,
У бика була тупа губа.

Ти малий, скажи малому,
Хай малий малому скаже,
Хай малий теля прив'яже.

Мурлика муркоче – морозива хоче..
Мурлико руденький, замерз наш дурненський.

Тишком-нишком вийшла мишка із нори.
В скряботушки ніс і вушка до гори.

Зупинивсь на зрубі зубр.
Задивися зубр на зруб.

Три барани на траві стрибали.
Білі барани на барабані грали.

Від тупоту копит пил полем летить.

На місточку скоромовка
Сіроманця стріла вовка.
Скоро мовить вовк почав -
Ледь язик не поламав!
Бо була та скоромовка
Для Івася -
Не для вовка.
(Г. Чубач)

Всім подобається це куце цуценя.

Очі у вовчиці – наче блискавиці.

Лис у лісі заховався, лис лиса сховав.

Для мишки немає звіра
Страшнішого від кішки.

Лежить рижий кіт, відлежав собі живіт.

Вибіг Гришка на доріжку,
На доріжці сидить кішка.
Взяв з доріжки Гришка кішку –
Хай піймає кішка мишку.

Біг вовчик по колоді через воду,
Тільки став він на колоду –
Бовть у воду;
Викис, вимок, виліз, висох,
Став знов на колоду –
Та бовть у воду.

Рогата корова реве,
Романко траву рве
(Г. Бойко)

Мишка весело жила,
На пуху в кутку спала.
Іла мишка хліб і сало,
Але того їй було замало.

Когут каже:
-Вовки ідуть.
Баран каже:
-Де?
А пес каже:
-Онде, онде.
Квочка каже:
-Клопіт мій, клопіт мій,
Де курятка подіти?
А качка каже:
-Так і треба,
Так, так.

Бобриси з бобрами
Кожухи попрали,
Сушити поклали,
Сороки покрали.

Мишка раз прийшла до кішки,
Уклонилась кішці в ніжки.
Кішці – смішки,
Мишці – анітрішки.

ПОСТІЙНІ НАРОДНІ ПОРІВНЯННЯ

Бігає, мов перелякана миша.
 Бігає, як заєць довгоногий.
 Біжить, як ведмідь.
 Боїться, як вовк кози.
 Боїться, як собака мухи.
 Боязкий, як заєць.
 Великий, як ведмідь.
 Верещить, як порося в плоті.
 Вертиться, як білка.
 Виє, як голодний вовк.
 Визвірився, як собака.
 Вилупив очі, як баран.
 Високий, як лоза, а дурний, як коза.
 Вік, як у зайця хвіст.
 Води налив, як кіт наплакав.
 В очі, як лис, а за очі – як біс.
 Впертий, як осел.
 Вуха, як у зайця.
 Вуха, як у слона.
 Гавкає, мов собака на прив'язі.
 Голодний, як вовк.
 Голодний, як собака.
 Горбатий, як верблюд.
 Грається, як кіт з мишею.
 Гризуться, як собаки за кістку.
 Дав, як кіт наплакав.
 Дивиться, як вовк на козу.
 Дике, як коза.
 Довгошиї, як жирафи.
 Дряпучий, як кіт.
 Дужий, як ведмідь.
 Дужий, як віл.
 Дужий, як слон.
 Живуть, як кіт зі собакою.
 Занадився, як кіт до сала.
 Замерз, як цуцик.
 Здорова, як корова.
 Здоровий, як бик.
 Зник, наче корова язиком злизала.
 Зуби, як у коня.

Зуби, як у миші.
 Іде, як слон.
 Іли, як люди, а покидали, як свині.
 Кинув, мов собаці.
 Колючий, як їжак.
 Крадеться, наче вовк до ягняти.
 Крутиться, як білка в колесі.
 Кучерявий, як баран.
 Ласий, як ведмідь до меду.
 Ласий, як кіт на ковбасу.
 Лащить, як собака.
 Личить, як корові сідло.
 Любить, як собака kota.
 Любить, як собака палицю.
 Лякливий, як заєць.
 Маленький, як мишеня.
 Меле язиком, як лисиця хвостом.
 Мотає головою, як норовистий кінь.
 Неповоротний, як слон.
 Очі, як у kota.
 Патлатий, як ведмідь.
 Пишається, як заєць хвостом.
 Плює, як верблюд.
 Плямкає, як свиня.
 Повертається, як слон.
 Покарали, як kota мишами.
 Потрібний, як собаці другий хвіст.
 Працює, як віл.
 Прудкий, як заєць.
 Реве, як бугай.
 Реве, як корова.
 Сили, як у бика.
 Танцює, як корова на льоду.
 Упертий, як осел.
 Хитрий, як лисиця.
 Ховається від роботи,
     наче собака від мух.
 Ховається, як мишка в нірку.
 Ходить, як кицька.
 Чуб, як у їжака.
 Шия, мов у жирафи.

Усміхнися!

Учитель: „Віл і корова пішов на пашу“. Прошу мені сказати, яка є помилка у цьому реченні?

Іринка: -Помилка є та, що паню треба все називати першою перед паном.

□ □ □

Братчик: -Івасю, назви п'ять тварин, які водяться в Африці.

Івась: -Три леви і два слони.

□ □ □

-Скажи мені, Галинко, якого роду є миша?

-Миша є чоловічого роду.

-А це чому?

-Бо має... вуса!

□ □ □

Сестричка: -Як довго живуть миші?

Новачка: -Це залежить від котів.

□ □ □

В гості до лісника приїхала племінниця. -Чи бачила ти лисицю?- запитує її вуйко.

-Так, бачила по телевізору.

-А в лісі?

-Ні, ми з собою в ліс телевізор не берем.

□ □ □

Проектували звірі міст. На заключній нараді кожен із них подавав свої пропозиції. Засць сказав:

-Міст треба будувати з хмизу: по-перше його легше зробити, а по-друге... дешевше обійдеться.

-Ні,- заперечив ведмідь, -якщо вже будувати, то обов'язково зі сторічних дубів, щоб міст був міцний і довговічний.

-Дозвольте, колеги!- встряв у розмову осел. -Який міст будувати – це ми опісля вирішимо. Насамперед треба розв'язати принципове питання: як його будувати – вздовж чи впоперек річки?

□ □ □

Петрик: -Моя собака врятувала мені життя!

-Як це сталося?

-Я був хворий, а вона не впустила до хати лікаря.

□ □ □

-Напував ти коня?

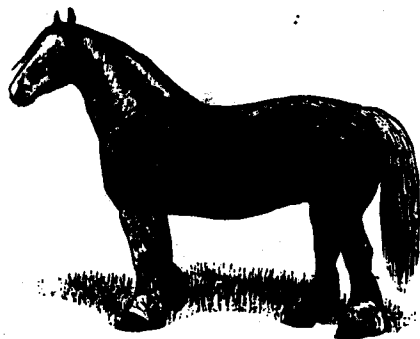
-Напував.

-А чого ж у його морда суха?

-А до води не достав мордою.

(Олена Пчілка)

□ □ □

РУХАНКА

I

Ми на коники сідаєм
На руханку всі рушаєм!
Новачата зупинились -
Наші коні потомились.

По одному, по порядку
Ми виходим на зарядку.
Рівно плечі, вище ніжки,
Ми йдемо уздовж доріжки.

Правою ногою - крок,
А під лівою - хлопок.
Лівою ногою - крок,
А під правою хлопок.

(Вправу виконують в повільному темпі)

Вперед ногу виставляєм
І якнижче присідаєм.

кволий. Другу ногу виставляєм
Знову швидко присідаєм.

(Ходьба з випадами в повільному темпі)

Вигнем спинки, як ті кішки
І пройдемоь тишком-нишком.

(Ходьба навкарачки в середньому темпі)

Вперед руки підняли
Та під марш усі пішли.
Одну ногу піднімайте
До долоні доставайте.

(Ногою дістати випрямленої вперед долоні)

А тепер поскачем ми,
Як ті жабки навесні.

(Глибоко присівши, стрибати,
допереду в середньому темпі)

А тепер буде для всіх
Лисячий легенький біг.
Попрошу рівенько стати
Рот широко відкривати -
І глибоко віддихати.
Зупинились, нахилились,
Розігнулись, посміхнулись!

Що ж, ви добре потрудились

І, напевно, потомились.

На коней усі сідаєм

Та й вмиватися рушаєм!

II

В цей веселий, світлий час
Розбудило сонце нас.
Вітерець шумить: вставай
Та руханку починай!

Нам лінитись не годиться,
Пам'ятайте, новаки, -
Навіть звірі, навіть птиця
Хоче зранку потрудиться.

Цуценята, як проснуться,
Дуже люблять простягнуться,
Разів кілька позіхнуть,
Швидко хвостиком махнуть. Як?

(Діти по-різному показують рухи)

Крокуємо всі по колу,
Щоб ніхто з нас не був
Підтягнули животи,
Гей, на пальчиках пішли.

Раз – присядем, два – стрибок,
Знов присядем, мов грибок.

Ну, а потім – знов стрибок,
Немов зайчиків танок. Покажіть-як?

А котята спинки вигнуть
І нечутно з місця стрибнуть.
Перед тим, як погуляти,
Починають умиватись.
Як?

Що то в нас за новачок,
Що не вміє „гусачок“?
Зараз буде тут для всіх
Гусячий легенький біг.

А ведмедик косолапий
Широко розводить лапи:
То одну, то дві ураз –
Не чекає на наказ!
Коли мало ше зарядки –
Починає все спочатку!
Як?

Що ж, ви добре потрудились

І напевно потомились.

То ж вмиватись всі рушаєм

І про чистоту подбаєм!

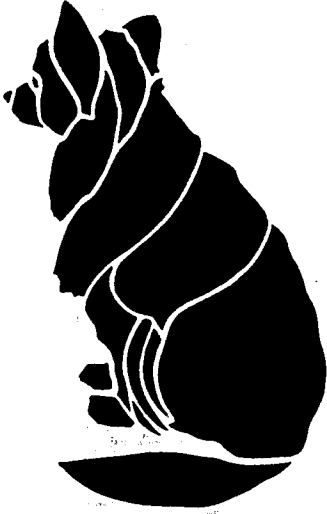
Упорядкувала С. О. Марічка Денис

У С Е П Р О Т В А Р И Н

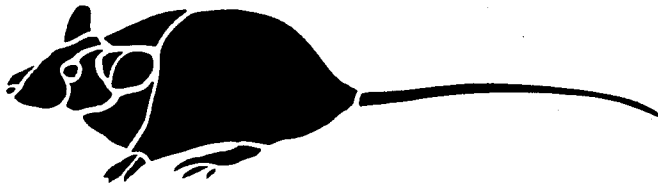
Що кому до смаку.....	110
Чи знаєте, що.....	111
Хто як спить?.....	114
Органи чуттів і поведінка ссавців.....	114
Зимова сплячка.....	115
Для чого звірятам.....	117
Це цікаво!.....	117
Хто як про дітей дбає.....	118
Чула знала про землетрус.....	119
Іжак-барометр.....	119
Бобри.....	119
Вівцебик.....	120
Що кажуть різні тварини.....	120
Зубр.....	121
Свиня дика.....	122
Сільськогосподарські тварини.....	123
Кіт – це відповідальність.....	124
Собака.....	125
Як людина приручила тварин.....	126
Де верблюди придбали свої горби.....	127
Верхові тварини.....	128
Кенгуру і валабі.....	129
Коала, вомбат і опосум.....	130
Дикобраз.....	131
Єнот.....	132
Скунс.....	133

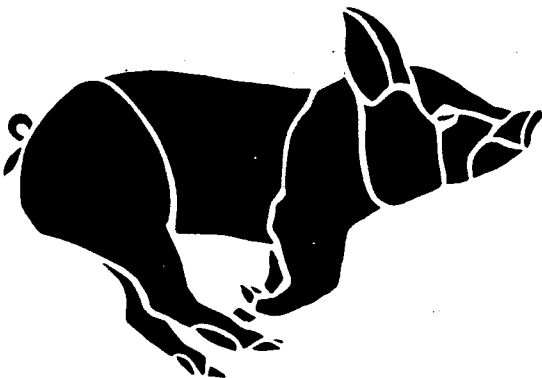
Що коту до стаю

Одні тварини їдять листя і траву. Вони так і називаються – травоїдні. В усіх травоїдних на ногах копита. А ось рись і вілк хижаки. Вони не їдять трави і не гризуть кори. Вони полюють на інших тварин.

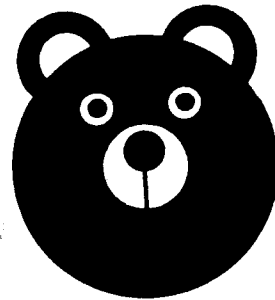
Ведмідь також хижак. Але полює не так уже і часто. Проте, коли зустріне в лісі зарослі малини, - їсть ягоди. А знайде гніздо диких бджіл – з великим задоволенням буде їсти мід. Може знаходити гриби, викопувати із землі корінці рослин.

Звірі не подібні один на одного. І не тільки тому, що одні великі, а інші – маленькі. В одних, наприклад, довгі вуха, в інших – коротенькі; в одних є роги, а в інших немає; у деяких звірів довгий і пухнастий хвіст, а в інших хвостики ледь-ледь помітні.

Зайці дуже люблять обгризати кору дерев і кущів. Просто жити без цього не можуть. Білки і миші також гризуть усе, що дістануть на зуб, - гриби, шишки, різні корінці. Тому всі вони – і зайці і білки і миші – називаються гризунами.

Дика свиня навчає своїх поросят ритися в землі, а рись - своїх рисенят полювати. Але це буде пізніше, коли малюки підростуть. А поки ще звірята маленькі, мами годують їх молоком. Ось чому їх – і травоїдних і хижаків і гризунів – називають савцями.

Чи знаєте, що...

...слони дуже-дуже важкі. Навіть найменше слонятко важить від 100 до 150 кілограмів.

...вивірки (білки) перескакують із дерева на дерево віддалі три і пів до п'яти метрів. Зате на землі не можуть скочити далі, як на один і пів метра. У білки народжуються малята сліпі й безпорадні, тому мама не залишає їх на довго самих.

...навесні у лісі слід тихо й обережно ходити. Настав час народження малят.

...маленькі зайчики нап'ються маминого молочка досхочу – і розбігаються, хто куди. А кожна зайчиха, як зустрине новонародженого (хоча б і не свого!), завжди нагодує.

...довгі стрибки роблять усі представники родини кошачих, зокрема великі – рись, леопард, тигр, лев, гепард стрибають на значну відстань (гепард до 9 м.)

...з усіх диких і свійських тварин найближчими родичами є вовки і собаки. Хоча вважається, що ці тварини – непримиримі вороги, ладні при першій-ліпшій зустрічі загризти один одного, але іноді в них навіть з'являється спільне потомство – вовкулаки, що мають смолисто-чорну шерсть.

...велика й різношерста сім'я кошачих. Вельми схожі за формою, але не однакові за розмірами: леви, тигри, леопарди, гепарди пуми, рисі, кішки. Всі вони в давні часи пішли від спільного предка; з часом стали різними вітками одного роду.

...поле зору людини – 125, лева – 120, пса – 83 градуси. А „кімнатна супутниця“ – кішка зорить водночас на 187 градусів.

...лябораторні студії ствердили, що мишка половину свого життя переводить на плеканні себе.

...роса, а особливо травнева, дуже корисна. Як тільки коней виженуть зі стаєнь, вони одразу ж припадають до землі і починають качатися, приємно пофоркуючи. Таким чином коні лікують усілякі парші на шкірі і, можливо, думають, що травнева роса – краща від вівса.

...один баран асканійської породи дає за рік майже 30 кг вовни. Це світовий рекорд.

...вівці їдять до 570 видів бур'янів, яких не їсть жодна інша тварина.

...вік корів і буйволів визначають за кількістю кілець на поперечному перерізі рогу, а вік овець, кіз, коней і кролів – за характерним малюнком поверхні стертих кутніх зубів.

...велика рогата худоба походить від дикого бика – європейського тура. Останній тур загинув у 1627 р. в Польщі.

...у всіх представників родини собачих на передніх ногах по п'ять пальців, а на задніх – по чотири.

...досліди, проведені норвезькими вченими, показали, що качки і гуси є найбільше „морозостійкими“. Вони витримують температуру до -110 градусів; тюлені – до -80 , а більшість інших ссавців не витримує температури нижче за -45 градусів.

...ровесником мамонта називають сайгака - єдиного представника тварин льодовитого періоду, що зберігся до наших часів.

...найпізніше зі сучасних тварин на землі з'явилися предки північного оленя – тільки 350 тисяч років тому.

...сліди видри схожі на пташині, а саме на гусячі.

...нутрія годує своїх малят, лежачи не на боці, а на животі. Соски в неї на боках, тому і малята розміщуються по боках тіла матері.

...найшвидший біг у гепарда. На короткі віддалі він може бігти зі швидкістю до 120 км/год.

...зайченята народжуються зрячими.

...найважче маля народжує синій кит. Воно важить 2000 кг і має в довжину 7м.

...найбільша паща в grenландського кита: довжина її 6.5 м, ширина 4 м. Кит може роззявляти її у висоту на 4 м.

...найменшим представником української фавни є мала бурозуба землерийка. Довжина її (без хвоста) 40-57 мм.

...маленька миша влаштовує гніздо на стеблах трав і на гілках кущів.

...у зайця передні ноги короткі, а задні – довгі; тому на гору йому легше бігти ніж з гори.

...кігтів не видно на слідах звірів родини котячих (кіт, лев, тигр, леопард), бо коли вони ступають, кігті втягуються в заглиблення між м'якими подушечками пальців; коли ж звір нападає на здобич, він випускає кігті.

...заець, коли біжить, викидає довгі задні ноги далеко наперед, тому слід від них залишається попереду сліду від передніх ніг.

...людський слід нагадує слід ведмедя.

...шатунами називають ведмедів, що не залягли в сплячку або з якоїсь причини вийшли з барлога і блукають узимку по лісу.

...якщо новонароджених кошенят перенести кудись недалеко від гнізда, кішка їх перенесе на попереднє місце, при чому найкраще кошеня вона нестиме першим. Так само першими переносять своїх найкращих малят собака і вовчиця.

...вага новонародженого ведмежати – близько 500 г.

...шерсть зайців не змащується жиром і тому швидко намокає. Навесні заєць, який потрапив у крижану воду, замерзає і потопає, хоч і вмiє добре плавати.

...слони не лише добре плавають, а можуть навіть поринати, виставивши над поверхнею води кінець хобота.

...дно вовчого очного яблука всіяне дрібними кристаликами солі, які відбивають дуже слабке, розсіяне світло в одному напрямку яскравим рівнобіжним лучком. Тому і здається, що очі вовка світяться. Те саме спостерігається і в лисиць та кішок. Проте в абсолютній темряві ні очі вовка, ні кішки або лисиці не світяться.

...найменшою серед жуйних є антилопа-карлик. Це найменша з африканських антилоп; висота її в плечах близько 30 см.

...річковий бобер переносить малят у воді на витягнутих передніх лапах, тримаючи їх біля грудей.

...вік лося-самця визначають за кількістю відростків на рогах. На зиму лось скидає роги, а до осені вони відростають заново, при чому кожного року на них виростає новий відросток.

...слоненята індійського слона вкриті густою шерстю, що свідчить про споріднення слонів із мамонтами.

...землерийки активні протягом усього року і в сплячку не впадають.

...у горили 13 пар ребер. Цим вона відрізняється від людини, в якої 12 пар ребер і подібна до шимпанзе.

...у горили і шимпанзе, як і в людини, зап'ясток складається з вісьмох кісток.

...слон народжує тільки одне дитинча.

...слони доживають до 85 років, кінь - 60 років, бегемот і тигр – 50 років, верблюд – 40 років, лев та собака – 35 років, коза – 27 років, кіт – 20 років, вовк – 15 років, заєць - 7 років.

Хто як спить?

Ми часто бачимо, як сплять тварини. А сплять вони по-різному, інколи в найнесподіваніших позах.

Білка (вивірка) спить, звичайно, скрутившись у кільце; вона прикривається своїм пухнастим хвостом, немов ковдрою. А якщо їх дві, то часто вони сплять, обійнявшись.

Лежачи на боці і простягнувши ноги сплять індійські слони. Лягають вони дуже обережно, підгинаючи передні і задні ноги. Якщо індійський слон спить навстоячки, то це знак, що він хворий. А ось африканські слони сплять тільки навстоячки, притулившись спиною до дерева або каменя.

Великі мавпи, шимпанзе й орангутанги, сплять приблизно так, як і людина. Менші мавпочки сплять переважно сидячи, притулившись спиною до дерева. Сплючи, вони швидко опускають голову. Мавпи в сні дуже чуйні; найменший шелест і вони миттю прокидаються.

Річкові бобри сплять, як правило, вдень, лягаючи на спину.

Органи чуттів і поведіння ссавців

У ссавців розвинені нюх, зір, дотик і смак. Проте ступінь розвитку кожного з цих чуттів у різних видів неоднаковий і залежить від способу життя та життєвого середовища. Наприклад, у кротів, які живуть у повній темряві підземних ходів, недорозвинені очі. Дельфіни й кити майже не розрізняють запахів. Більшість наземних ссавців мають дуже тонкий нюх. Хижакам, у тому числі й собаці, він допомагає відшукувати здобич; травоядні на великій відстані можуть відчути наближення ворога; тварини одного виду на запах виявляють один одного. Слух у більшості ссавців також добре розвинений. Цьому сприяють вушні раковини, які в багатьох звірів рухомі й уловлюють звук. Особливо тонкий слух у тих видів звірів, які активні вночі. Зір у ссавців відіграє меншу роль, ніж у птахів. Далеко не всі звірі розрізняють кольори. Ту гаму кольорів, яку бачить людина, сприймають тільки мавпи.

Органами дотику ссавців є особливі довгі й тверді волосини, так звані вуса. Більша частина їх міститься навколо носа й очей. Наблизивши голову до досліджуваного предмета, ссавці одночасно обнюхують, розглядають і сприймають його на дотик. У мавп, як і в людини, основними органами дотику є кінчики пальців. Смак особливо добре розвинений у травоядних, які завдяки цьому відрізняють їстівні рослини від отруйних.

ХТО ЯК ПРО ДІТЕЙ ДБАЄ

Їжак. Їжачиха – дуже дбайлива мати. Для своїх діточок вона гніздо з трави, сухого листа влаштовує.

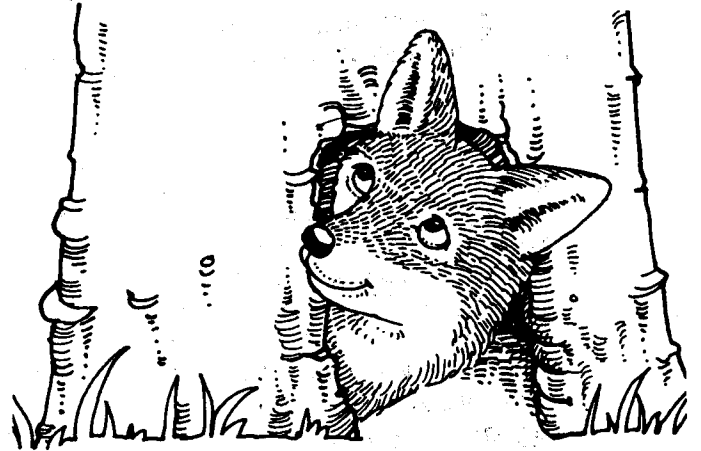
Поки їжаченята маленькі, мати-їжачиха їх своїм молоком годує. Коли їжаченята підростуть, їжачиха, разом із ними, вирушає на полювання: ловить жуків, черв'ячків, жаб, а їжаченята, дивлячися на неї, теж ловити здобич почнуть.

Лисиця. Знайде лисиця місце в лісі найглухіше, вирис там глибоку нору з проходами під землею, зі запасними виходами. В норі у неї народяться лисенята – сліпі, безпорадні, подібні до цуценят.

Вивернеться лисиця на бік, а лисенята підповзуть до неї і почнуть молоко ссати. Наїдяться і заснуть. Поки лисенята сплять, мати йде на полювання.

Коли підростуть лисенята, лисиця їм живу здобич носити почне. Принесе мишку, пустить і дивиться, як діти її до полювання привчаються.

Заєць. Зайчисі-матері зі зайченятами клопоту небагато. Народжуються зайченята десь під кущем. Проворні такі, пухнасті, з розплющеними оченятами. Нагодує їх зайчиха своїм молоком та й біжить геть. Буває, що і зовсім не повертається до своїх зайченят. Але це не біда – малюки без неї не пропадуть. У зайців так ведеться: хоч яка зайчиха повз зайченят пробіжить, свої чи чужі, однаково молоком нагодує. А пройде п'ять-шість днів, зайченята травичку їсти почнуть, - тут їм зайчиха і зовсім непотрібна.

Г. Скребицький, В. Чапліна

ЧУГА ЗНАЛА ПРО ЗЕМЛЕТРУС

Собаки, як і деякі інші тварини, здатні передчувати наближення підземних „бур“ – землетрусів. Так, у Туркменії, в Ашгабаті, одну зі сімей міста врятувала від загибелі під час землетрусу кімнатна собачка, звичайний спаніель. За кілька хвилин до підземного поштовху, в результаті якого було зруйновано місто, добродушний спаніель ніби збісився. Він відчайдушно гавкав, стягав з усіх членів сім'ї одяг, підштовхував їх до виходу. Чоловік, жінка і двох хлопчиків вирішили, що у дворі щось сталося і вийшли з будинку. Раптом захиталася земля, п'ятиповерховий будинок сів і повалився. Із 120 жителів урятувалося цих четверо і спаніель Чуга.

ЇЖАК - БАРОМЕТР

Хочете знати, наприклад, чи довго ще протримається зима? Для цього, виявляється, варто прослідкувати за поведінкою їжака другого лютого. Якщо небо ясне і звірок, виглянувши з нори, чітко бачить свою власну тінь, то він тут же повертається додому досипати. Значить, зимова погода не поступиться весні ще принаймні шість тижнів.

БОБРИ

Дивує вміння бобрів будувати будиночки-хатки, греблі, створювати ставки і водоймища, які сприяють підтримці екологічної рівноваги. Деякі люди кажуть, що бобри завдають шкоди лісу. Нічого подібного! Бобри для своїх потреб валять не більше одного відсотка дерев на своїй території, при чому дерев низькосортних. Сосни і ялини вони не чіпають.

Користь від бобрів ні з чим не зрівняти. Адже бобри виправляють деякі упущення людини. Тільки їм не варто заважати. Бобри хороші і надійні помічники і друзі людини в охороні природи, та й самі вони є її красою.-

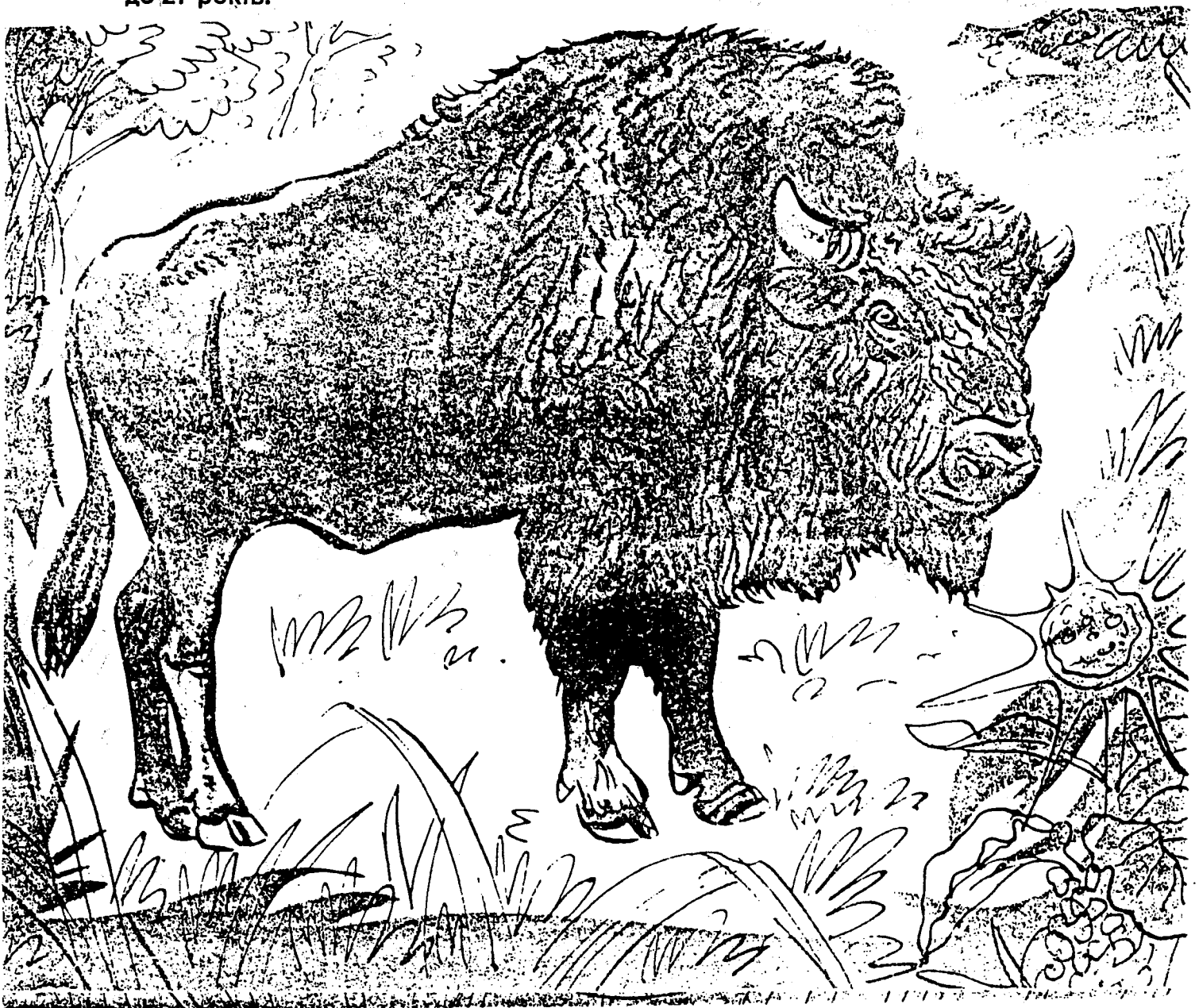

ЗУБР

Велика тварина. Довжина тіла до 3 м., вага майже до 1000 кг. Вирізняється могутньою розвинутою передньою частиною тіла, горбовидною високою холкою (до 2 м.), густою гривою і бородою, низько посаженою масивною головою, з широко розставленими ногами. Забарвлення коливається від сіро-бурого до каштаново-бурого, влітку більше світле.

Являється на сьогодні суто лісовою твариною. Віддає перевагу ділянкам лісу зі широкими галявинами. Влітку два рази на день ідуть зубри на водопій. Не дивлячися на могутню тілобудову, зубр пересувається легко, швидко і безшумно. Дуже швидко скаче галопом, легко долає круті схили і перешкоди висотою 2 м. Тримається стадами. Ворогів у зубрів нема. Живе до 27 років.

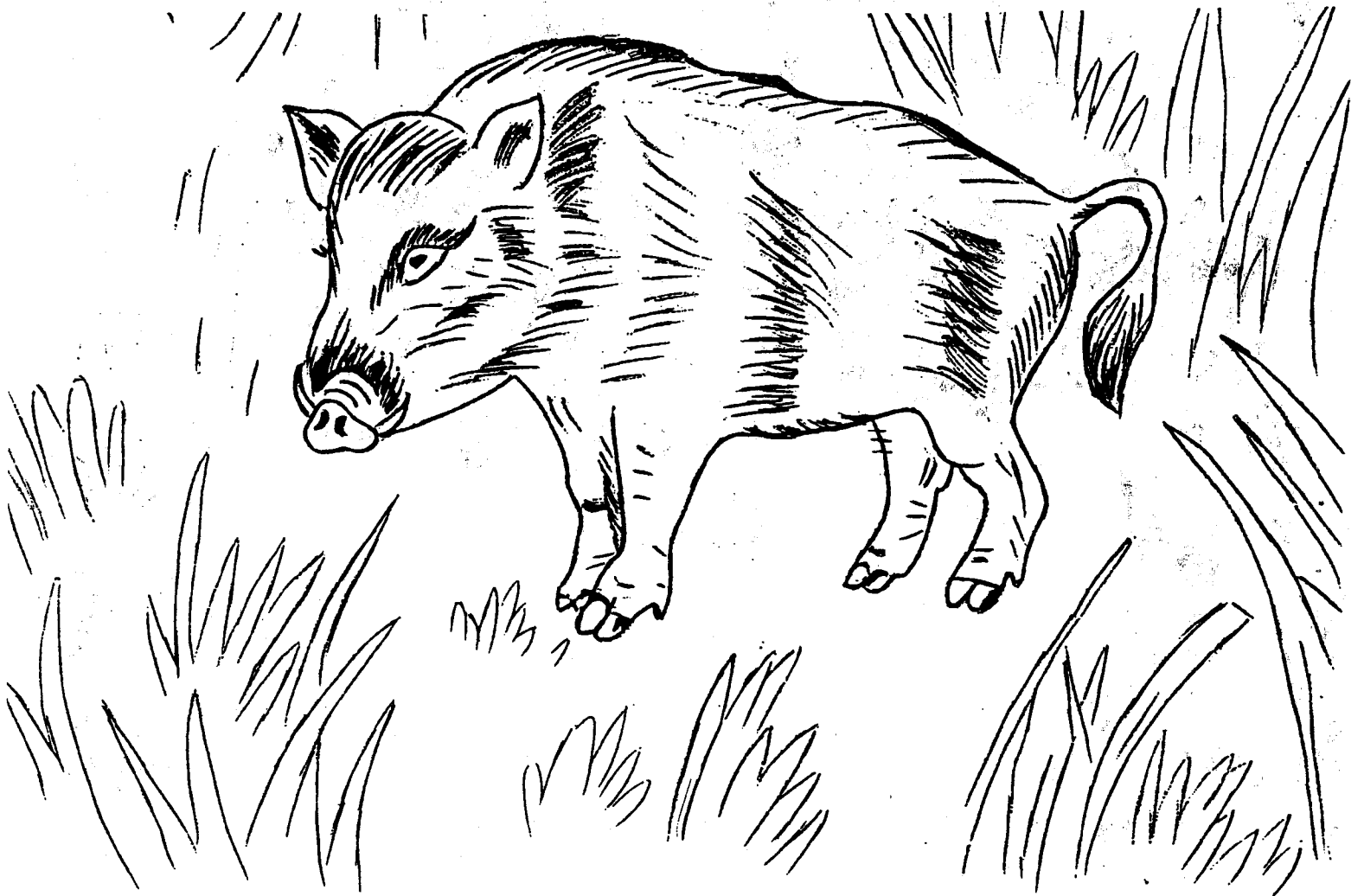

СВИНЯ ДИКА

Цей звір, що належить до роду паристокопитних і є предком нашої свійської свині, у минулі роки був досить численним і заселяв усі природні райони України. Пізніше, з освоєнням людиною території, що супроводжувалося вирубанням лісу, розорюванням цілинних степів, а також інтенсивним полюванням, кількість диких свиней настільки зменшилася, що на початку 20-ого століття вони стали рідкісними звірами.

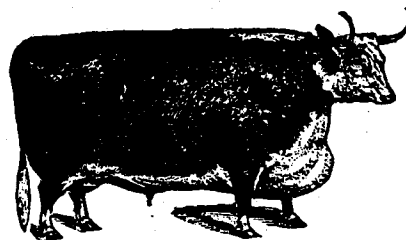
Оселяються дикі свині в густих, вологих лісах, чагарникових заростях, в очереті, на болотах. Дикі свині – всеїдні звірі; вони охоче поїдають як рослинний, так і тваринний корм – стебла і коріння лісових рослин, кору і плоди дерев, особливо жолуді, букові горішки, дрібних ссавців, яйця птахів, молюсків, комах та їх личинок. Живляться в нічні години, а вдень відочивають у непрохідних хащах.

Дикі свині дають приплід раз на рік. Десь у квітні або травні самка народжує 4-6, а найбільше 12 смугастих поросят, які живуть у лігві до двох тижнів, а потім починають виходити зі самкою на годування.

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКІ ТВАРИНИ

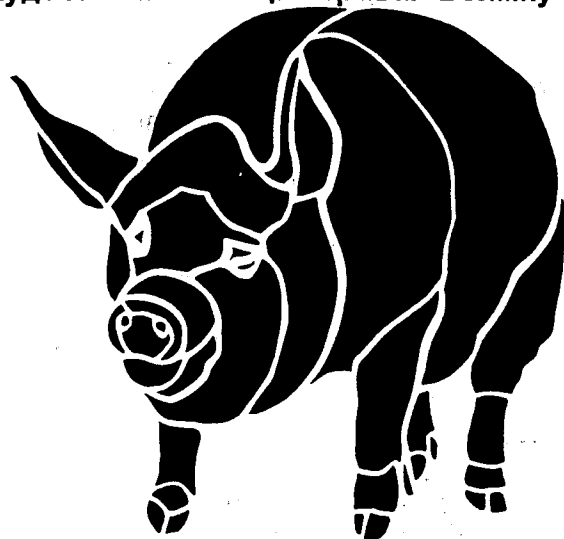
Корова. Серед перших тварин, одомашнених людиною 8 – 10 тисяч років тому, були тури – предки великої рогатої худоби. Давні кочові племена розводили корів і биків задля м'яса і шкур. Згодом, перейшовши до осілого способу життя, з розвитком землеробства, люди почали запрягати цих сильних тварин у плуг, перевозити на них вантажі. Про те, що корів можна доїти і діставати чудесний продукт – молоко, взнали в Європі, точніше в стародавній Греції, близько 2800 років тому.

Корова й тепер виправдує свою старовинну назву – годувальниця. Адже більшу частину всієї кількості м'яса дає рогата худоба, а молоко й молочні продукти складають ще більшу частину нашого раціону. Шкури великої рогатої худоби – чудова сировина для пошиття взуття.

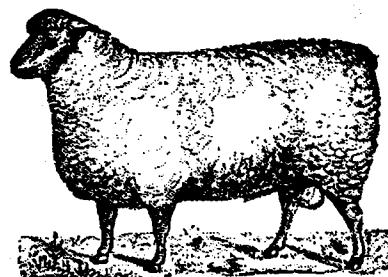
Велика рогата худоба, як і інші жуйні тварини, може поїдати сіно, солому, траву. Влітку основний корм для худоби – пасовищна трава. Взимку годують сіном, соломою.

Свиня. Свині добре поїдають різноманітні корми і промислові харчові відходи. Тому свиней можна розводити в усіх зонах. Доросла матка дає за один опорос 10-12 поросят. Свиня – добра мати, вона дбайливо оберігає поросят.

Свині – охайні тварини. Свиня не ляже на брудну підстилку, якщо поряд є чиста. В жарку погоду вона забирається в bagno, щоб охолодити шкіру, вгамувати сверблячку від паразитів і бути чистою. Після „грязової ванни” свиня лягає на відкритому місці, обсихає, а потім шукає твердий предмет – дерево, камінь, для того, щоб почесатися й очистити шкіру від бруду й паразитів. Свині люблять воду й купання; їх слід періодично чистити й мити.

Вівця. Люди розводять овець з давніх-давен. Одомашнили їх у різних місцях земної кулі близько 8-10 тисяч років тому. Предками сучасних овець були дикі барани – архар і муфлон. Спочатку вовна в усіх свійських овець була дуже грубою й майже не відрізнялася від вовни диких предків.

У овець добре розвинутий інстинкт стадности; тому їх утримують групами-отарами. Вівці – жуйні тварини. Основний корм для них – сіно, солома і зелена трава природних і штучних пасовищ. Вони добре поїдають також коренеплоди.

КІТ - ЦЕ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Його можна купити, одержати як подарунок, або він сам може прийти до вас. Іноді це бездомна тварина, яка шукає нове пристановище. Так кіт потрапляє до нового господаря. Беручи у хату kota, ви берете на себе велику відповідальність. Жива істота – не річ, не іграшка, якою можна погратися та викинути, коли набридне. Придбавши kota, ви зобов'язані створити такі умови, при яких тварина мусить почувати себе добре. Тоді спільне життя з твариною не є неприємним, тоді буде і час для турботи, для догляду за котом.

Той, хто збирається заводити kota, мусить добре продумати свої можливості. Треба врахувати думку людей, що живуть поруч, а особливо думку батьків, бо саме вони несуть відповідальність за тварин. Не можна забувати, що маленькі кошенята всі хороші й красиві, але з будь-якого з них виросте дорослий кіт.

В Єгипті існувала смертельна кара для того, хто навмисне вб'є хоча б одну кішку. Випадкове вбивство цих тварин каралося великими штрафами. Якщо кішка вмирала своєю смертю, її оплакували, обсипали дарами – у вигляді висушених мишей для життя в потойбічному світі, а в знак трауру люди збривали брови.

Дивовижну здатність орієнтуватись у просторі мають коти. Одна „мандрівниця” йшла до хазяїна десять місяців, пройшовши по Франції майже 750 кілометрів. Кішка Муся йшла 98 днів, подолавши 250 км, коли поверталася до своїх хазяїв, які залишили її гостювати у своїх знайомих.

Слух у кішки не вельми тонкий, зате незбагненно вибірковий. Тваринка навчилася вирізняти, з-поміж багатьох, лише ті звуки, які її цікавлять. Коли спить, її не розбудить і постріл із рушниці. А вилізе обережна мишка – мисливський інстинкт кішки кине її в куток, немов із катапульти. Славиться вона й своєю незбагненною координацією: з якої висоти не падала б, завжди встигає приземлитися тільки на лапи. А як чітко утримує здобич! Кішка чудово бачить - і вдень і вночі.

Кіт комунікується, вживаючи хвіст. Коли в kota хвіст стерчить догори, він у товариському гуморі: -Сьогодні дуже приємний день! Коли в kota хвіст опущений, тоді в нього попсувався гумор: -Я сьогодні в поганому настрої! Коли в kota хвіст є між ногами, то він настрашений або стурбований: -Ой-ой! Я боюся! Коли кіт сидить спокійно й легенько махає хвостом, він над чимось зосереджується: -Цікаво, коли буде обід? Коли кіт махає хвостом, він є знервований: -Що тут діється?!? Чи вони подуріли?!?

Про що муркочуть коти? Коли кіт муркоче або воркоче, він пробує щось сказати. Коли кіт має прижмурені очі й муркоче, то він дуже задоволений:

-Му-у-р! Як мені добре! Коли кіт муркоче, він часто дляє знати, що він щось хоче. Кіт може хотіти їсти або бавитися: -Му-у-ур! Я хочу тої смачної рибки. Коли кіт голосно нявкає, він хоче звернути увагу на щось. Це може бути порожня миска, замкнені двері або навіть випадок: -Мя-а-а-у-у! Я голодний! Дайте мені їсти! Коли кіт бачить, що ніхто не звертає уваги на його муркотіння, він може зачати м'явкати. В цей спосіб він пробує на себе звернути увагу: -М'яв! М'яв! Гей! А ти чого мене не слухаєш?

oo

СОБАКА

Собака був першою свійською твариною. Людина приручила його ще в глибоку давнину. Приручений собака допомагав первісній людині на полюванні, охороняв її житло. Тепер є собаки службові, мисливські й декоративні, а також безпородні (дворняги).

Всі знають, що в собак дуже тонкий нюх. Собаки-мисливці і собаки-шукачі давні друзі й помічники людини. Вони виконують сторожеву службу, пасуть худобу, допомагають прикордонникам охороняти кордони нашої батьківщини. Але собаки успішно опановують і нові професії. Скажімо, працюють „газівниками“ – обходять лінії газопроводу; вони відчувають щонайменший витік газу і негайно дають знати про це тим, хто їх супроводжує. Використовують їх у геологічній розвідці – вони винюють корисні копалини на глибині кількох метрів. Уже на рахунки наших чотириниох друзів десятки відкритих родовищ. На собаках учені досліджують життєдіяльність організму. Собака раніше від людини побував у космосі. Собак використовують також для виявлення літаків, що зазнали аварії в безлюдних місцях, пошуку людей (зокрема дітей), які заблукали в лісі або в горах.

Тіло собак, наприклад вівчарки або лайки, стрункий і м'язистий. Кінцівки в нього містяться не з боків тіла, як у плазунів, а під тупувом. Тому тіло цієї тварини не торкається землі. Ходить собака, спираючись на пальці з міцними кігтями. Гнучка шия дає змогу повертати головою в різні боки. Рот тварини покритий рухомими губами – верхньою і нижньою. Над ним містяться ніс із парою зовнішніх носових отворів – ніздрів. Очі мають добре розвинені повіки. З усіх тварин лиш у ссавців є зовнішнє вухо – вушна раковина. У собаки воно велике й рухоме.

Чи здорова ваша собака? Здорова собака активна, рухлива, швидко реагує на кличку. Хвора – в'яла, більше лежить, апетит її знижений або зовсім відсутній. Часто спостерігається спрага.

Здоровій собаці властива чистота; вона стежить за собою. У здорової собаки шерсть блискуча, шкіра пружиниста, еластична. Зібрана – швидко розправляється.

Хворі тварини втрачають рефлекс чистоти. Шерсть втрачає блискучість, стає настобурченою, брудною, розправляється дуже повільно, при поглажданні на долонях залишається значна кількість волосин.

ВЕРХОВІ ТВАРИНИ

Всі, звичайно, добре знають коня. В найрізноманітніших куточках земної кулі він вірно служить людині. На конях їздять і в степах і в горах і по лісу. На яких тільки шляхах і стежках не зустрінете ви слідів кінських копит! А проте є такі місця, де замість коня людина для їзди пристосувала інші тварини.

На далекій Півночі, в тундрі, нема зелених лук зі соковитою травою, один тільки мох прикриває землю. Важко там утримувати коня, нема для нього доброго, ситного корму, та й їздити в тих місцях на коні незручно. Кінь великий, важкий, так і провалюється у глибокому снігу. Тому люди, які живуть у тих місцях, їздять на зовсім інших тваринах – на північних оленях. Олень набагато легший від коня, а крім того у нього широкі, роздвоєні копита. Йому зручніше, ніж коню, йти по снігу. І корм йому в тундрі легко здобути. Олень дуже охоче їсть мох. Навіть узимку розгрібає копитами сніг і починає вищипувати мерзлий мох. А подивіться, яке густе і тепле хутро у північного оленя – значно тепліше, ніж шерсть у коня. Оленю не страшний лютий мороз.

Крім оленів, на крайній Півночі запрягають до саней ще собак. Їздові собаки дужі, витривалі і прогудувати в тих місцях їх неважко. Годують їх сушеною рибою, а риби на Півночі дуже багато.

Собак і оленів запрягають не так, як коней, у віз чи взимку – у великі сани. На Півночі і зимою і літом їздять на легких санках – нартах. У такі санки запрягають відразу кілька оленів або собак. Вони везуть нарти з вантажем зимою по снігу, а літом – прямо по м'якому моху. На оленях їздять ще і верхи.

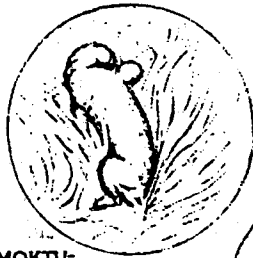

Г. Скребецький

Кенгуру і валабі

Кенгуру і валабі — травоядні тварини, які живуть в Австралії. Їх називають сумчастими тваринами тому, що у самок є особлива шкірна сумка на череві з молочними залозами для годування малят.

▷ У сумчастих народжуються дуже маленькі і зовсім безпорадні малята. Кенгуреня (голе, сліпе) знаходить у сумці сосок, до якого присмоктується на тривалий час. Підростаючи, воно може ненадовго вилазити з сумки, їсти траву, а в разі небезпеки знову ховатися в сумці.

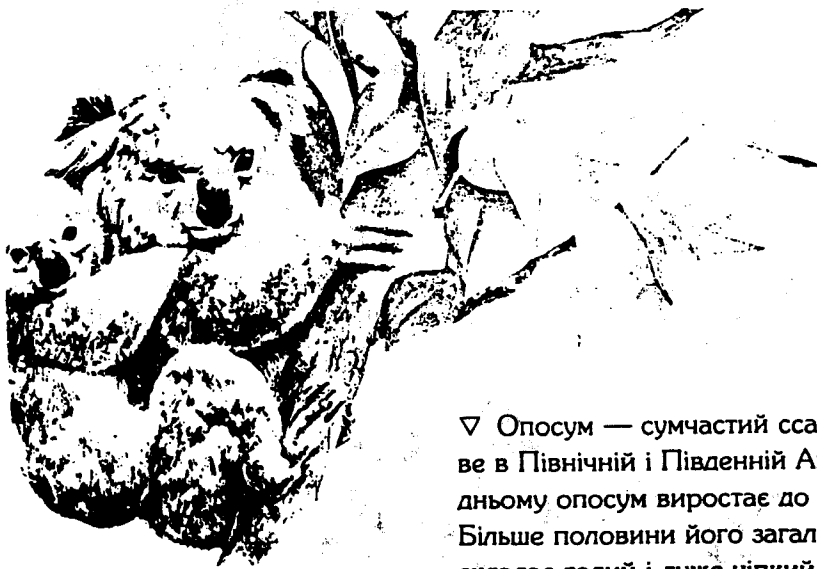
▷ Кенгуру — чудові стрибуни. Вони швидко рухаються (до 60 км/год), стрибаючи на сильних задніх ногах, а хвіст використовують для рівноваги. Кенгуру може стрибати відразу на 10 м.

△ Відомо 56 видів кенгуру і валабі (назва менших за розмірами кенгуру). Коли кенгуру відпочивають, то сидять, спираючись на задні лапи і хвіст. Деякі види живуть на деревах.

Коала, вомбат і опосум

Коали живуть у евкалиптових лісах на сході Австралії. Іноді їх ще називають ведмедями коала, тому що вони схожі на маленьких ведмежат. Але це не ведмеді, а примітивні сумчасті ссавці. Австралійський вомбат і південно-американський опосум — також сумчасті тварини.

△ Коли маля коали виростає, то залишає схованку-кишеню на животі матері і починає їздити на ній верхи. Коали проводять майже все своє життя на евкалиптових деревах, поїдаючи листя і кору. На землю вони спускаються тільки для того, щоб перейти до іншого дерева.

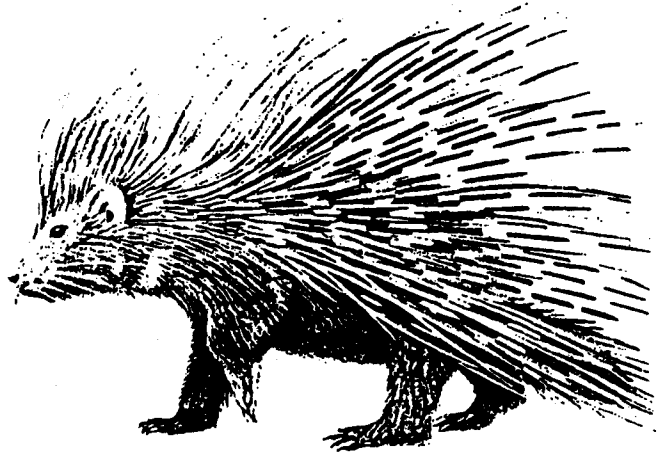
△ Вомбати дещо нагадують сумчастих ведмедів коал. Вони також живуть в Австралії, але більші за розмірами (від 70 до 120 см завдовжки), ведуть наземний спосіб життя. Вдень вони ховаються в своїх трав'яних лігвищах, які роблять у кінці довгих нір. У сутінках тварини виходять поласувати травою і коренями кушів і дерев.

▽ Опосум — сумчастий ссавець, який живе в Північній і Південній Америці. В середньому опосум виростає до 1 м завдовжки. Більше половини його загальної довжини складає голий і дуже чіпкий хвіст.

Дикобраз

У цієї цікавої тварини, яка нагадує великого їжака, спина і хвіст покриті довгими гострими голками. Але дикобрази не родичі їжаків, а гризуни. Вони живляться рослинною їжею, яку розгризають великими зубами. Живуть ці нічні тварини в норах.

Δ Коли дикобразу загрожує небезпека, він розвертається спиною з настовбурченими голками і стукає колючим хвостом, аби налякати ворога. Якщо це не зупиняє ворога, то дикобраз задкує до нападника, шпигає його голками, залишаючи їх у шкірі ворога.

Δ Молоді дикобрази народжуються з м'якенькими голочками. Дорослі дикобрази виростають до 90 см завдовжки.

▷ У північно-американського деревного дикобраза голки коротші. Він живе переважно на деревах, іноді пересувається і по відкритих місцях. Цей вид дикобразів живиться листям, плодами і корою. Дерева з обідраною дикобразами корою досить часто всихають.

ЄНОТ

Єноти — типові лісові тварини. Живуть на деревах, але в наш час вони призвичаїлися побиратися на смітниках, частенько роблять свої лігвища поблизу населених пунктів.

Δ Істівні відходи на смітниках — смачний сніданок для єнотів. Люди іноді приручають єнотів. Але незважаючи на те, що єноти можуть бути грайливими й допитливими, треба не забувати про їх норів хижих звірів.

Δ Маленьких єнотів мати перестає годувати молоком у 2 місяці, але ще майже до року вона піклується про них.

▷ Дикі єноти їдять ягоди, жолуді, насіння. Якщо вони поселяються біля водойм, то полюють на різних ракоподібних, земноводних, риб. Єнот-полоскун перед тим, як з'їсти здобич, прополоскує її від бруду у воді.

Скринька фактів

- Мовою індіанців слово «гасооп» означає «потираючий руки».
- Відомо 7 видів єнотів: єнот-ракоїд, єнот-полоскун, какоміцці, звичайна носуха, кінкажу, велика і мала панди.
- Дикі єноти живуть майже 5 років.

Скунс

Скунси живуть у лісах та на луках Північної і Південної Америки. У них довгі пухнасті хвости і чорно-біле хутро. Для захисту від ворогів вони випускають рідину з сильним запахом.

△ Скунси майже такі самі за розмірами як свійські коти, важать до 3 кг. Вдень вони відпочивають у норах, а вночі виходять на пошуки рослинної їжі, пташиних яєць, комах і дрібних ссавців.

△ Навесні самка скунса народжує троє сліпих безпомічних малят, які протягом 6 тижнів не виходять з нори. Коли вони підростуть, то покидають рідну нору і знаходять собі окрему.

Скринька фактів

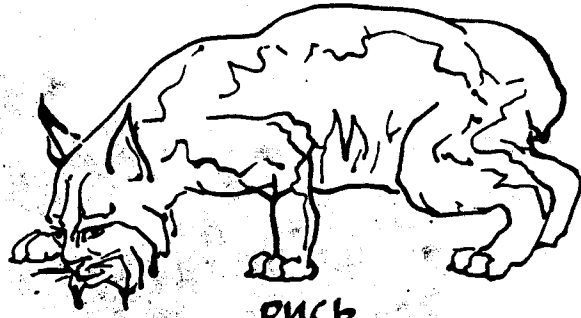
- У Північній Америці розповсюджений смугастий скунс.
- У Америці зустрічаються також свинорілля і плямистий скунс.
- Скунс оббризкує нападника рідиною на відстань до 4 м. Смород тримається кілька днів.

▷ Запах цієї рідини настільки неприємний, що більшість нападників більше вже ніколи не надокучають скунсу.

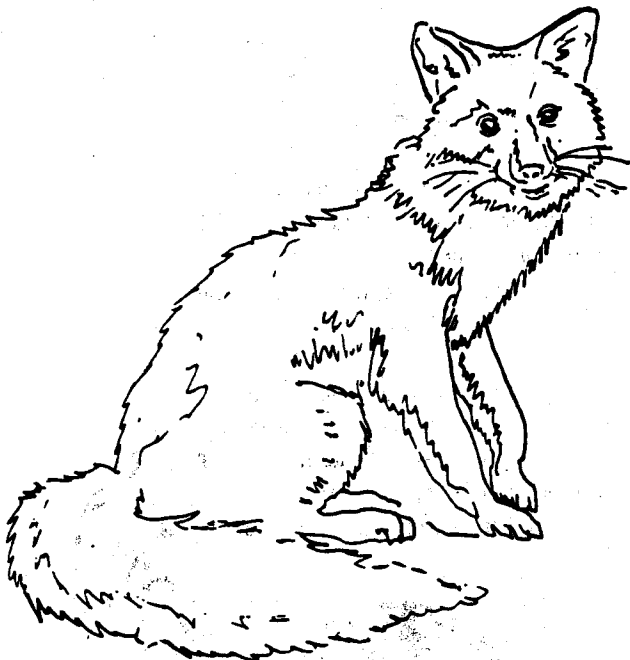
▽ Скунс своєю поведінкою попереджає хижаків: піднімає хвіст, тупцює, піднімається на передні лапи. Якщо нападник не реагує на попередження, то скунс оббризкує його виділеннями залоз біля хвоста.

(„Все про тварин“)

ПИСЬ

ЛИС

БУРУНДУК

БОБР

ВОВК

ДИВОСВІТ

Арктика.....	136
Білий ведмідь.....	137
Песець.....	137
Морські звірі.....	138
Савана.....	139
Жирафа.....	140
Зебра.....	142
Слон.....	142
Бегемот.....	143
Заєць-піщаник.....	143
Пустеля.....	144
Верблюд.....	145
Родина котячі.....	147
Копитні ссавці.....	148
Ссавці, що гризуть.....	150
Білка.....	150
Бобер річковий.....	151
Тушканчик.....	151
Полівка звичайна сіра.....	152
Зайцеподібні.....	153
Торозавр.....	154
Тиранозавр.....	154
Дейдонік.....	155
Спінозавр.....	155
Еластозавр.....	156
Стегозавр.....	156
Диплодок.....	157
Птеранодон.....	157

АРКТИКА

Далека Північ - це АРКТИКА. Арктику називають країною дзвінких льодів і пухнастих снігів. Декілька місяців на рік (майже пів року) там тягнеться полярна ніч, коли сонце зовсім не показується. А потім декілька місяців триває полярний день.

Найбільший із арктичних звірів – білий ведмідь. Білі ведмеді живуть на острівцях і кригах, вода для них – рідна стихія. У водах Льодовитого океану чудово почувають себе тюлені, морські зайці, моржі, нерпи.

МОРСЬКІ ЗВІРІ

Морськими звірами називають представників двох видів – ластоногих і китоподібних. Предки морських звірів були наземними тваринами, близькими до давніх хижих. Водний спосіб життя наклав глибокий відбиток на будову морських звірів. Їхні кінцівки перетворилися на органи руху у воді – ласті. Форма тіла морських звірів риноподібна, обтічна. Волосяний покрив у воді не захищає від охолодження, тому в морських звірів під шкірою розвинувся товстий шар жиру, завдяки якому зберігається стала температура тіла.

Ластоногі – це великі звірі; мають веретеноподібну форму тіла, коротку шию і перетворені на ласті кінцівки. Більшу частину свого часу вони переводять у воді. На крижину чи на берег виходять лише для розмноження або для нетривалого відпочинку.

Тюлень - ластонога тварина, у якої нема вушних раковин, задні лапи короткі, витягнуті назад і для пересування по суші не служать. Тюлені, повзучи по твердому, користуються лише передніми лапами. У дорослих тюленів шерсть негуста, без підшерстя. У молодих, які ще не вмють плавати, хутро густе, звичайно біле.

Тюлені живуть в арктичних морях. Більшу частину року вони проводять у відкритому морі, живлячись рибою, молюсками і рачками. Узимку тюлені підходять до берегів і вибираються на великі рівні крижані поля. Тут самка народжує одне велике зряче маля. Тепла біла шерсть захищає тюленя від морозу й робить непомітним серед снігів. Коли починається весна, стадо відкочує на північ.

Морський котик має вушні раковини і задні ласті, за допомогою яких пересувається. Задні ласті на суші підгинаються під тіло, потім випростовуються – і котик стрибає.

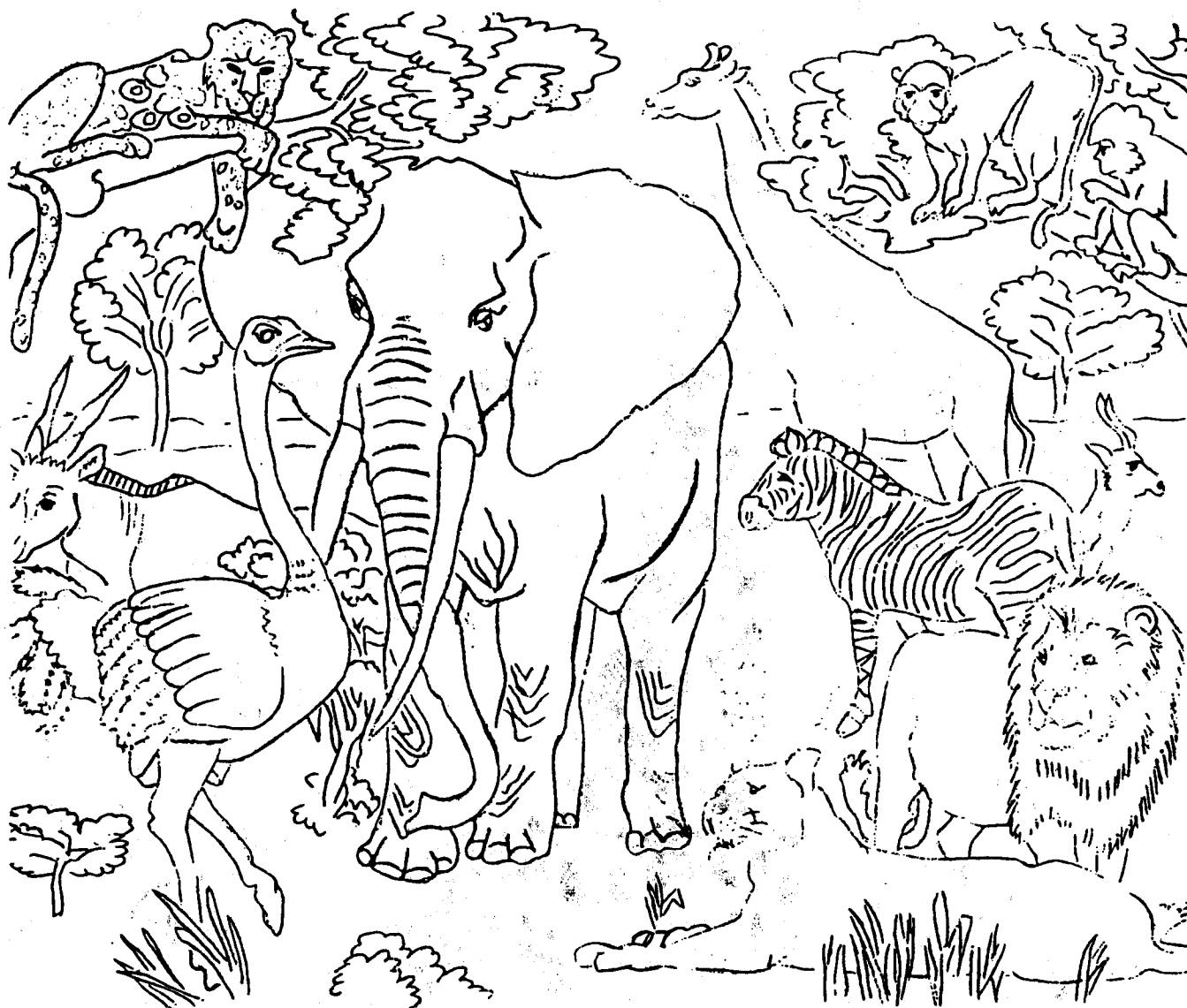
Морські котики живуть у далекосхідних морях. Їхнє тіло вкрите густою шерстю зі щільним водонепроникливим підшерстям. На початку літа котики великими стадами виходять на береги островів для розмноження. Самка народжує одне маля, вкрите чорною шерстю. Восени, коли малята підростуть і навчаться плавати, котики покидають острови до наступної весни.

Морж – найбільший з усіх ластоногих звірів, завдовжки до 4 м і масою до 2000 кг. У моржа шкіра гола, шерсті немає. Для нього характерні величезні ікла завдовжки 40-70 см, які стирчать із верхньої щелепи прямовисно вниз. Ними моржі риються на дні, шукаючи різних великих безхребетних – молюсків, раків, червів. Наївшись, моржі люблять поспати на березі, збившись у тісну купу. Рухаючися по суші, вони задні ноги підгортають під себе, але через велику масу далеко від води не відповзають. Живуть у північних морях.

САВАНА

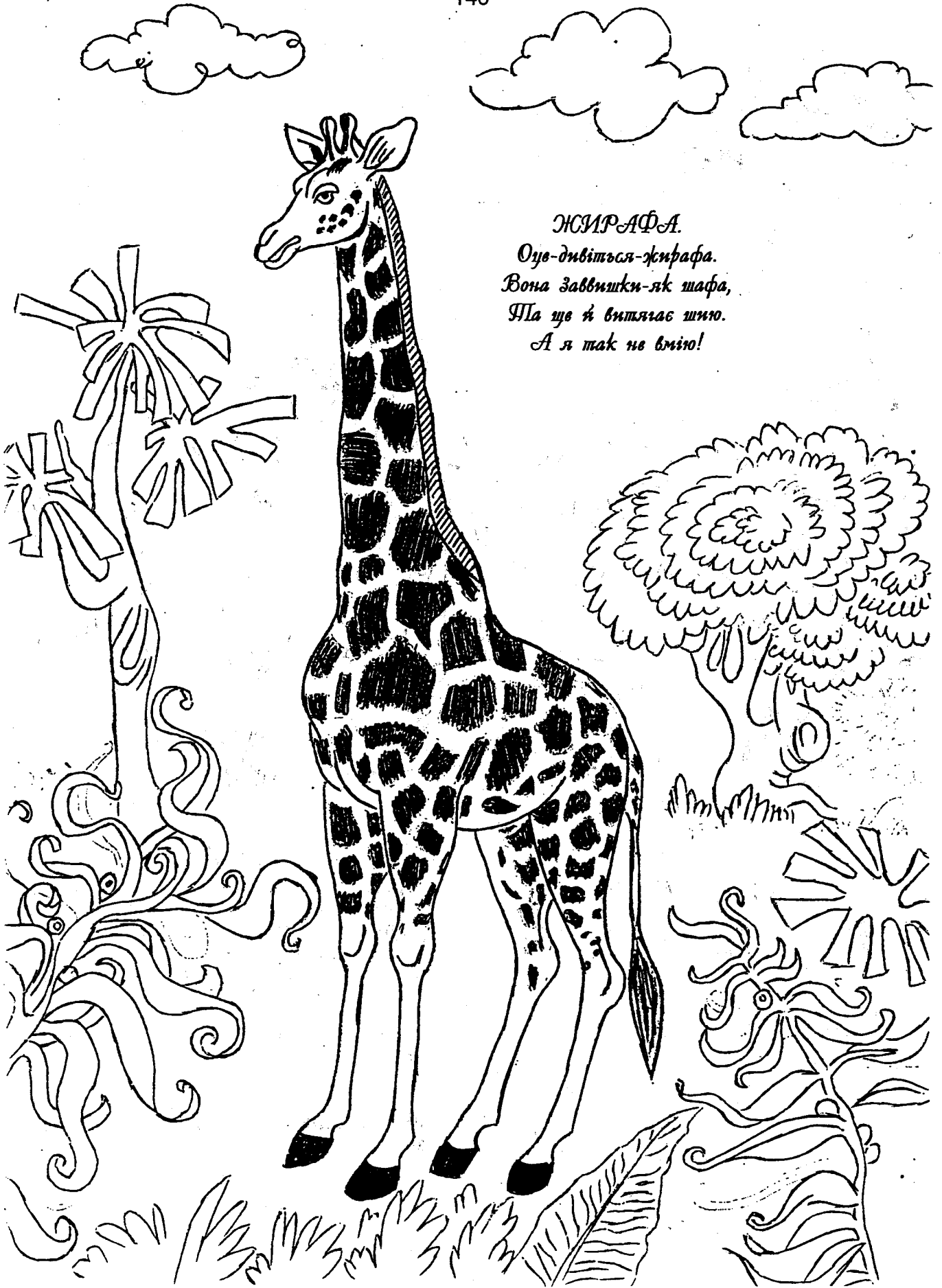
139

Жирафа, зебра, слон, лев, тигр — ці тварини мешкають у далекій Африці, а місце, де саме вони живуть, називається САВАНА. Савана дещо нагадує степ. На трав'янистій рівнині подекуди видніються шапки шовкового дереңу, де-не-де ростуть колючі чагарники, рідкі, невеличкі гаї чи саїтньо височіють величезні дерева — баобабів.

Назви тварини і розмалюй їх. Як називаються діти слона, лева, зебри, тигра?

ЖИРАФА.

Оце-дивиться-жирафа.
Вона заввишки-як шафа,
Ща ще й витягає шню.
А я так не вмію!

ЖИРАФА

Жирафа – найвища тварина на землі. А сама сумна, зажурена. Ні у кого немає таких великих і печальних очей із вигнутими віями.

Не любить жирафа голову опускати. Навіть коли спить - шия стирчить, як вартовий на стійці!

Пасеться жирафа не в траві, а... в коронах дерев! Ноги три метри, шия три метри, та ще і язик висуне – ось тобі і вершина. Зривай листя на вибір. Щоб напиться, доводиться жирафі широко розставляти ноги-ходулі, звисувати шию і з великими труднощами ссати воду.

Жирафи – мирні тварини. Хижаки на них нападають рідко, боячися потрапити під смертельний удар задніх ніг. Дорослі самці б'ються між собою, наносячи удари важкою головою на довгій шиї, яка є могутньою зброєю.

Жирафа навіть на слона зверху вниз дивиться. Лева може копитами відігнати. А суперника б'є шиєю. Та так, що деколи і з ніг збиває. Зіб'є і дивиться зверху. Сумно, сумно...

Життя в савані не таке вже й просте, як здається: ходи та їж траву. Травоїдних тварин у савані багато, а в посушливу пору року трава вигорає, корму стає мало. Та в савані росте не лише трава. Від степу савана тим і відрізняється, що тут є й дерева: поодинокі дерева, маленькі дібровки, на деревах – листя. Ось вона, їжа! Проте дістати її не так-то легко: гілки високо над землею.

У предка жирафи, що опинився в савані, були короткі ноги і шия. Як дістати листя, гілки? Тварина „тяглася”: ставала навшипінки, витягала шию... Рік у рік робила ці вправи і шия розвивалася, витягалася. Розвивалися й ноги, надто передні.

Все живе змінюється... Минали роки, сотні й тисячі років. Одні покоління жираф поступалися місцем іншим і все довшими ставали їхні шиї і ноги. І от жирафа стала такою, якою ми бачимо її тепер.

Довгі ноги, довга шия, п'ять-шість метрів заввишки – усе це пристосування до життя в савані, до того, щоб годуватися листям деревних корон. Жирафа пасеться не на траві; її пасовисько – корони невисоких дерев савани.

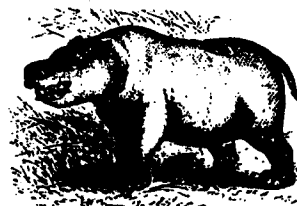
Лісовий родич залишився жити в лісі. Йому тягтися не доводилося і він майже не змінився. Окапі – коротуха в порівнянні з жирафою.

Микола Плавильщиков
(переклад із російської Ірини Каденської)

БЕГЕМОТ (ТІЛОЛОМА)

Велетнем роду парнокопитних серед нежуйних є бегемоти з тропічної Африки. Ці тварини мають довжину тіла 4 – 4,2 м, висоту у плечах – 1,65 м, важать 3 – 3,2 тонни.

Бегемоту у воді легко; не треба тримати таку масу тіла на коротеньких ногах. У воді бегемот є, як у невагомості. Дуже любить бегемот воду.

З під води одну голову і видно. А на ній очі, вуха і ніздрі. Все бегемот із води бачить, все чує. А його нікому не видно! Пащека у нього, як зубатий ківш екскаватора! І кожний зуб вагою в три кілограми. Занадто бегемот товстошкірий..

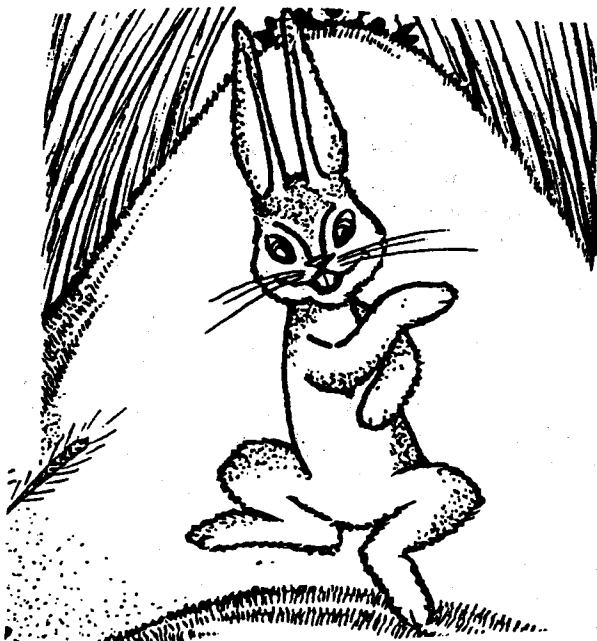
Так і сидить у воді зранку до вечора. Ввечері вилазить пастися. Все підряд їсть: очерет і осоку, водорослі, траву і кущі. Всю ніч їсть: тому і товстий такий. А ранком знов у воду. І знову стирчать із води тільки вуха, очі та ніс.

Також існує карликовий бегемот, який має ріст до 60 см, довжину тіла близько 1,5 м і важить усього 200 – 250 кг. Цей рідкісний звір занесений у Червону книгу.-

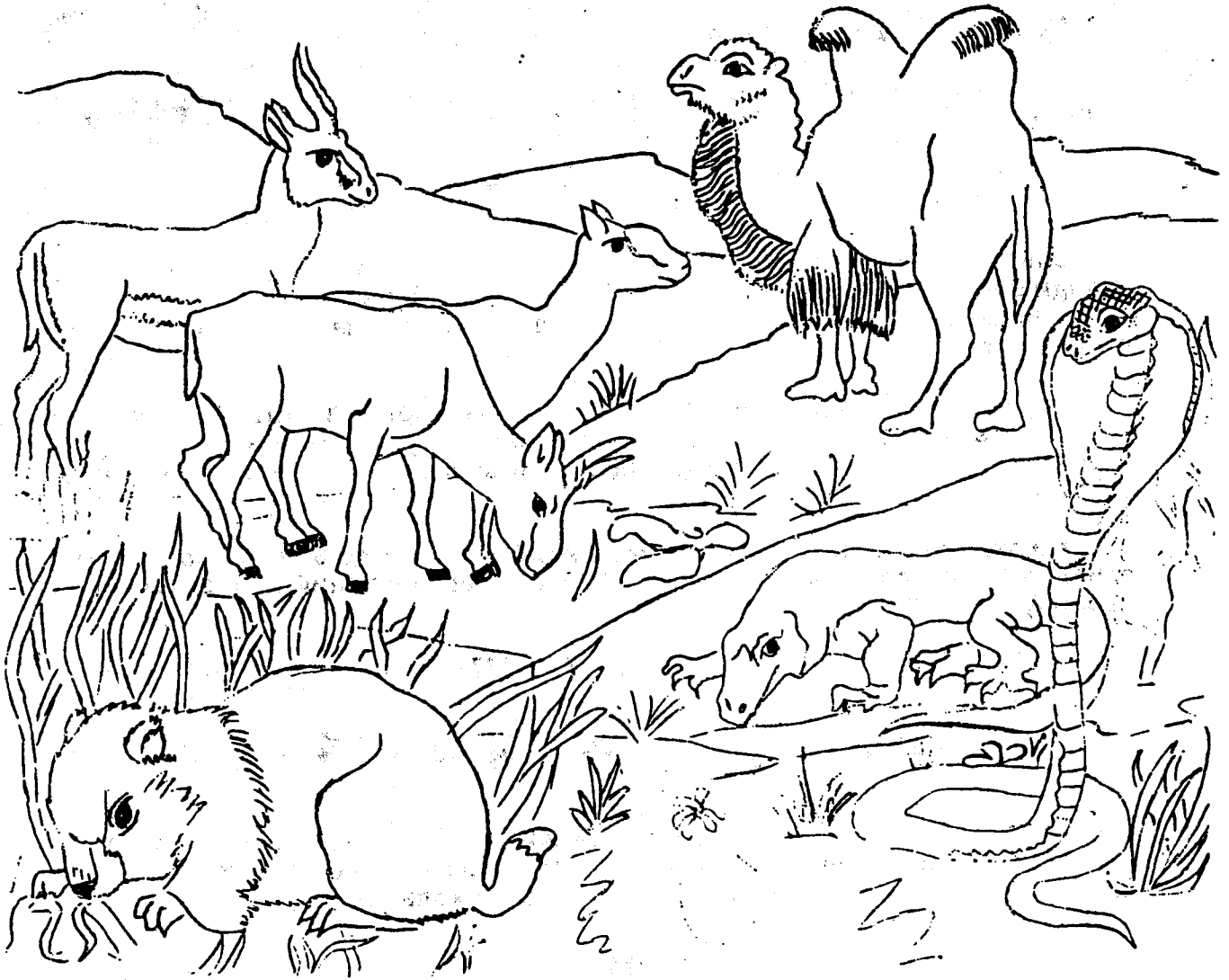
////////////////////////////////////

ЗАЄЦЬ - ПІЩАНИК

Лісний заєць - біляк у пустелі не живе. Степовий заєць - також. У піщаній пустелі живе заєць-піщаник. В інших місцях його толаєм звать. Зайчик-толайчик! У пісках живе, сам піскового кольору – тому і піщаник.-

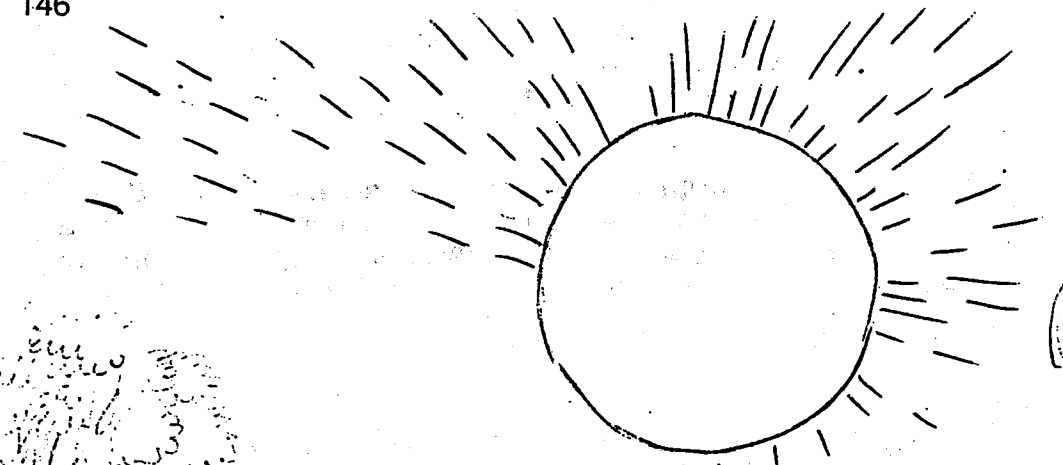
Пустеля

На цій сторінці намальовані тварини, які мешкають у ПУСТЕЛІ. Вони пристосувалися до життя на сипучих пісках, під пекучими променями сонця, від якого не сховасься; можуть довго обходитися без води. В низовині, між дюнами, розмістилося підземне містечко миш – великих піщанок. Тут можна зустріти крупного варана – саму велику ящірку пустині. (Назви намальовані тут тварини і розмалюй їх).

В засушливих районах Сагари живуть тварини, які не потребують великої кількості води, або здатні переборювати великі простори в пошуках води і їжі, наприклад різні антилопи. Водиться також північноафриканський олень; з хижаків характерні: полосата гієна, шакали, пустельна лисиця, дикі коти. Зі саван у пустелі заходять леви. Тут також водиться багато гризунів: зайців, тушканчиків, один вид дикобраза; зустрічаються дикі крілики.

ВЕРБЛЮД.

Верблюд тягє два горби,
Як найкоштовнїші скарби.
І тїльки губ не надмає,
Що третього горба не має!

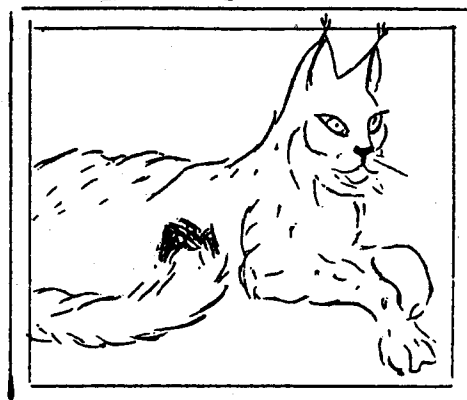
Р О Д И Н А К О Т Я Ч І

У котячих дуже загнуті кігті. Під час ходіння вони втягуються в особливі торбинки, тому й завжди гострі. Здобич котячі схоплюють спочатку кігтями, а потім уже – зубами. Нюх у багатьох із них слабкий або майже відсутній, зате слух дуже тонкий. Тому жертву вони підстерігають у засідці або тихенько підкрадаються, а тоді стрибають на неї. Відомо 36 видів котячих: тигр, леопард, рись, лев, сніговий барс, дикий лісовий кіт та інші.

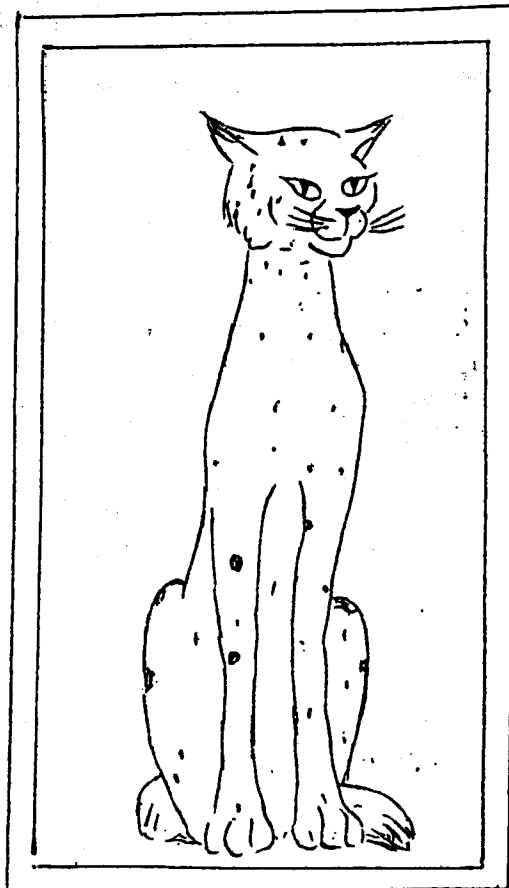
Тигр живе в Південній Азії, на Далекому Сході. Великий хижак, масою до 300 кг. Живиться дикими свиньми та оленями, може нападати й на свійські тварини. Учаси у вихованні тигренят самець не бере.

Рись живе у тайзі. Це досить великий звір, масою близько 15 кг. Рись добре пристосована до життя в лісах із глибоким снігом: ноги в неї довгі, а подушки лап широкі. Її основна їжа: зайці та тетереви; нападає вона також на козуль і молодих оленів.

Дикий кіт. Розмірами, зовнішнім виглядом і забарвленню кіт дикий настільки схожий на свійського, що, зустрівши його в лісі, можна подумати, що це свійський. В Україні колись їх було досить багато. У наші часи кіт дикий зберігся лише в окремих лісових масивах Карпат і в плавнях Дністра, де тримається густих заростей верболозу й очерету. Як нічна тварина, кіт дикий удень відпочиває в затишному місці і лиш у вечірні години виходить на полювання. Живиться він переважно дрібними гризунами – полівками, мишами, не пропустить і птаха, що гніздиться на землі. Іноді цей невеликий хижак наважується нападати на зайців і навіть на молодих козуль.

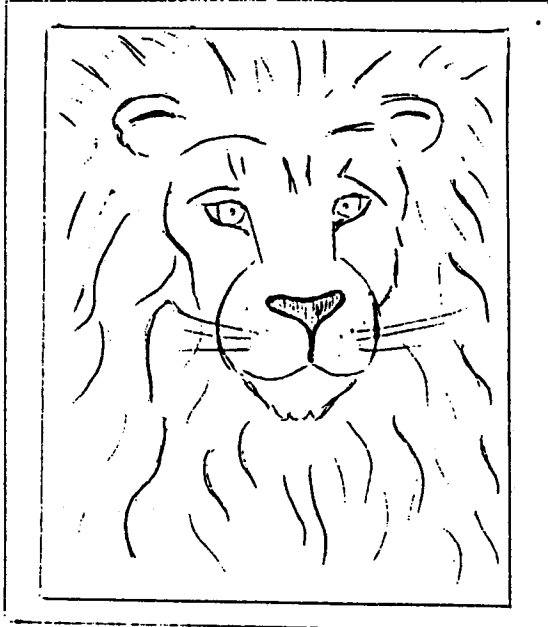
Раз на рік, у квітні або в травні, самка народжує 4-6 сліпих кошенят, які у 9 – 12-денному віці прозрівають і починають ставати на ноги. Кошенята швидко ростуть і через місяць самостійно виходять із лігва, а через деякий час ходять із дорослими на полювання.

Леви. Вдень леви лежать під деревом, під кущами. Дрімають. Хто на правому боці, хто на лівому, на животі чи на спині, лапами догори. Очі примружені, як у котів. Паща привідкрита. Жарко. Вухом здригають: зганяють мух.

Зебри пасуться неподалік. Повз проскакують жирафи. Пробіжать бородаті гну. Леви на них – ніякої уваги. Вухом не поведуть, очей не відкривають! Сплять цілий жаркий день у всіх на очах. А вночі їх не побачиш. Чути тільки рев. Так ревуть, що все живе завмирає від страху.

Лев – один із наймогутніших представників родини котячих. Від інших кішок лев відрізняється міцною, кремезною будовою тіла, широкою мордою, могутньою гривною, що вкриває голову і передню частину тіла самця, та густою китицею на кінці його довгого хвоста. Гладенький, короткий волосняний покрив левів має одноманітний рудувато-жовтий колір, лише грива у них забарвлена темніше: від каштанового до майже чорного кольору. Леви ведуть нічний спосіб життя, відпочивають удень десь у затишному місці і лише зі заходом сонця відправляються на полювання. Живляться переважно антилопами. Поряд із цим іноді добувають зебр, буйволів і навіть жираф. Старі звірі їдять навіть мишоподібних гризунів, комах і плоди рослин.

Живуть леви поодинокі або парами, рідше сім'ями. Розмножуються леви щороку навесні. Самка народжує двоє або троє добре розвинених, зрячих левенят, які деякий час мають плямисте забарвлення.

КОПИТНІ ССАВЦІ

Копитні – велика група ссавців, у яких замість кігтів на кінцях пальців ростуть рогові копита. Більшість копитних – рослиноїдні тварини. Від хижаків вони рятуються втечею. Малята копитних ссавців народжуються зрячими, з волосняним покривом і вже через кілька годин можуть іти з матір'ю.

Парнокопитні ссавці. У парнокопитних на ногах париста кількість пальців (два або чотири). Кожний палець, ніби в черевик, одягнений у товсте, рогове копито. До них належать свині, бегемоти, зубри, олені, варблюді, жирафи, а також антилопи, кози, вівці й бики. Парнокопитні, які пересуваються по м'якому ґрунту, наприклад північний олень або лось, мають широкі плоскі копита – це збільшує площу опори. Навпаки, сарни, кози, що живуть у горах, мають вузькі, з твердим краєм копита – ними тварини спираються на найменші виступи скель, легко скачуть по кам'янистих розсипах.

У багатьох парнокопитних на голові є роги. Наприклад, у самців оленів і лосів роги гіллясті, вони щороку відпадають і на їхньому місці навесні виростають нові. У більшості сільськогосподарських копитних – корів, овець, кіз – роги ростуть усе життя й не змінюються.

Лось - найбільший вид із родини оленів. У нього масивна голова з м'ясистою верхньою губою. Самці мають граблеподібні або лапаті роги; на їхньому горлі волом звисає вкритий волоссям шкірний виріст. Лосі взимку бурого кольору, а влітку темніють, ноги в них білі. Довжина тіла може досягати 3 м, а висота – до 2,3 м, маса – до 570 кг. Довгі ноги пристосовані до ходіння по глибокому снігу і заболоченій місцевості. Лось майстерно плаває, легко переходить болото.

Лосі влітку живляться травою, узимку – пагонами та корою верб, осики, горобини, сосни, берези. Вони тримаються поодинокі або групами по 5-8. Живуть лосі в лісовій зоні Євразії та в Північній Америці.

Дають потомство лосі раз на рік. Весною самка народжує 1-2 малят, які через 10-25 хвилин після народження стають на ноги, а через кілька годин уже здатні йти слідом за матір'ю. У двомісячному віці лосенята починають їсти траву, листя, молоді пагони. Тривалість життя лося – 20 років.

Лосі здавна привертали увагу людини своєю могутньою силою. Були неодноразові спроби одомашнити їх і використовувати для перевезення вантажу. Молоді лосі досить швидко звикають до людей, стають ручними, але в неволі не розмножуються.

ПОЛІВКА ЗВИЧАЙНА СІРА

Звичайні полівки – найбільше поширені на території України гризуні, що добре пристосувалися до життя на оброблених землях. Населяють найрізноманітніші місцевості й уникають лише сучільних лісових масивів та сухих степів. Оселяються на посівах злаків, на цілинних ділянках, перелогах, на узліссях, у долинах річок і в садах.

Нори цих полівок являють собою складну систему ходів із численними вхідними отворами. Сполучені між собою нори утворюють цілі колонії, що займають іноді великі площі. Своє кувало полівки звичайно роблять під землею, здебільшого під самою поверхнею, іноді на глибині 30-50 см. Кувало завжди добре вистелене м'якими розгризеними стеблами соломи і сухої трави. Взимку, коли ґрунт промерзає, вони будують на поверхні землі надземні кувала з ходом із підземної нори. Живляться різноманітним рослинним кормом: зерном, зеленню озимини і ярини, корінцями, бұльвами картоплі, жолудями тощо.

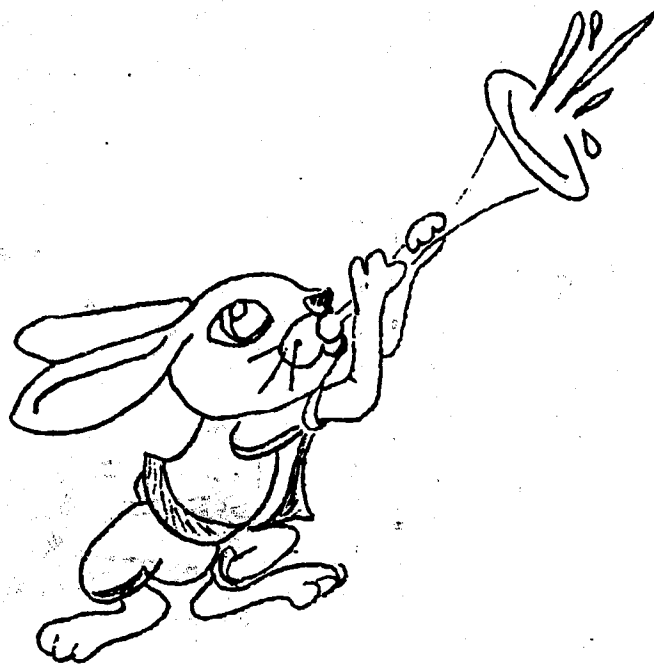
Дуже плодючі гризуні. Розмножуються протягом усієї теплої пори року, а в скиртах і взимку. Після 19 – 23-денної вагітності народжують по 4-8, а то й 13 малят. Статевозрілими стають уже на 16 – 22-ий день після народження.

Полівки звичайні – найголовніші шкідники сільського господарства. Взимку вони дуже шкодять плодовим садам і розсадникам.

Зайцеподібні – це ссавці-гризуни. На їх верхній щелепі є дві пари різців. Передні різці в них більші. Відомо близько 65 видів. Сюди належать зайці, кролі...

Зайці. Найвідоміші: заєць білий і заєць сірий. Заєць білий живе у північних лісах і в тундрі. Він добре пристосувався до тривалої зими. На снігу зайця білого добре маскує пухнаста біла шерсть, яка виростає замість бурої, літньої. Його широкі лапи вкриті щільним волоссям. Заєць швидко пересувається, не провалюючися навіть у пухкому снігу. Двічі-тричі на рік у теплу пору самка зайця білого народжує від 1 до 6 зайченят, укритих шерстю, зрячих і здатних пересуватися. Відразу після народження вони, нассавшись густого й жирного молока, розбігаються й причаюються в затишних місцях. Самка знаходить їх через 2-3 доби й знову годує. Рідко навідуючися до зайченят, самка менше привертає до них увагу хижаків і тим зберігає потомство. Молоді зайці ростуть дуже швидко: через 5-10 днів вони починають самотійне життя, а наприкінці першого року вже можуть розмножуватися.

Кролі. В Україні дикі кролі живуть на півдні країни, заселяючи горбисту місцевість та балки. Тут вони риють багато нір, у яких ховаються від найменшої небезпеки. Живляться вони вночі недалеко від нір. У норі самка вистеляє тепле гніздо. Звичайно 3-4 рази на рік вона народжує по 4-12 малят. На відміну від зайченят, кроленята народжуються сліпі, голі й безпомічні. Людина приручила дикого кроля й вивела багато порід свійських кролів, які дають смачне м'ясо, хутро, шерсть (кролячий пух).

ТОРОЗАВР

Торозавр важив 8-9 тон. Його довжина сягала 7,5 метрів. У торозавра була найбільша голова поміж усіх тварин, що будь-коли мешкали на Землі. Вона була 2,6 метрів завдовжки. Попри його страшний вигляд, він не був хижаком. Його їжа - рослини.

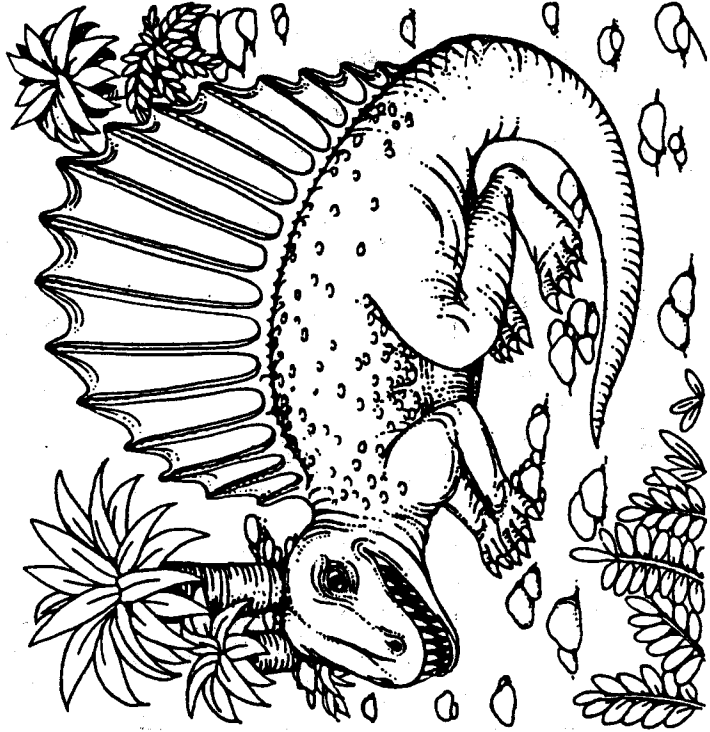
ТИРАНОЗАВР

Це найстрашніший динозавр. Його довжина - 14 метрів. Пересувався він на задніх лапах. Один крок царя ящерів становив 4 метри, а зуб був завбільшки 30 сантиметрів. Навіть найбільші ящери ховались від нього у воду.

СПІНОЗАВР

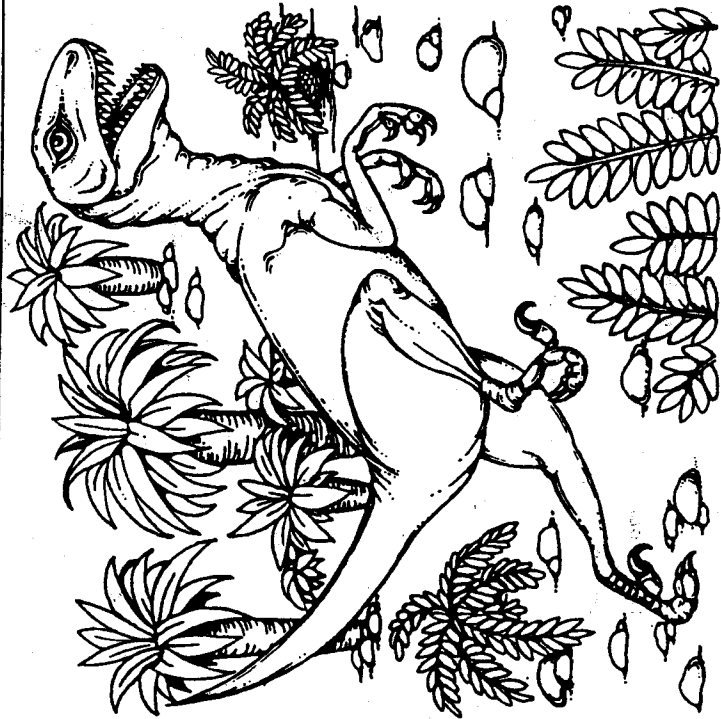
Спінозаври ходили по нашій планеті приблизно 80 мільйонів років тому. Це були великі тварини (розміром до 12 метрів). На спині в них стрімів високий костяний гребінь, що допомагав їм зігрітися в променях ранішнього сонця після холодної ночі.

ДЕЙДОНІК

Це невеликий динозавр. Але величезні гострі кігті на лапах роблять його дуже небезпечним. Вони полюють зграями. Зберігають рівновагу при швидкому русі їм допомагає довгий прямиий хвіст.

Дейнонік - найстрашніший хижак свого часу.

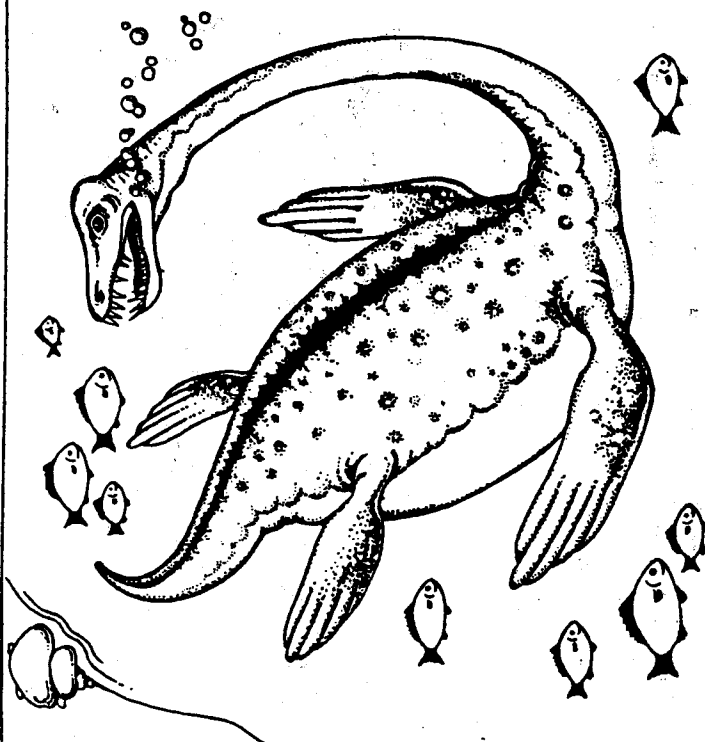
СТЕГОЗАВР

Цей травоядний динозавр жив у болотах та на берегах озер. Довжина його тіла - 9 метрів, задніх ніг - 3,4, а передніх - лише 1,2 метри. Його мозок був не більше за волосський горіх. На спині та хвості стегозавра знаходились безліч рогових пластин, що захищали його.

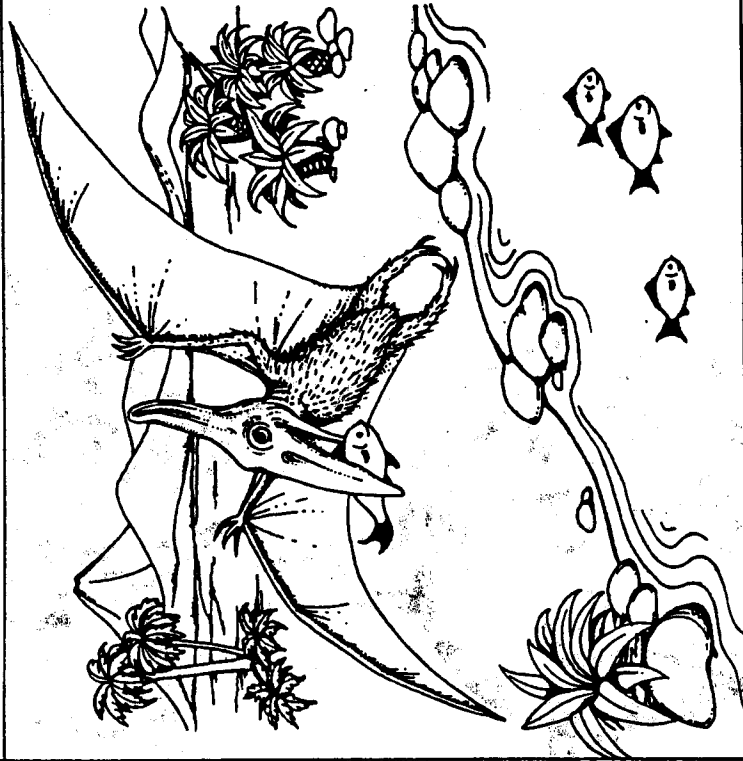
ЕЛАСТОЗАВР

Еластозаври досягали 12 метрів в довжину. Половина її припадала на дожелезну шню з головою. Тіло еластозаврів було добре пристосовано для життя у воді. Маленька голіака еластозавра мала зубасту пащу. Ці ящери добре ловили рибу.

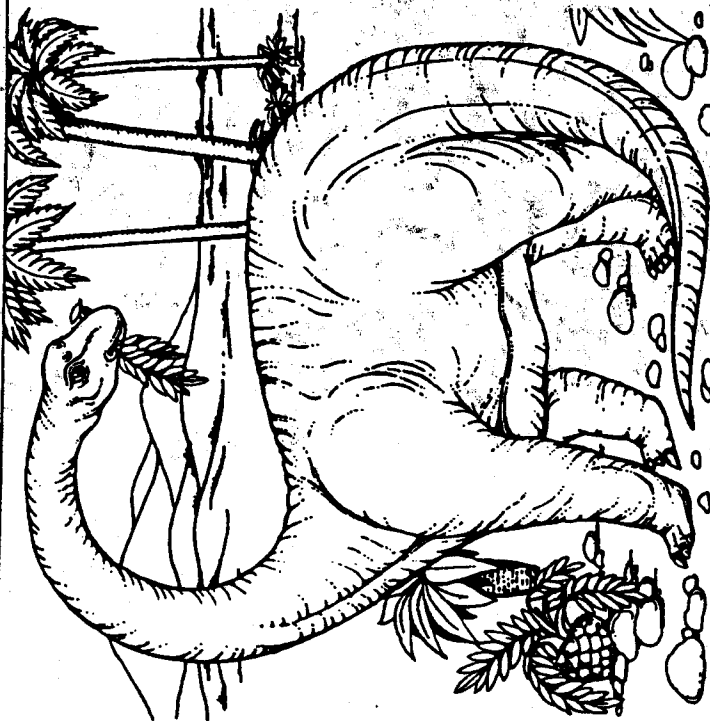
ПТЕРАНОДОН

Кожне з розгорнутих крил птеранодона досягало 4-х метрів, але їх тіло було невеличке - розміром з гусака. Птеранодони мешкали величезними зграями вздовж морського узбережжя. Вони вправно ловили рибу своїми довгими беззубими дзьобами?

ДИПЛОДОК

Поблизу боліт бродили найбільші сухопутні тварини всіх часів - диплодоки. Їх довжина від голови до хвоста сягала 27 метрів, а вага - 10 тон. Спосіб життя диплодока, як і багатьох інших динозаврів, залишається загадкою.

Іграшки з жолудів.....	160
Іграшки з шишок.....	160
Іграшки з кукурудзяних качанів.....	161
Іграшки з реп'яхів.....	161
Іграшки з каштанів	162
Іграшки зі соняшника, соснових голок..	162
Песик з паперу.....	163
Котик з паперу.....	164
Веселі маски.....	165
Змайструймо мишку.....	166
Тваринки з огородини.....	170
Іграшка-складанка: кіт.....	171

ІГРАШКИ З КАШТАНІВ

Свіжі, блискучі каштани! Мабуть рідко хто пройде повз них, щоб не нахилитися й не взяти їх у руки – хоча в просто так, подержати, помилуватися! Але вони є й чи не найкращим матеріалом для іграшок.

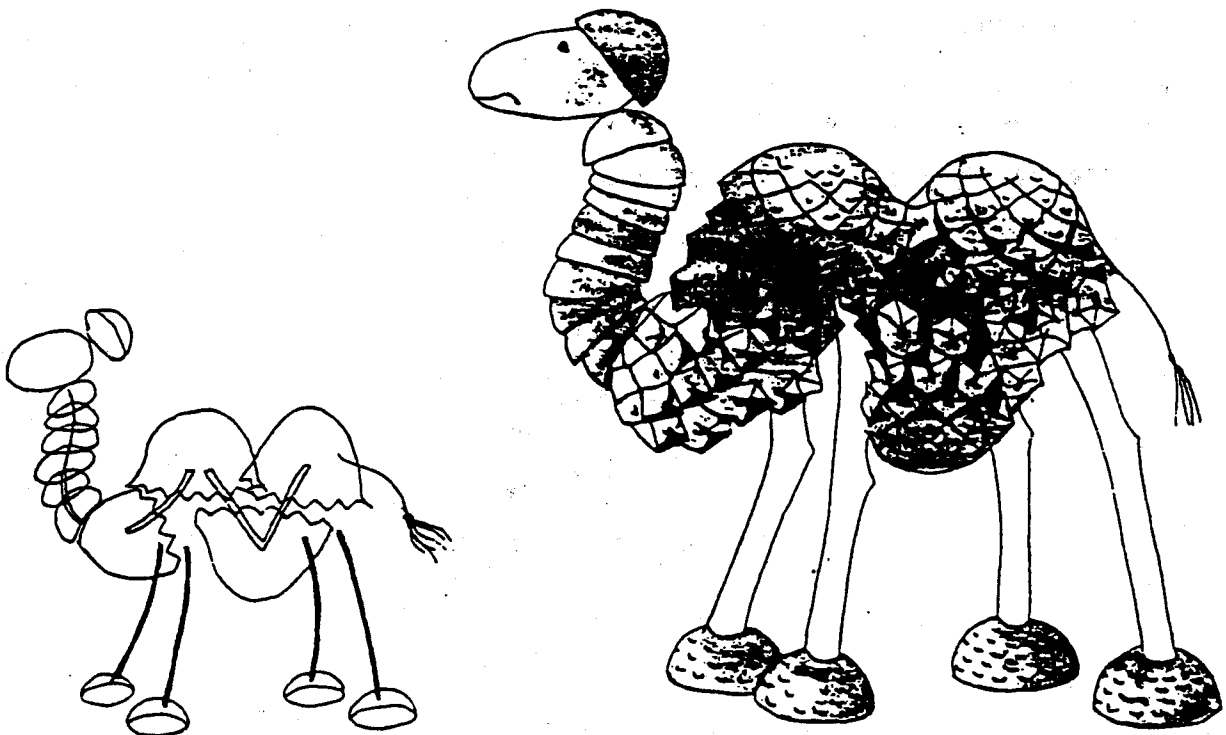
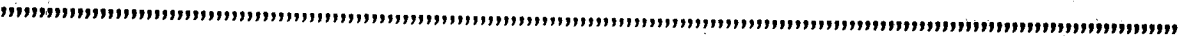
Наприклад, кумедне слоненя можна зробити з великого почищеного каштана (тулубчик), чотирьох товстеньких коротких паличок (ніжки). Головкою буде менший каштан (теж у своєму зеленому колючому одязі), вуха – половинки шкуринок із каштана, а хвост – шматочок гумової трубки, хвостик із дроту, очі – дві темні невеличкі насінинки.

ІГРАШКИ ЗІ СОНЯШНИКА, СОСНОВИХ ГОЛОК

З вилущеного соняшника найлегше зробити голову котика. Для цього візьміть невеличкий соняшник, вилущте його, зробіть очі з двох гарбузових насінин, впоперек яких приклейте по соняшниковій насінні. За носик правитиме кукурудзяне зернятко; вуса зробіть із соснових голок, а вухами будуть два однакові листочки таволжника чи вересклету.

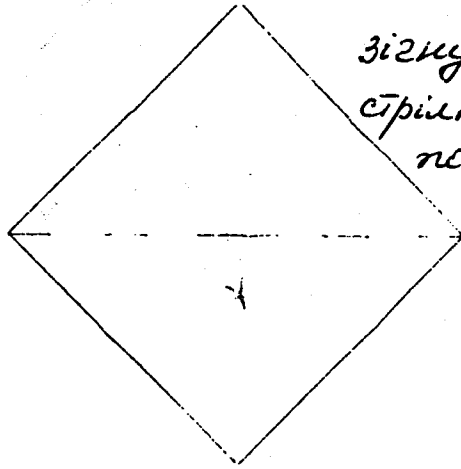
Таким самим чином можна виготовити голівку зайчика чи собачки. Не забувайте тільки, що очі у зайчати косуваті, а вуха у песика кудлаті; тому зайчику приклейте очі трохи під кутом, а вуха песику зробіть із реп'яхів.

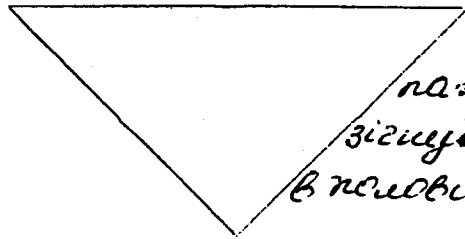
Песик

163

з паперу

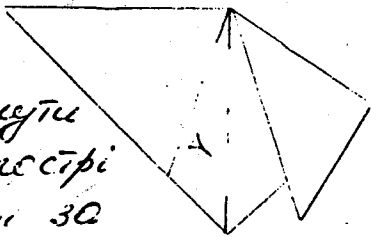

зігнути за
стрілкою в
полювину

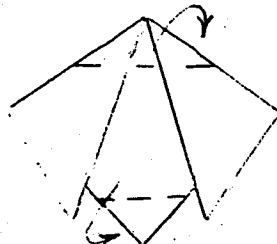

папір
зігнутий
в полювину

зазначити середину

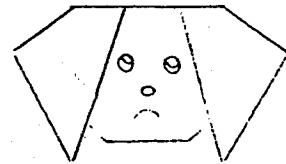

зігнути
два кути
кілець за
стрілкою

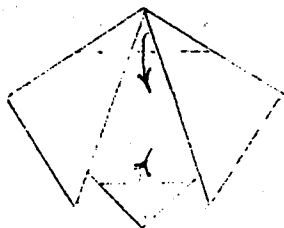

зігнути по перериваних
лініях за стрілками

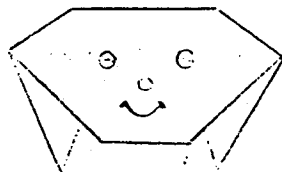
готовий песик

Відміна складати

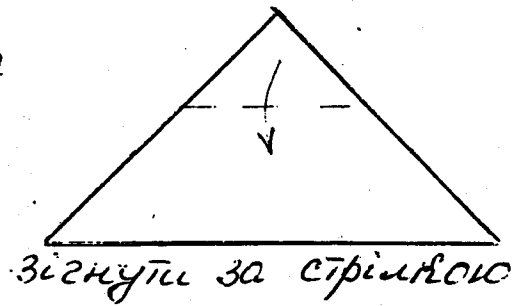
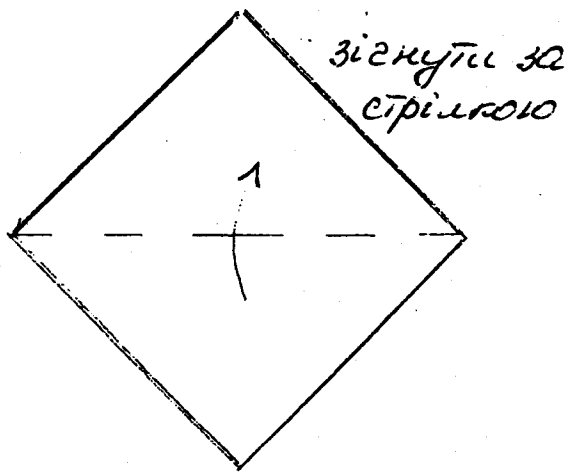
зігнути по перериваних
лініях та обернути на
протилежну сторону

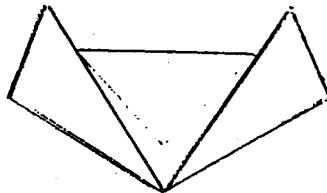
готовий песик

Котик ¹⁶⁴ з паперу

зігнути за стрілками

приклеїти пасогти на перу/вусика

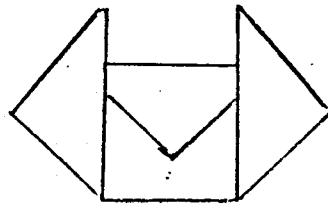
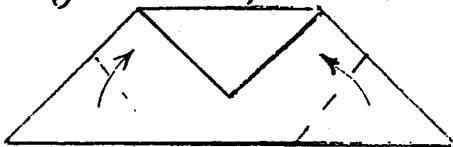
закінчений котик,

обернути на протилежну сторону

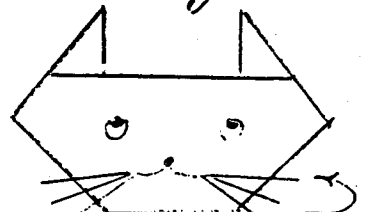
готовий котик

Відрізка складання

зігнути за стрілками

приклеїти вусика

закінчений котик,

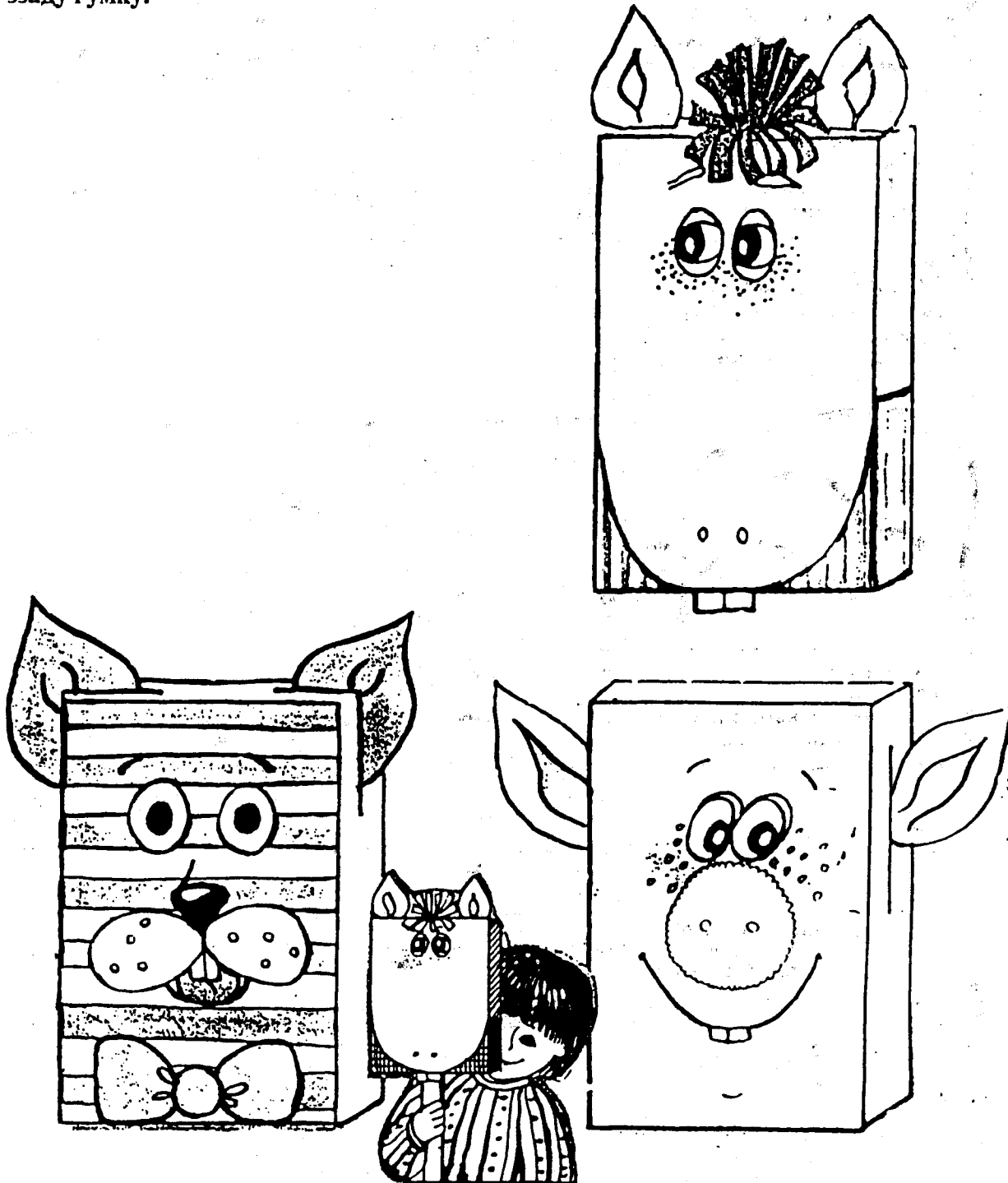
обернути на протилежну сторону

готовий котик

ВЕСЕЛІ МАСКИ

Веселі маски – розвага для новацтва. Для того, щоб зробити ці забавні маски, потрібно небагато – порожні коробки з-під взуття, ножиці, кольоровий папір, пензлик, клей, кольорові олівці або фломастери.

Новацтво може виготовити маски само в очікуванні свята, але ще цікавіше зробити набір масок до якої-небудь казки або жартівливої сценки разом із гостями і тут же їх використати. Не обов'язково прикріпляти маски до палочок; можна протягнути ззаду гумку.-

ЗМАЙСТРУЙМО

МИШКУ

Сестричка принесла на сходи́ни вісім платочків білого сукна, для кожної новачки один. А новачки принесли білі, чорні й червоні нитки, ножиці, голку, по два чорні дрібненькі коралики, все, як казала сестричка на попередніх сходи́нах. І ще чимало цікавості.

- А що ми будемо робити, прошу сестрички?
- Сьогодні ми вшиємо мишку.
- Мишку, прошу сестрички? Яку мишку? Як ушиємо?
- Будьте трішки терпеливі, я зараз скажу, як.

Кожна з вас витне зі свого платочка ось такі дві мишки, але витинайте з краю платочка, а не зі середини.

І сестричка показала новачкам витяту з картону форму мишки, ось таку:

За хвилину мишки були витяті.

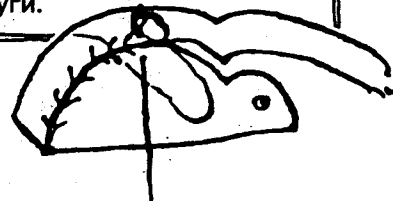
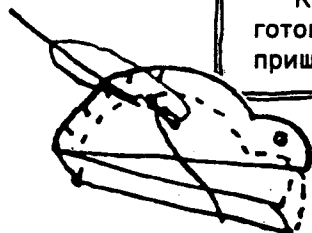
— А тепер ми пришиємо нашим мишкам очі. Візьміть коралики, які принесли і пришийте по одному на кожній частині так.

Замерехтіли голки й за хвилину мишки мали очка.

А тепер витнемо з нашого платочка довгий вузький пасочок.

Пришиємо платочок звичайно рідкою обміткою, такою, як обрублюємо платки чи хустини, до одної частини нашої мишки. Почнемо із заду. Обшиємо її довкруги.

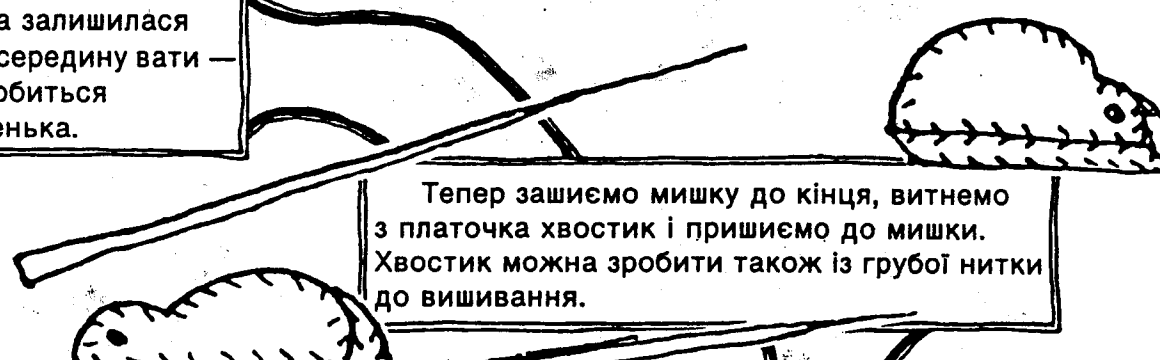
Коли перша частина була готова, новачки почали пришивати другу.

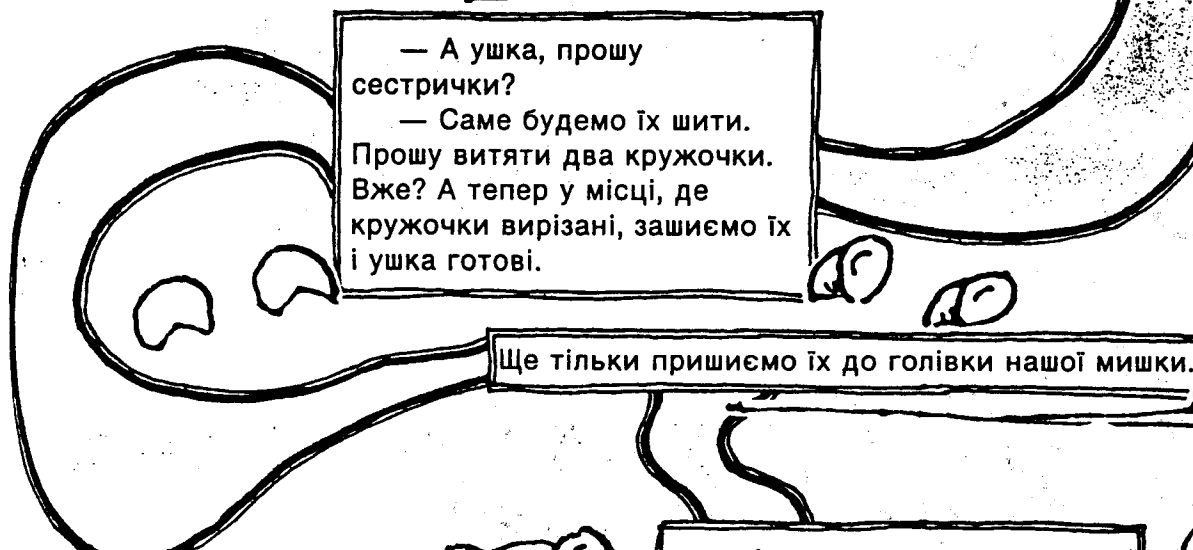

Коли ж майже кінчили пришивати другу, й залишився тільки невеличкий відступ до кінця, сестричка сказала:

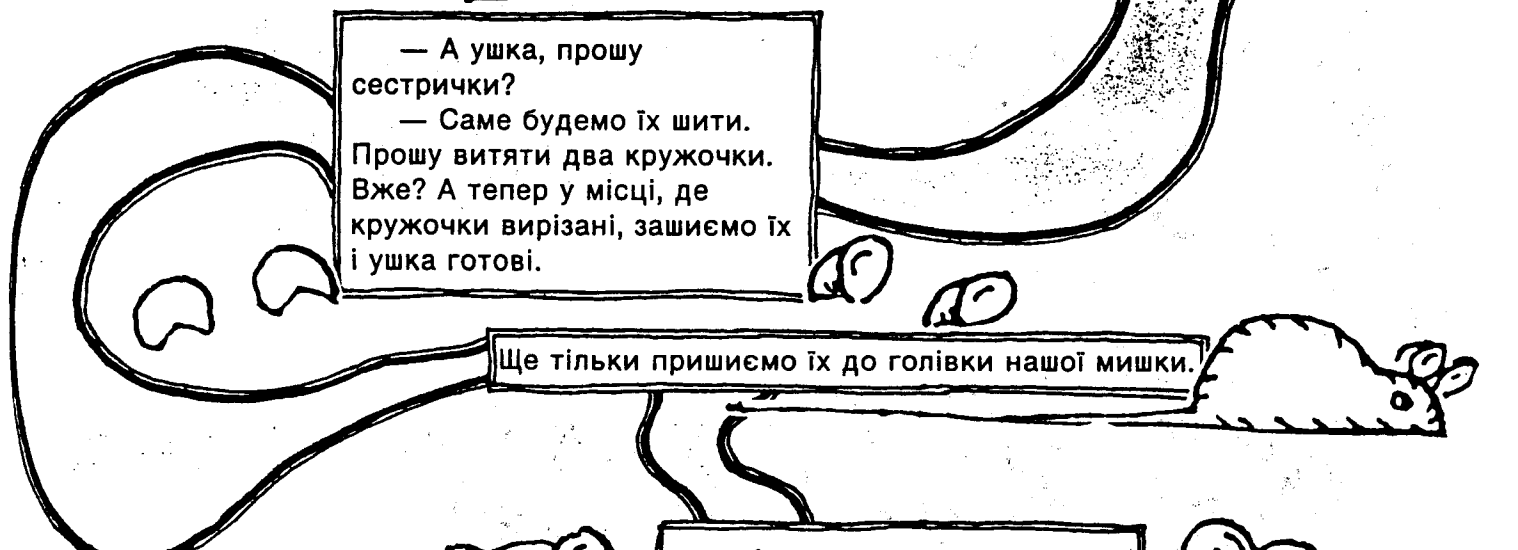
— Тепер заждіть хвилину, крізь шпарку, яка залишилася нам, напхаємо в середину вати — і наша мишка зробиться гарненька, грубенька.

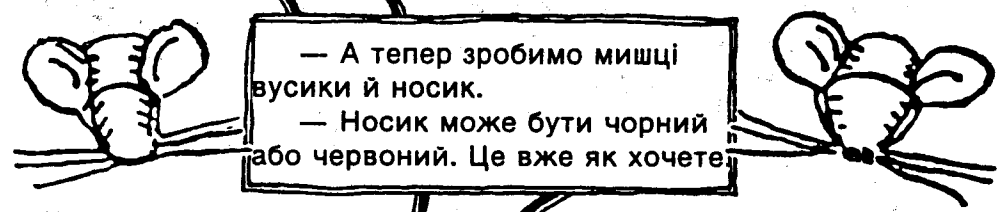
Тепер зашиємо мишку до кінця, витнемо з платочка хвостик і пришиємо до мишки. Хвостик можна зробити також із грубої нитки до вишивання.

— А ушка, прошу сестрички?
— Саме будемо їх шити. Прочу витяти два кружочки. Вже? А тепер у місці, де кружочки вирізані, зашиємо їх і ушка готові.

Ще тільки пришиємо їх до голівки нашої мишки.

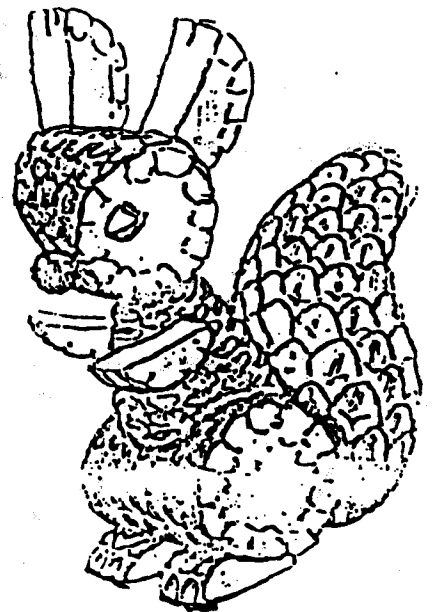
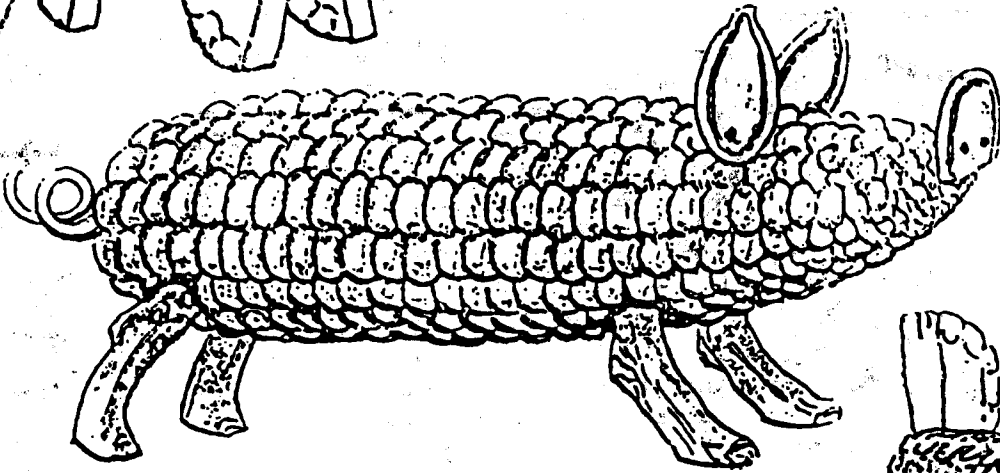
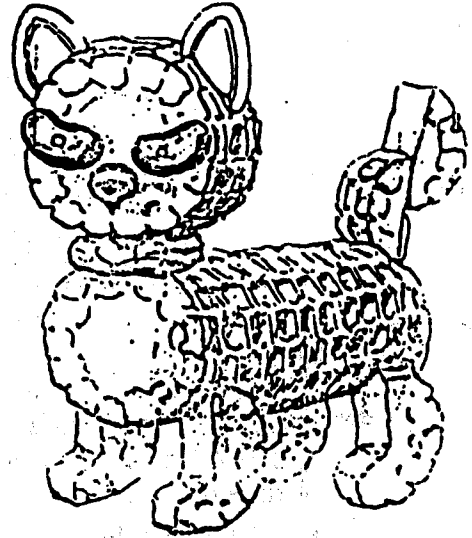
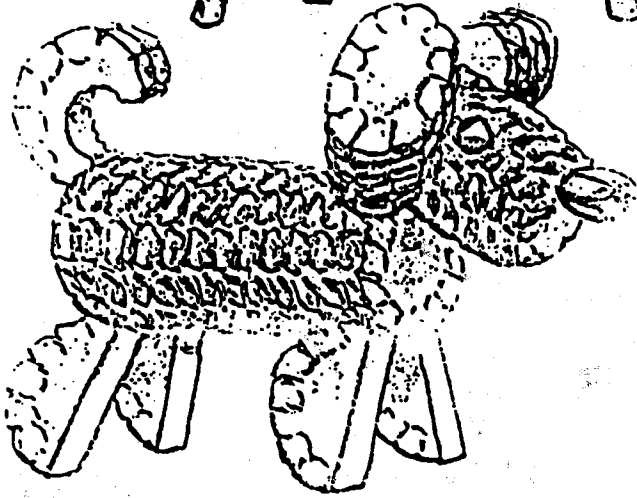
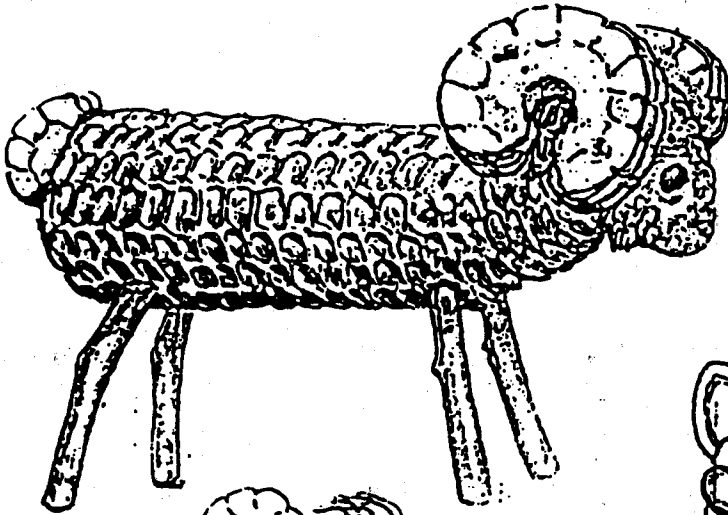
— А тепер зробимо мишці вусики й носик.
— Носик може бути чорний або червоний. Це вже як захоче.

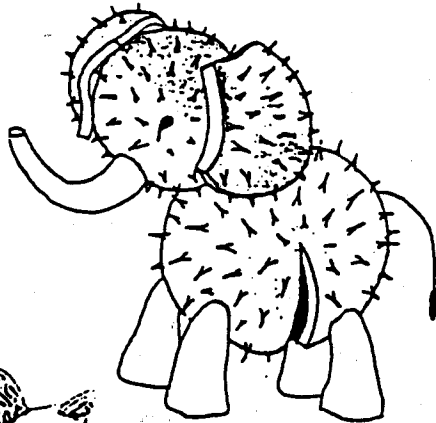
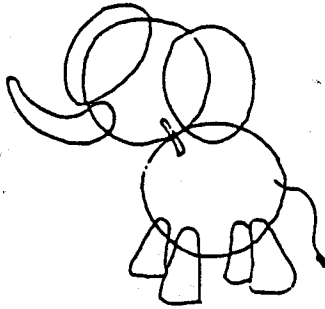
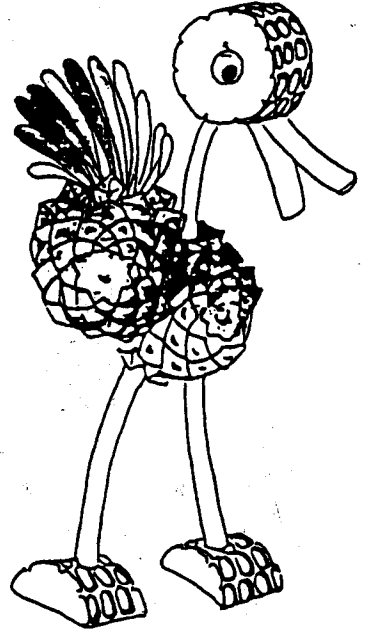
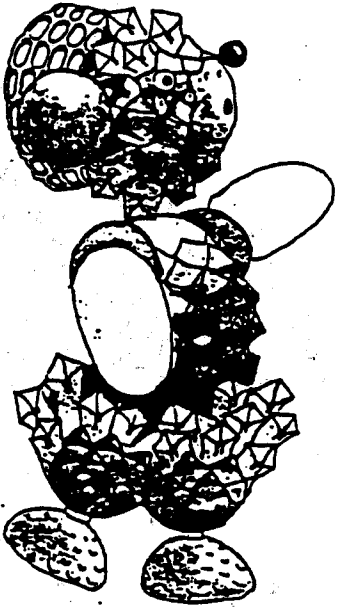

Ще хвилину мерехтіли голки, скрипіли ножиці, а потім зробилося голосно:

— Ах, яка гарна!
— А моя яка!
— А моя має червоний носик!

А тепер скажіть новаки і новачки, що ви зробите зі своїми мишками?

ТВАРИНКИ З ОГОРОДИНИ

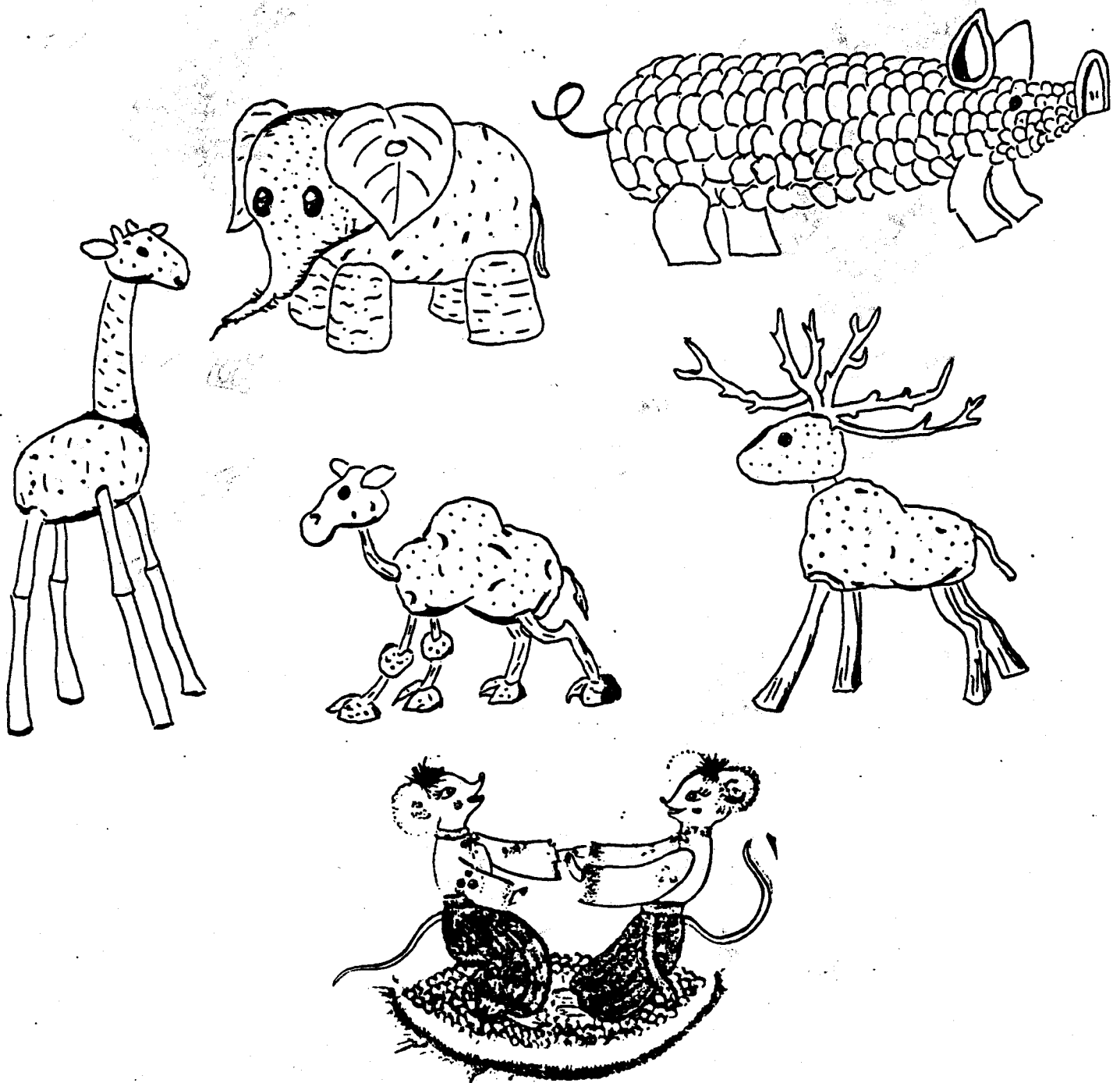
Потрібно:

картоплини, морквиці, буряка, патичків, картопляного паростка, качана кукурүдзи; сірників.

Як зробити?

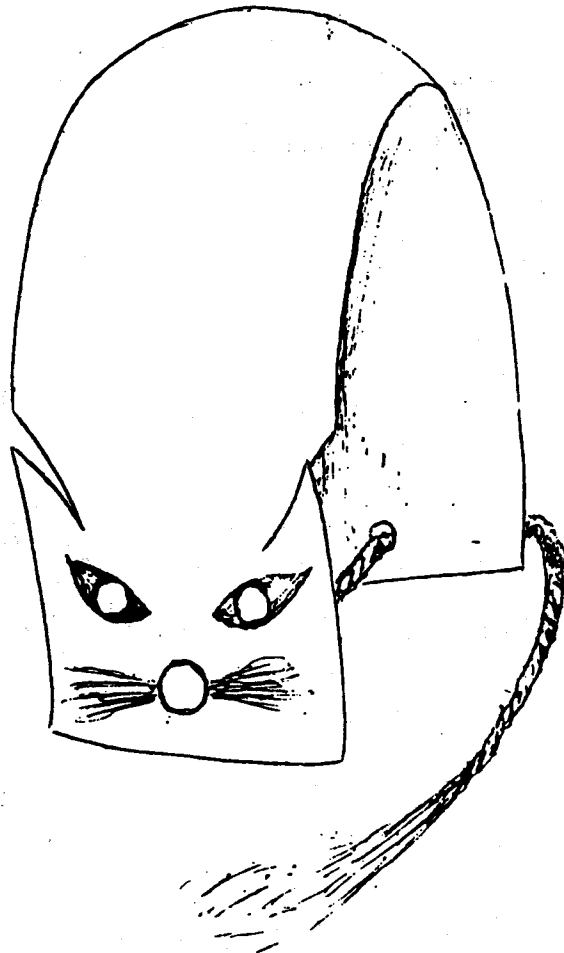
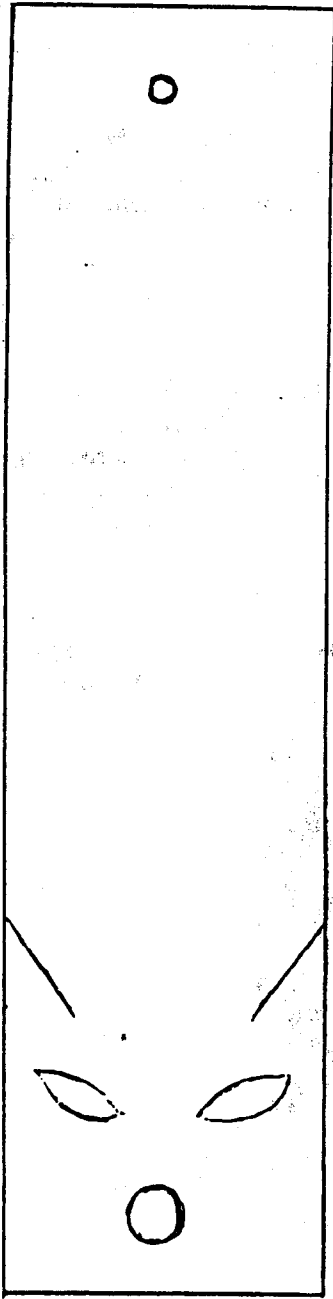
Настромити головку тваринки на сірник і вткнути в більшу картоплину – тулуб. Відповідні пруттики – будуть ніжки.

(Подано за журналом „Малютко“)

Іграшка -
складанка.

Кіт

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

До вмілості „Велесове внуца" може дитина підготовлятися самостійно (під наглядом і за порадами виховника), але куди краще, коли в річному пляні праці відведено для цілого роя певний період часу, протягом якого рій відбуває тематичні зайняття, в яких новацтво поступово запізнається з матеріалом і виповнює вимоги вмілості. Це значить, запланування й переведення певної кількості зайнять (сходин, прогулянок, вогників і змагу на закінчення вимог) темою яких є звірі й їхнє життя.

Над деякими виногами мусить кожна дитина сама попрацювати. Найкраще тим, котрі мають удома тваринку-пестунчика (песика, котика, морську свинку і т.п.) чи мають свійських звірят на обійстю (корови, вівці, безроги тощо). Потрібно, щоб дитина придивлялася щоденно до життя вибраного звірятка й записувала свої спостереження. Це повинно тривати протягом усього часу підготовки до вмілості. Другим завданням до виконання самостійно буде збирання малюнків чи світлин тварин і оформлення їх у власноручно зроблений альбомик.

Відвідини звіринця (зоопарку) можна відбутися зі своїми батьками чи виховником, але найкраще, коли цілий рій уляштує прогулянку до звіринця. Це й нагода для виховника не тільки показати новацтву різних звірів, але й пояснити їхні анатомічні й звичкові відмінності (зуби, ноги, хвости, денний чи нічний спосіб життя, пристосування до умов, в яких живуть на волі і т.д.) Окрему увагу слід звернути на тварини, яким загрожує вимертя („Червона книжка").

Більшість матеріалу, вимаганого до вмілості „Велесове внуца" знайдете в цьому збірнику. Від кожного індивідуального виховника залежить, скільки з поданого матеріалу вони примінять у своїй програмі. Інше залишаємо фантазії, ініціативі й винахідливості братчиків і сестричок.

Приємної забави!

ЗМІСТ

Передмова.....	1
Вимоги новацької вмілости „Велесове внуча“.	2
Розповіді.....	3
Пісні/танки.....	41
Ігри.....	55
Самодіяльні гри.....	63
Вірші.....	69
Відгадай.....	79
Почуте в народі – стане в пригоді.....	99
Усе про тварин.....	109
Дивосвіт.....	135
Майструємо.....	159
Методичні вказівки.....	172

